

УДК 341.3/.4(082)

НЗ4

Захист прав людини в умовах збройного конфлікту: збірник тез доповідей Науково-практичної конференції (Київ, 15 квітня 2021 р.). Київ: ГО «УКРО», 2021. 98 с.

Художня виставка «ВІЙНА та МИР» очима мистецтва є продовженням Науково-практичної конференції присвячена проблематиці захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

У збірнику тез доповідей висвітлюються результати наукових досліджень з актуальних питань у сфері захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Тематика конференції охоплює актуальні проблеми:

1. Доктрина та практика системи захисту прав людини;
2. Міжнародно-правовий аспект: права людини та збройний конфлікт;
3. Особливості захисту прав людини в умовах збройного конфлікту;
4. Актуальні питання захисту прав людини на Сході України;
5. Питання захисту національної безпеки та запобігання поширенню проявам тероризму із забезпеченням дотримання захисту прав людини;
6. Порушення норм міжнародного гуманітарного права у сучасних умовах;
7. Цивільно-військова співпраця, як форма комплексних заходів врегулювання кризових ситуацій;
8. Свобода вираження поглядів в умовах збройного конфлікту;
9. Економічна складова питання національної безпеки, збройного конфлікту та захисту прав людини.

Видання розраховане на науковців, викладачів, практиків, здобувачів закладів вищої освіти, аспірантів, докторантів, працівників цивільного та військового сектору.

© Автори тез, 2021

© Український осередок з прав людини та розвитку освітніх новацій, 2021

Офіційний ВЕБ-РЕСУРС: <http://ukro-ngo.org/>

ЗМІСТ

Доктрина та практика системи захисту прав людини	6
Волощенко-Віслобокова Ольга Миколаївна	7
БІБЛІЯ ПРО ПРАВО НА ЗАХИСТ ЖИТТЯ	7
Петричук Максим Володимирович	9
АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	9
Четверик Вікторія Володимирівна	11
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ШВЕЙЦАРІЇ ТА СПЕЦИФІКА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	11
Андрущук Дмитро Олександрович	13
МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ТА ПРАВА ЛЮДИНИ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ	13
Міжнародно-правовий аспект: права людини та збройний конфлікт	15
Куртинець Мирослав Іванович	16
«СПРАВЕДЛИВА» ВІЙНА У ПОГЛЯДАХ ПОЛЬСЬКИХ ВЧЕНИХ СЕРЕДНІХ ВІКІВ	16
Никифрук Микола Миколайович	18
ВИЗНАННЯ ЄСПЛ «ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ» РОСІЇ НАД ОКУПОВАНОЮ ТЕРИТОРІЄЮ ГРУЗІЇ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ АКТИВНОЇ ФАЗИ БОЙОВИХ ДІЙ	18
Гармаш Олексій Володимирович	20
Колісніченко Аліна Андріївна	20
ООН ТА ІНШІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА БІЖЕНЦІВ: ЇХ СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ	20
Шарбан Олена Володимирівна	22
СТЯГНЕННЯ ПОДАТКІВ У НЕВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ	22
Особливості захисту прав людини в умовах збройного конфлікту	24
Кортукова Тамара Олександрівна	25
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	25
Гончаренко Марина Володимирівна	27
Костюк Олександр Володимирович	27
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ	27
Плигач Тетяна Олегівна	29
ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ	29
Вериженко Дар'я Ігорівна	31
Белицька Каріна Анатоліївна	31
ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК НА СХОДІ УКРАЇНИ	31
Пінчук Діана Вадимівна	33

ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	33
Актуальні питання захисту прав людини на Сході України	35
Анісімова Анна Олексіївна	36
ПИТАННЯ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДОТРИМАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	39
Мержоєва Олена Юрївна.....	40
ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРОЯВУ ТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЇ.....	40
Литовченко Віта Русланівна	43
ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	43
Безрідна Владислава Русланівна	45
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ.....	45
Порушення норм міжнародного гуманітарного права у сучасних умовах	47
Акімов Михайло Олександрович	48
ОБСТРІЛ ПАРАШУТИСТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА	48
Кот Юлія Вадимівна	50
Колісниченко Аліна Андріївна	50
АНЕКСІЯ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД	50
Соколенко Іван Сергійович.....	52
ПОРУШЕННЯ НОРМ ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	52
Цивільно-військова співпраця, як форма комплексних заходів врегулювання кризових ситуацій	54
Тітко Ельвіра Валентинівна	55
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ЦИВІЛЬНО- ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (СІМІС).....	55
Бессарабова Вікторія Миколаївна	58
МІЛІТАРИЗОВАНІ ОХОРОННІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ З ДЕРЖАВНОЮ ЧАСТКОЮ ВЛАСНОСТІ	58
Тищенко Катерина Миколаївна.....	60
ФЕНОМЕН «СІМІС» В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОСЕРЕДНИЦТВО ЧИ МІСІЯ	60
Петренко Тетяна Миколаївна	63
НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	63
Економічна складова питання національної безпеки, збройного конфлікту та захисту прав людини	66
Вовкочин Інна Василівна	67
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СЕКТОР БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК ПРІОРИТЕТНОГО НАПРЯМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	67

Комишнюк Юрій Олександрович	69
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ З РФ	69
Заболотня Вікторія Віталіївна	72
ВІДМІНА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ НЕПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ	72
Віксман Марія Євгенівна	74
Свобода вираження поглядів в умовах збройного конфлікту	77
Бордіженко Владислав Анатолійович.....	78
ЗАРОДЖЕННЯ ЯВИЩА ВІДМОВИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ З МІРКУВАНЬ СОВІСТІ.....	78
Шульга Анастасія Андріївна	80
ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ЗМІ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА СПЕЦИФІКА ЗАГРОЗИ ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	80

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Доктрина та практика системи захисту
прав людини**

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Біблійні коментарі на Старий Заповіт. Перша книга Макавіїв. Первісний історичний контекст. URL: <http://www.god.in.ua/?p=22169>
2. Папаян Р.А. Христианские корни современного права: Библия и основные права человека. М.: Издательство НОРМА, 2002. 416 с.
3. Феофилакт Болгарский, блаженный. Толкование на Евангелие от Луки, 3. URL: <http://www.magister.msk.ru/library/bible/comment/feofilak/feofb003.htm>.
4. Голобуцький П.В. Біблійне право // Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41907.

БІБЛІЯ ПРО ПРАВО НА ЗАХИСТ ЖИТТЯ

Концепція прав людини, гуманізм як ідея і принцип західного права, його соціальна зверненість базується на християнському вченні про викуплення, богоподібність людини, свободу її волі, рівність усіх у Христі тощо. Християнська релігійна мораль і християнська етика викликали до життя християнський гуманізм, що можна вважати другою історичною формою гуманізму в Західній культурі. Християнський гуманізм багато в чому перевершив античний перш за все в розумінні людяності. Для античності людина була продуктом культури (еллін, потім римлянин, відмінний від варварів, людей культури не еллінізму). Людяність розглядалась як пошана і висока оцінка лише носіїв еллінської культури. Із затвердженням християнства будь-яка людина почала визнаватись як важлива і цінна, краще і вище творіння Бога, оскільки Бог любить всіх людей, всі люди перед ним рівні.

Біблія зафіксувала одне з фундаментальних прав людини - право на життя. У перших главах першої книги Старого Заповіту – книзі Буття – йдеться про життя людини як найвищу цінність та різке засудження того, хто посягає на це право: «Хто проливає кров людини, того кров буде пролита людиною, бо на подобу Божу створено людину» (Бут. 9:6), «Хто вбив би на смерть яку людину, його треба скарати смертю» (Лев. 24:17). Та все ж більш відомою християнською настановою щодо захисту життя є одна з заповідей Декалогу - «не вбивай» (Вих. 20:13). Бог може принцип «не вбивай» пред'являти людям як закон, підкреслюючи: «Я, Я Той, Хто стирає провини твої» (Ісайя 43:25).

Незважаючи на жорсткість переважної більшості правил та настанов Старого Заповіту, зокрема, за зраду, відречення або зневагу до Бога, батьків, вчинення самогубства, все ж під час збройних нападів чи конфліктів ці тексти приписують виявляти людяність. Так, у Четвертій Книзі Царів у розповіді, коли цар Ізраїлю запитує у пророка Єлисея про захоплених в полон сирійських воїнів («Чи не побити їх, батьку мій?»), пророк, чийми вустами, як відомо, зазвичай говорить Сам Бог, відповідає: «Не вбивай. Хіба мечем своїм і луком своїм ти полонив їх, щоб убивати їх? Запропонуй їм хліба і води; нехай їдять і п'ють, і підуть до володаря свого» (4 Цар. 6:21, 22). Тобто відповіддю є не просто повтор заповіді «не вбивай», але й настанова нагодувати та відпустити.

У Першій книзі Макавіїв, яка так само входить до переліку книг Старого Заповіту, у розповіді про облогу юдейським провідником та першосвященником Симоном м. Гезери, «вороги» звернулися до нього, «кажучи: "Не чини з нами за нашою злобою, але за твоїм милосердям. І замирився Симон з ними, і битва припинилась, але він вигнав їх з міста..."» (1 Мак. 13:46, 47).

У іншій книзі Старого Заповіту, Книзі приказок Соломонових, також йдеться про гуманне ставлення до полонених та приречених: «Рятуй узятих на смерть, також тих, хто на страчення хилиться, хіба не підтримаєш їх?» (Пр. 24:11).

У Книзі Есфірі, яка входить до канонічного списку Старого Заповіту, при описанні протистояння юдеїв та підданих перського царя Артаксеркса (465-424 рр. до н.е.), зустрічаються формулювання і такого типу: «І нищили юдеї всіх ворогів своїх, вбиваючи мечем, умиртворюючи і знищуючи, і чинили з ворогами своїми за своєю волею». «І інші юдеї, які знаходилися в царських областях, зібралися, щоб стати на захист життя свого і бути спокійними від ворогів своїх, і умертвили з ворогів своїх- сімдесят п'ять тисяч, а на грабунок не простягли руки свої» (Есф. 9:5, 16). Тобто, дії на захист життя та знищення ворогів під час збройного конфлікту були виправданими.

Про збройний захист сімей та майна та протистояння сирійському війську йдеться у вже згаданій Першій книзі Макавеїв. Цар Іуда Маккавей заявляє своїм воїнам, що збираються зустріти противника: «Вони йдуть на нас, повні зухвальства й беззаконня, щоб вигубити нас разом із жінками нашими й дітьми та щоб з нас здерти здобич, а ми воюємо за життя наше й за наші установи». «Сам Бог їх знищить перед нами, тож ви їх не бійтесь» (1 Мак. 3:20-22). Проте, у богословських тлумаченнях зазначається, що саме проблема насильства, присутня у цій книзі, є найважчою для розуміння її релігійного змісту. Тут порушення права на життя наводиться як засіб для забезпечення права на життя інших. Цікаво, що в виправдання прийдешньої крові в одному ряду із захистом життя згадується і захист своїх законів, тобто захист своєї незалежності, який також стає підставою відходу від принципу «не вбивай». Про закон Книга Второзаконня дає такі слова Мойсея: «Приложіть свої серця до всіх тих слів, які я сьогодні чинив свідками проти вас, що ви накажете їх своїм синам, щоб додержували виконувати всі слова цього Закону. Бо це для вас не слово порожнє, воно життя ваше» (Втор. 32:46, 47). Тож, захист законів своїх – це захист свого життя.

Ідея цінності людини та її життя, богоподібності, всього, що включає поняття християнський гуманізм, знайшла відображення у тестах Нового Заповіту, розвивалась та відшліфовувалась апостолами, богословами, проповідниками. Так, Євангеліє від Матвія говорить про людину як найвищу цінність у частині, де фарисеї звинувачують Христа за те, що Він зіцілював у суботу: «А був там чоловік з сухою рукою. І вони питають його: «Чи можна зіцілювати в суботу?», – щоб його обвинуватити. Він же до них каже: «Чи є якийсь між вами, що, мавши одну вівцю, не візьме її і не витягне, коли вона впаде в суботу в яму? А скільки ж: чоловік над вівцю вартісніший! Тим то й в суботу можна добро чинити» (Мт. 12:10-12).

Закликом до милосердя пронизаний весь Новий Завіт: «Милості хочу, а не жертви» (Мт. 9:13). Так, Євангеліє від Луки розповідає про проповідування Іоанна Хрестителя «у землі Йорданській», про якого Ісус Христос свідчив, що він «більше пророка» (Мт. 11:9), так відповідає, коли до нього звертаються воїни з питанням «а нам що робити?»: «Нікого не кривдьте, ані не оскаржайте фальшиво, удовольняйтесь платнею своєю» (Лк. 3:14). Коментуючи цей уривок, блаженний Феоділакт Болгарський пише, що святий Предтеча «митарів і воїнів закликає утримуватися від зла. Бо вони не були ще здатні, не могли здійснювати що-небудь добре, але їм достатньо було не робити зла».

Святе Письмо вчить милосердю до переможеного і обеззброєного ворога, застерігаючи від почуття озлоблення і зловтіхи: «Не тішся, як ворог твій падає, а коли він спіткнеться, хай серце твоє не радіє. Щоб Господь не побачив, і це не було в Його очах лихим...» (Припов. 24:17-18). У боротьбі з гріхом, важливо не долучитися до нього, не уподібнитися злу. Тому підтвердженням є слова апостола Павла у Посланні до римлян: «Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому ... Отже, якщо ворог твій голодний, нагодуй його; як він прагне, напій його, бо роблячи це, ти згортаєш розпалене вугілля йому на голову. Не будь переможений злом, але перемагай зло добром» (Рим. 12:19-21). Цими словами обґрунтовується необхідність милосердного ставлення до поранених і полонених.

Тож, тексти Біблії містять чимало згадок про захист життя в цілому, а також в умовах війни та військових конфліктів. Зокрема, визнається, що в умовах протистояння, по-перше, справу захисту та/або помсти бере на себе Бог («Я, Я Той, Хто стирає провини твої», «Сам Бог їх знищить перед нами...»; «не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому» та ін.). По-друге, одним з найважливіших обов'язків людини є збереження та захист власного життя, а також родини та майна («Хто проливає кров людини, того кров буде пролита людиною, бо на подобу Божу створено людину»; «Вони йдуть на нас, повні зухвальства й беззаконня, щоб вигубити нас разом із жінками нашими й дітьми та щоб з нас здерти здобич, а ми воюємо за життя наше й за наші установи» та ін.). По-третє, Святе Письмо вчить з милосердям ставитись до людини та до обеззброєного чи полоненого ворога («не вбивай», «не чини з нами за нашою злобою, але за твоїм милосердям» та ін.). Отже, наведені цитати свідчать, що той рівень розуміння права на захист життя в умовах війни включав не лише усвідомлення власного життя найвищою цінністю, але й був посилений закликом милосердя до ворогів та, у Новому Заповіті, безумовною настановою пошуку мирного шляху розв'язання конфліктів.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Катрич Д. К. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: поняття і зміст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 36 (2). С. 31–35.
2. Любова Н. О. Діяльність поліції щодо повернення довіри населення та налагодження зв'язків з громадськістю // Актуальні проблеми охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 20 листоп.2015 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2015. С. 162–165.
3. Безпалова О. І., Горбач Д. О. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. Форум права. 2017. № 5. С. 31–38. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1189060>. I SSN 1727-1584 (Print), ISSN 2617-2933 (Online). Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety. 2020. № 1(76)
4. Васильєв І. О., Мінка Т. П. Контрольна діяльність штабів ОВС : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 260 с.
5. Кісіль З. Р. Адміністративно-правовий статус працівника міліції як фактор протидії професійній деформації. Південноукраїнський правничий часопис. 2008. № 2. С. 123–126.
6. Адміністративна діяльність органів поліції України / О. І. Безпалова та ін.; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 432 с.
7. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Основні права людини. Ужгород, 2003. 189 с.
8. Теличкін І. Реформування органів внутрішніх справ та Прокуратури // Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <http://surl.li/mthu>.

**АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І
СВОБОД ЛЮДИНИ**

В наш час реалізація і забезпечення прав, свобод людини є найбільшим пріоритетом і соціальною цінністю для переважної більшості європейських країн. У даному контексті особливо актуально розглядається проблема вдосконалення діяльності одного з основних правоохоронних органів України – Національної поліції, на яку були покладені обов'язки щодо дотримання пріоритетності прав і свобод усіх громадян на основі принципів законності, порядку, верховенства права. Адміністративно-правовий статус Національної поліції висвітлено в Законі України від 02.07.2015 «Про Національну поліцію», Постанові Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» та низці інших нормативно-правових документів, в яких підкреслено спрямованість цього правоохоронного органу на забезпечення публічної безпеки і порядку в державі, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності. Забезпечення виконання цих функцій і завдань вимагає докорінної зміни у підходах до визначення всієї адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції.

З часів проголошення незалежності розпочалося повноцінне узгодження законодавства України відповідно до міжнародних правових стандартів щодо прав і свобод людини. Затвердження в 1996 році Основного закону – Конституції України, забезпечило право всього населення на захист прав і свобод, оскільки згідно зі статтею 1 Конституції Україна є соціальною державою.

Одним із перших документів, що безпосередньо визначили вектор діяльності органів внутрішніх справ України, спрямований на захист прав і свобод людини, виявилася Постанова КМУ від 24.04.1996р. № 456 «Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ», де зазначалося, що політичне, економічне та соціальне оновлення суспільства у процесі побудови демократичної правової держави зумовлює потребу приведення правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування органів виконавчої влади відповідно до нових умов їх діяльності та розвитку. До того ж на органи внутрішніх справ, як складову частину органів виконавчої влади, покладалася обов'язок забезпечити реалізацію наданих їм повноважень, виходячи з пріоритетності прав і свобод людини. Вищезазначені положення отримали подальший розвиток та втілення у законодавчій базі України. Так, згідно з Угодою про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» у Верховній Раді України восьмого скликання (2014 р.), укладеною учасниками Коаліції депутатських фракцій, до складу якої входила більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, було вперше законодавчо визначено ідею утворення Національної поліції України. Національна поліція зазначалася в документі як центральний орган виконавчої влади в системі Міністерства внутрішніх справ України, з новими повноваженнями, що були орієнтовані на європейські цінності.

У квітні 2014 р. було створено Експертну раду з питань дотримання прав людини та реформування органів внутрішніх справ з метою розробки концепції реформування. 17 травня 2014 р. начальник

Головного штабу МВС України М. Вербенський анонсував початок реформування та поінформував про поетапне перетворення системи МВС України в правоохоронне відомство європейського зразка, головним критерієм оцінки діяльності якого буде дотримання основоположних прав і свобод людини і громадянина. Упродовж другої половини 2014 р. керівництво МВС України запровадило низку експериментів у різних містах нашої країни. Головна мета їх полягала в удосконаленні діяльності органів внутрішніх справ та зміцненні взаємодії з населенням у різних куточках України [8]. Визначені у державних документах позиції щодо основних засад адміністративно-правового статусу Національної поліції та набутий досвід було окреслено в Законі України від 02.07.2015 «Про Національну поліцію» та Постанові КМУ від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію». Даними документами було встановлено статус Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України і який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку

У затвердженому Кабінетом Міністрів України Розпорядженні «Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року» (2017 р.) було закладено концептуальні засади, повноваження і можливості реалізації функцій Національної поліції, визначено стратегічні пріоритети розвитку правозахисних органів як невід'ємної частини сектору національної безпеки, серед яких, зокрема: створення безпечного середовища; протидія злочинності; дотримання та забезпечення прав людини; ефективне інтегроване управління державним кордоном і збалансована міграційна політика; забезпечення якості і доступності адміністративних послуг; ефективне врядування, прозорість і підзвітність; розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників.

Було визначено зокрема, те, що пріоритетним напрямом роботи цього органу держави має бути служіння як потребам окремих громадян, так і суспільству в цілому; діяльність Національної поліції здійснюватиметься в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами і громадськими об'єднаннями на засадах партнерства зі спрямуванням на задоволення їхніх потреб; усі форми та методи діяльності підрозділів Національної поліції України мають здійснюватися відповідно до чинного законодавства України та не залежати від волі окремих політичних сил.

Національна поліція містить такі підрозділи: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення [7, с. 29], що мають задовольнити потреби всіх верств населення та структур суспільства у правовому захисті і підтриманні безпеки. Організаційна структура Національної поліції визначається Законом України «Про Національну поліцію» і складається з центрального органу управління поліцією та територіальних органів поліції. Відповідно, характеризуючи адміністративно-правовий статус Національної поліції як суб'єкта реалізації державної політики України у сфері забезпечення прав і свобод людини, важливо зазначити, що важливою рисою прав людини є їх орієнтованість на захист індивіда та гарантованість законності протидії державі з боку людини з метою захисту власних прав.

Досліджуючи дану проблематику, важливо наголосити, що Національна поліція насамперед має бути прозорою у своїх діях. Це означає, що поліцейські підрозділи мають бути достатньо відкриті до різноманітного зовнішнього контролю, в тому числі і громадського. Адже лише за таких умов відбувається визнання пріоритетності потреб людини в суспільстві. Відповідно права людини виявляються обмежувальними стосовно дій державних органів, окреслюючи межі суспільної та індивідуальної свободи особистості відносно держави. Саме через це у вітчизняному законодавстві, що регламентує діяльність органів правопорядку, має бути чітко окреслено, що обмеження Національною поліцією прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Прогресивною тенденцією сьогодення є встановлення адміністративно-правового статусу відносно нової на теренах України державної структури – Національної поліції, що не наслідую негативні традиції правоохоронних органів минулого, а надає можливість зміцнити у державі законність на основі підвищення правової культури органу поліції в цілому та його окремих працівників, удосконалити підходи до організації правозахисної діяльності, зміцнити дисципліну, посилити відповідальність і підзвітність поліції перед громадою. А тому, подальша детальна розробка шляхів оптимізації кадрової політики Національної поліції України в контексті оновлення адміністративно-правових засад захисту прав і свобод людини є перспективним напрямом дослідження.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Федеральна конституція Швейцарської конфедерації від 18.04.1999 р. URL: <http://www.ditext.com/swiss/constitution.html>.
2. Перассо В. Помочь умереть: где эвтаназия законна. 2015. URL: https://www.bbc.com/russian/society/2015/09/150911_euthanasia_countries_legal.
3. Мельникова К. В Цюриху за 400 евро будь-якого бажаного відправлять на той світ. 2014. № 36 (1178). URL: https://www.bbc.com/russian/society/2015/09/150911_euthanasia_countries_legal.
4. Кауфман А. Евтаназийный туризм: чи будуть звільнені від відповідальності близькі, якщо допомогли померти родичу за кордоном? 2021. № 6 (1178). URL: https://zib.com.ua/ua/146608-evtanazyyny_turizm_chi_budut_zvilneni_vid_vidpovidalnosti_b.html.
5. Тітко Е.В. Евтаназийный / суицидальный туризм как феномен защиты прав людини в условиях сьогодення. 2020. Том 31 (70) Ч. 3 № 2. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_3/38.pdf.

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ
ШВЕЙЦАРІЇ ТА СПЕЦИФІКА ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Швейцарія – одна з найстаріших демократичних держав з республіканською формою правління, федеративною системою і системою інститутів безпосередньої демократії. Швейцарська Конфедерація з багатьох точок зору, включаючи і конституційно-правову, представляє собою, хоч і невелику, але оригінальну державу.

У Конституції Швейцарської Конфедерації 1999 року закріплені всі права і свободи громадян, притаманні сучасному демократичному суспільству. Так, рівність всіх громадян країни перед законом, неприпустимість дискримінації на підставі походження, раси, статі, віку, мови, соціального стану, способу життя, релігійних, філософських або політичних переконань або по причини фізичної або розумової непрацездатності закріплено в статті 8 Конституції. Стаття 15 гарантує громадянам країни свободу думки, стаття 16 - свободу слова, а стаття 17 - свободу преси і неприпустимість введення цензури. У статті 22 підкреслюється свобода зібрань, а в статті 23 - право вступати в громадські об'єднання та організації. Право приватної власності гарантовано статтею 26 Конституції. Рівність усіх громадян у судовому процесі закріплює стаття 29. Стаття 34 Конституції Швейцарії наділяє громадян політичними правами, які докладно пояснюються в розділі, присвяченому правам громадян в кантонах. Крім перерахованих прав і свобод федерація зобов'язується підтримувати інститут сім'ї, забезпечувати соціальний захист у разі настання літнього віку, непрацездатності, хвороби, нещасних випадків, безробіття, а також при народженні дитини [1].

Особливу увагу звертаємо на статтю 10 Конституції Швейцарії «Право на життя та особисту свободу» в розрізі практики Європейського суду з прав людини.

На сьогоднішній день Швейцарія, можливо, являється найвідомішою країною світу, в якій право на смерть закріплено на законодавчому рівні. Евтаназія дозволена в швейцарському кантоні Цюрих з 1941 року, і близько 200 чоловік щорічно добровільно йдуть із життя.

Швейцарське законодавство дозволяє "допомогу в здійсненні самогубства" в тих випадках, коли у "того, хто допомагає немає своїх корисливих мотивів" [1].

Кримінальне законодавство, чинне з 1942 року, карає допомогу в здійсненні самогубства тільки в тих випадках, якщо хворого вмовляють піти з життя, щоб, наприклад, позбутися від тягара турботи про нього, не платити за догляд і лікування або скоріше отримати спадок. Якщо нічого з перерахованого вище довести не можна, то і кримінальну справу не порушують.

Для того щоб уникнути кримінальної відповідальності, людина, що допомагає хворому піти з життя, повинна довести, що пацієнт знав, що він робить, і висловлював це бажання кілька разів протягом певного проміжку часу.

При цьому евтаназія коли пацієнт не сам приймає смертельний коктейль, а йому робить укол або дає ліки лікар або родич, є незаконною [2].

Так як евтаназія не дозволена в багатьох країнах світу, то Швейцарія є дуже привабливою країною для евтаназійного/суїцидального туризму. Це єдина країна, яка надає таку послугу іноземцям.

Те, що Швейцарія перетворилася на своєрідну «Мекку для іноземців-самогубців», самим громадянам республіки не подобається, адже багато туристів замість того, щоб приймати смертельні ліки в клінічних умовах, обирають для цього спеціально орендовані квартири в Цюриху. Тому швейцарці дедалі частіше говорять про те, що «їм набридло бачити щодня біля своїх будинків і по вулиці катафалки та труни, адже це викликає у них сильний емоційний страх» [3].

Якщо звернутися до практики Європейського суду з прав людини, то на відміну від законодавства Швейцарії ЄСПЛ не має єдиного узгодженого підходу, до розгляду справ, які пов'язані із евтаназією.

Європейський суд з прав людини питання, пов'язані із завершенням життя умовно поділяє на 2 групи: власне евтаназію та припинення лікування, що підтримує життєво важливі функції.

У перше про проблему легалізації смерті на прохання та усунення законодавчих прогалин заговорили після того, як ЄСПЛ у рішенні від 29 квітня 2002 р. у справі «Pretty v. The United Kingdom» відмовив заявниці в оскарженні рішення держав про надання права її чоловікові гарантії свободи від переслідування, якщо він допоможе їй померти.

Даяна Прітті мала невиліковну хворобу, пов'язану із паралічем і не могла вчинити самогубство власноручно. Паралізована від шиї до кінцівок, однак її розум і можливість приймати рішення не постраждали. Заявниця хоче позбутися цих страждань і, хоча за законодавством Англії самогубство не є злочином, вона не може вчитися його без сторонньої допомоги. Однак пункт 1 статті 2 Закону Англії «Про суїцид» передбачає вважати злочином допомогу в суїциді іншій особі. Отже, жінка, яка бажала, але не могла накласти на себе руки самостійно, просила в держави забезпечити її чоловіку свободу від переслідувань, якщо він допоможе їй померти.

Заявниця хоче отримати допомогу щодо вчинення суїциду від свого чоловіка, однак генеральний прокурор відмовляється задовольняти її прохання і гарантувати звільнення її чоловіка від переслідування у разі, якщо він допоможе своїй дружині вчинити самогубство. Всі оскарження відмови генерального прокурора були безуспішні. ЄСПЛ визнав, що «право на життя», яке гарантується статтею 2 ЄКПЛ, не може тлумачитися як право на смерть за допомогою сторонньої особи. [4].

Рішення ЄСПЛ досить часто є суперечливими. Пізніше ЄСПЛ у своїй прецедентній судовій практиці змінив власні погляди та фактично визнав право людини на пасивну евтаназію.

Так, у резонансній «Lambert and others v. France» від 5 червня 2015 р., сприйнята ЗМІ як схвалення ЄСПЛ процедури пасивної евтаназії. 38-річний Венсан повністю паралізований через автомобільну катастрофу. За евтаназію виступила дружина Венсана, однак батьки були проти цього. ЄСПЛ прийняв рішення щодо припинення процедур життєзабезпечення. За це рішення проголосувало 12 суддів за та 5 проти [5, с. 230].

Саме в цій справі ЄСПЛ відокремив поняття припинення підтримки життєдіяльності людини, яке призводить до настання природної смерті, та евтаназії. Законодавством Франції є пряма заборона щодо вчинення евтаназії та асистованого суїциду, однак, якщо наявні певні обставини, лікар вправі припинити підтримку життєдіяльності людини, якщо протягом тривалого часу позитивні зрушення у його лікуванні так і не настали. Тому порушення ст. 2 ЄКПЛ (право на життя) у цьому контексті не відбулося [5, с. 231].

Тобто фактично у 2015 р. ЄСПЛ у певному сенсі дозволив застосування пасивної евтаназії через структуру «непорушення ст. 2 ЄКПЛ», яка включає в себе «право на гідну смерть» [5, с. 231].

Таким чином, захист прав людини і сприяння їх дотриманню, а також зміцнення основ правової держави є однією з цілей зовнішньої політики Швейцарії. Цих цілей можна досягнути тільки в одному випадку, якщо ефективно застосовувати міжнародно-визнані норми і стандарти забезпечення прав людини.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, of 8 July 1996 ICJ. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.
2. The Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory International Court of Justice, 9 July 2004. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf>.
3. Case Concerning Armed Activity on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda), ICJ Judgment of 19 December 2005. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>.
4. Human Rights Committee General comment No. 36 (2018) on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life, Advance unedited version CCPR/C/GC/36, 30 October 2018. URL: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/1_Global/CCPR_C_GC_36_8785_E.pdf.
5. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2019. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20191108-JUD-01-00-EN.pdf>.

**МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ТА ПРАВА ЛЮДИНИ У
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ**

Раніше міжнародне право прав людини застосовувалось здебільшого для захисту людей у мирний час, а міжнародне гуманітарне право під час війни. Але сучасна тенденція зі збільшенням збройних конфліктів привела до того, що суди все більше використовують у своїх рішеннях правила ведення збройних конфліктів, щоб вирішити чи було порушення прав людини.

Статут ООН у 1945 році після закінчення Другої світової війни заборонив ведення війни між державами, але відтоді склалася негативна тенденція зі збільшенням збройних конфліктів, які забирають все більше життів серед мирного населення. Також з часом змінилась і природа конфліктів. Якщо у минулому сторіччі це були здебільшого конфлікти між державами, то у сучасному світі все більше внутрішньодержавних конфліктів з втручанням іноземних збройних сил, терористичних організацій та інших збройних сил.

У своїх консультативних рішеннях «Законність загрози або використання ядерної зброї» (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons) [1, с. 17] та «Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території» (Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory) [2, с. 46], а також у рішенні по справі «Збройна діяльність на території Конго» (Armed Activities on the Territory of the Congo) [3, с. 116] Міжнародний суд ООН використовував не тільки міжнародне гуманітарне право, а й міжнародне право прав людини. Загалом, Суд вважає, що захист, передбачений конвенціями з прав людини, не припиняється у разі збройного конфлікту. Що стосується взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом та правом прав людини, то є три можливі ситуації: деякі права можуть бути виключно питаннями міжнародного гуманітарного права; інші можуть бути виключно питаннями права людини; ще інші можуть бути питаннями обох цих галузей міжнародного права. Для того, щоб винести своє рішення, Суд бере до уваги обидві галузі міжнародного права, а саме право прав людини та, як *lex specialis*, міжнародне гуманітарне право. Нещодавно це було підтверджено також Комітетом з прав людини у Загальному Коментарі №36 до статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4, с. 1].

В наслідок агресії РФ проти України було порушено значна кількість імперативних норм міжнародного права, серед яких принципи, недоторканості кордонів, суверенітету, невтручання у внутрішні справи країни, порушено норми Меморандуму про гарантії безпеки, порушено норми угоди про статус і умови перебування Чорноморського флоту на території нашої країни, порушення принципу незастосування сили і погрози силою та інші. Також є грубі та серйозні порушення РФ зобов'язань *erga omnes* в сфері прав людини, такі як право на життя, право на справедливий судовий розгляд, свобода вираження думок, самовизначеності народів та інші. Серед інших зобов'язань – порушення РФ численних конвенцій.

16 січня 2017 року Україна подала позов до Міжнародного Суду ООН проти Російської Федерації щодо порушення Російською Федерацією Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.

Щодо фінансування тероризму, РФ надає зброю та допомогу збройним угрупованням на території Донбасу,

які знаходяться під ефективним контролем РФ, які вчинили трагічні акти тероризму, з яких можна виділити найсерйозніші: збиття малайзійського боїнгу МН17, вибух під час мирного зібрання у місті Харкові, обстріли жилих районів, також знищення автобусу під Волновахою. Своїми діями на території Криму, РФ як держава-окупант, відповідальна за дискримінацію українських та кримськотатарських громад, проводячи незаконний референдум, залякування, хвилі вбивств, незаконних затримань та інших видів порушення прав людини. Такі дії були засуджені Генеральною Асамблеєю ООН.

На даний момент Суд відхилив всі заперечення Російської Федерації щодо юрисдикції Суду. У рішенні від 8 листопада 2019 року Міжнародний Суд ООН заявив, що він має юрисдикцію на підставі пункту 1 статті 24 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму для розгляду заяв, поданих Україною відповідно до цієї Конвенції, а також на підставі статті 22 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації він має юрисдикцію розглядати претензії, подані Україною відповідно до цієї Конвенції, та що заява стосовно цих вимог є прийнятною [5, с. 53].

Отже, можна зробити висновок, що у сьогоднішніх реаліях між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини існує певна взаємодія. Головна проблема це визначити: коли права можуть бути виключно питаннями міжнародного гуманітарного права; коли права можуть бути виключно питаннями права людини; а також коли права можуть бути питаннями обох цих галузей міжнародного права. Щодо рішення Суду у справі Україна проти Росії, то це стане світовий прецедент у подібних ситуаціях, які відбуваються під час збройних конфліктів з порушеннями прав людини.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Міжнародно-правовий аспект: права
людини та збройний конфлікт**

**Куртинець
Мирослав Іванович**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Grzybowski K. The Polish doctrine of the law of war in the fifteenth century: a note on the genealogy of international law. *The Jurist*. Vol. XVIII. Nr. 4. October, 1958. S. 386–411.
2. Jasudowicz T. Śladami Ehrliha: do Pawła Włodkowica po naukę o prawach człowieka. Toruń : Wydaw. Comber, 1995. 205 s.
3. Kazanie «О wojnach sprawiedliwych» Stanisława ze Skalbmierza z pierwszej połowy 1410 roku. URL: <https://ru.scribd.com/document/113815361/Kazanie-O-wojnach-sprawiedliwych-Stanis%C5%82awa-Skalbmierza-1410-rok>.
4. Nowak Tadeusz Marian. Zagadnienie wojny sprawiedliwej w polskiej literaturze prawnej XV i XVI wieku. *Napis. Pismo poświęcone literaturze okolicznościowej i użytkowej*. 2001. Nr 7, s. 39-44.
5. Куртинець М. І. Розвиток науки міжнародного права середньовічної Польщі. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 324–328.

**«СПРАВЕДЛИВА» ВІЙНА У ПОГЛЯДАХ
ПОЛЬСЬКИХ ВЧЕНИХ СЕРЕДНІХ ВІКІВ**

Конфлікти завжди супроводжували людство: спочатку як міжплемінні спори, а з їх укрупненням у держави – людство стикнулося з поняттям війна, як ми його сьогодні розуміємо.

Країни Європи завжди знаходилися в епіцентрі конфліктів, тож не дивно, що з початком Середніх віків починаються доктринальні обґрунтування «узаконення» війни одних держав проти інших, намагаючись знайти певне «законне» підґрунтя таким діям. Однак у той же час зустрічаємо окремі погляди, які пропонували революційні на той час ідеї «справедливої війни». Зокрема такими поглядами відзначалися польські тогочасні вчені, наприклад Станіслав зі Скарбімежа (Stanisław ze Skarbimierza, бл. 1365–1431 pp.) у своїй роботі ще з 1410 р. «Казання про справедливі війни» (Kazanie o wojnach sprawiedliwych) торкається питань ведення війни, добросусідських відносин, навіть із поганями (якими на той час були дружні до Польщі литовці), відстоює позицію, що *jus naturale* (природне право) властиве всім народам [3].

Зокрема ним обґрунтовується позиція, що існують два види воєн – справедливі та несправедливі. Ті перші можуть бути визнані тільки такі війни, що ведуться на захист батьківщини, або з метою повернення втрачених земель, навіть незважаючи на те, скільки пройшло часу від їх втрати, а також для отримання відповідного миру. Відповідно несправедливими є війни, що мають на меті загарбання чужого майна або території [4, с. 40]. Важливим є історичний контекст, який супроводжував цю працю – територіальний спір між польським королівством та Тевтонським орденом. Тут ми можемо також навести паралелі із сучасною Україною та подіями на Сході, та заявити, що події там є повністю «несправедливими», що було цілком зрозуміло ще шість століть тому.

Наступною оригінальною ідеєю був підхід Станіслава зі Скарбімежа, що Справедливі війни можуть вести тільки світські особи, а духовні – взагалі не повинні приймати участь у війнах.

До загального переліку можемо також додати такі погляди, як: кожна людина, що має владу над іншими, повинна розуміти відмінності справедливої та несправедливої війни, і зокрема не повинна розпочинати війни проти своїх підданих. Згадуються і солдати: у справедливій війні кожний солдат повинен мужньо виступати проти ворога, адже «краще мужньо загинути на війні, аніж щоб він бачив нещастя свого народу і рідних»; продовжує, що солдат має обов'язок виконувати накази та виконувати заборони свого володаря. Сьогодні ми бачимо реалізацію цих ідей як у гуманітарному праві, так і національному кримінальному праві, зокрема щодо відповідальності передусім командирів, а не солдат за накази, що суперечать сучасним уявленням про захист прав людей, правил та звичаїв ведення війни. Подібні погляди мав інший тогочасний польський вчений та ректор Краківської Академії – Павел Влодкович (Paweł Włodkowicz, бл. 1370–1435 pp. або 1436 р.). Справедлива війна, на його думку, має на меті або повернення загарбаного майна, або захист батьківщини. Ведення війни задля здобичі він цілком справедливо розцінює як злочин. Природне право властиве також і поганам, які можуть створювати власні держави [1, с. 395]. Що цікаво, у той час «поганями» була сучасна Литва, з якою у Польщі склалася довга, але разом дружна історія. Саме визнання за поганями права на самозахист, на власну державність є тією оригінальною ідеєю, що відрізняла цих двох представників Польщі від інших вчених, зокрема германських, які будь-які права визнавали лише за християнами, передусім католицькими державами.

Сьогодні не є чимось незвичним надзвичайний включати у міжнародне співтовариство усі держави та народи, незалежно від релігійних, економічних чи політичних відмінностей, але на той час це було чимось новим.

Згадані вище два вчені формують власні погляди на середньовічне право війни на основі рукописів, робіт каноністів і теологів, показуючи можливість наукової систематизації цієї проблематики навіть в ті часи [5, с. 325]. Вони відомі сьогодні завдяки роботам таких відомих польських вчених, як Ф. Каспарек та Л. Ерліх, які не лише переклали, але й дали оцінку працям цих середньовічних мислителів – прихильників доктрини *jus gentium* та запропонували сучасний аналіз їх поглядів з урахуванням змін в міжнародному праві та доктрині [2].

Які висновки ми можемо зробити, проєктуючи ці погляди на сучасну історію? Передусім те, що події на Сході України є власне тією «несправедливою» війною, а отже усі дії України на повернення цих територій у склад держави є цілком справедливими та виправданими. Це підтверджується і позиціями практично усіх держав та міжнародних організацій, які чітко усвідомили уроки історії. Послідовна політика України як держави у цьому напрямку, неодмінно призведе до логічного повернення до статусу кво.

Чи матиме ця ситуація негативні наслідки для ініціатора «несправедливої» війни – питання часу, тут зокрема варто відслідковувати практичні наслідки порушення перестороги Станіслава зі Скарбімежа про те, що «володар не повинен розпочинати війни проти своїх підданих», які на жаль можемо спостерігати.

Останній висновок може бути згадуванням важливого вислову, що «без минулого немає майбутнього», адже на більшість питань вже є відповіді, потрібно лише їх правильно трактувати у контексті сучасних подій.

**Никифорук
Микола Миколайович**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Національного авіаційного
університету

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Murray D. The Extra-Territorial Applicability of International Human Rights Law. Practitioners' Guide to Human Rights Law in Armed Conflict. 2016.
2. ECHR, Case of Georgia v. Russia (II), (Application no. 38263/08), Judgment, [2021]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-207757>.
3. ECHR, case of Catan and others v. Moldova and Russia, (Applications nos. 43370/04, 8252/05 and 18454/06), Judgment, [2012]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-114082>
4. Суддя від України розкритикувала рішення ЄСПЛ у справі "Грузія проти РФ". Європейська правда. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/new/s/2021/01/21/7118807/>.

**ВИЗНАННЯ ЄСПЛ «ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ»
РОСІЇ НАД ОКУПОВАНОЮ ТЕРИТОРІЄЮ ГРУЗІЇ
ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ АКТИВНОЇ ФАЗИ БОЙОВИХ ДІЙ**

21 січня 2020 року Європейський Суд з прав людини виніс рішення по справі номер 38263/08 Грузія проти Росії, воно є безперечно важливим як для Грузії, так і для України в спорі з Росією, і в інших схожих міжнародних спорах. І хоча це безумовно позитивне рішення для Грузії, воно є далеким від повної перемоги. Взагалі, Суд визнав Росію винною в серйозних порушеннях прав людини відразу ж після закінчення активної фази конфлікту. Але, одинадцятьма голосами проти шести, Суд відмовився розглядати будь-яке можливе порушення прав людини зі сторони Росії під час активної фази конфлікту.

Випадок з Грузією – не перший раз, коли Росія виправдовується захистом своїх громадян здійснює воєнні дії за межами своєї території, в минулому це був Придністровський конфлікт, а у 2014 Росія здійснює агресію проти України.

Її екстериторіальні воєнні дії негативно позначаються на правах людини за межами своєї території, приводять до масових порушень права прав людини і гуманітарного права. Тому виникає питання, чи забезпечує і яким чином Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) правові рамки для такого роду дій держав. Під екстериторіальними діями держави в даному випадку розуміються дії або бездіяльність, що вживаються державними органами влади за межами їх території [1].

В даному випадку, для встановлення того, чи діяла Росія екстериторіально і мала юрисдикцію над територіями Грузії, Суд застосував просторове розуміння юрисдикції по сенсу статті 1 Конвенції, як ефективний контроль над територією [2, с. 49]. В справі Катан й інші проти Молдови і Росії, Суд розвив свою попередню практику, що стосується «ефективного контролю» і постановив, що юрисдикція, згідно статті 1 Конвенції, виникає за межами території держави, коли в наслідок законних чи незаконних бойових дій держава здійснює ефективний контроль над районом за межами своєї території. Звідси і витікає обов'язок забезпечувати в цьому районі права і свободи, які закріплені в Конвенції не залежно від того, чи здійснюється такий контроль військовими силами цієї держави, чи місцевою владою. Більше того, держава, яка здійснює ефективний контроль над певною територією не може посылатися на те, що певне порушення прав людини було виконане без її прямого наказу. Суд не визнає за необхідне визначати, чи держава, яка діє екстериторіально, здійснює детальний контроль над місцевою адміністрацією, достатньо факту, що ця місцева адміністрація зберігається за її рахунок [3, с. 39].

У цьому ж рішенні, Суд вивів тест, який повинен показати, чи дійсно існує ефективний контроль над територією, Суд, у першу чергу, посилається на силу і вплив військової присутності держави на певній території, але актуальними можуть бути і інші фактори для визначення, такі як: військова, політична та економічна підтримка місцевої підпорядкованої влади, які надають їй контроль над даною територією. Ці дві умови є альтернативними, хоча і можуть бути застосовані разом, як і було зроблено в справі Грузії [3, с. 39].

У рішенні в справі Грузія проти Росії, Суду не складно було постановити, що Росія здійснювала ефективний контроль над двома окупованими територіями, Абхазією, Південною Осетією і «буферною зоною». Перш за все, Суд постановив, що Росія мала

ефективний контроль над цими територіями не тільки з 12 серпня по 10 жовтня 2008, але й після цієї дати в силу сильної російської присутності в даних регіонах [2, с. 68].

Як і в недавньому рішенні стосовно Криму, Суд в основному спирався на різноманітні міжнародні доповіді, де були факти повної залежності цих регіонів від влади в Москві. Це такі факти як: активна паспортизація місцевого населення, керівні посади в керівництві і в збройних силах сепаратистської місцевої влади були представлені громадянами РФ, підписання договорів між РФ та двома окупованими територіями про воєнну та політичну підтримку, повна фінансова і політична залежність цих територій. Також Суд спирався на данні представлені Росією данні про широку економічну допомогу [2, с. 68]. Це також доказує той факт, що місцеві адміністрації виживали за рахунок Росії.

Більшість з даних доказів були також актуальними в рішенню щодо Криму, а також вони є актуальними для майбутніх рішень ЄСПЛ щодо юрисдикції Росії на окупованих східних територіях України. Це важливо, тому що Суд підтвердив свою попередню практику по екстериторіальній юрисдикції. Також, невизнання судом екстериторіальної юрисдикції Росії над окупованими територіями підчас воєнних дій не є усталеною судовою практикою, більше того, 6 суддів виступили проти такого рішення, а також ряд суддів ЄСПЛ виступили з критикою такого рішення, серед яких була і суддя від України Ганна Юдківська: «Заперечувати юрисдикцію воюючих держав щодо цивільного населення в районі збройних боїв в умовах міжнародного конфлікту підриває саму логіку міжнародного гуманітарного права, яке, зокрема, ставить цивільних осіб в центр процесу прийняття військових рішень і поміщає їх в складні правові відносини з воюючими державами, навіть до того, як випустили перші кулі» [4].

**Гармаш
Олексій Володимирович**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**Колісніченко
Аліна Андріївна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Ануфриева Л. П., Бекашев К. А., Бекашев Д. К. Международное публичное право. М.: Проспект, 2007. 608 с.
2. Гнатовський М. Верховний комісар ООН у справах біженців. Політична енциклопедія, К.: Парламентське видавництво: 2011. 808 с.
3. Ending Statelessness. The UN Refugee Agency URL: <https://www.unhcr.org/ending-statelessness.html>.
4. Migration. Organization for Security and Co-operation in Europe URL: <https://www.osce.org/migration>.

**ООН ТА ІНШІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЩО
РЕГУЛЮЮТЬ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-
ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА БІЖЕНЦІВ: ЇХ СТАТУС
ТА ПОВНОВАЖЕННЯ**

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що проблема міжнародно-правового статусу біженців має тривалу історію. Міжнародною спільнотою неодноразово робилися спроби вирішити цю проблему шляхом розробки й прийняття міжнародних універсальних угод та удосконалення національного законодавства.

Питання про біженців у глобальному масштабі залишається пріоритетним напрямком у діяльності Організації Об'єднаних Націй. У 1951 р. під її керівництвом державами була прийнята Конвенція про статус біженців, яка вважається головним міжнародно-правовим документом, що регулює правовий статус вказаної категорії осіб та захищає їх основні права й свободи. Протокол, який стосується статусу біженців був розроблений у 1967 р. [1, с. 142]

Важливе місце у справах біженців займає Діяльність Міжнародної організації по міграції (МОМ). Її діяльність спрямована на впорядкування та гуманізацію заходів регулювання міграції, розвитку міжнародного співробітництва в сфері міграції, надання допомоги в пошуку практичних рішень проблем міграції та надання гуманітарної допомоги нужденним в ній мігрантам, в тому числі біженцям і внутрішнім переселенцям.

Варто відзначити Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт сприяє добробуту і людського розвитку чотирьох поколінь палестинських біженців. Спектр послуг, що надаються включає в себе освіту, охорону здоров'я, соціальні послуги, інфраструктура та поліпшення таборів біженців, допомога і мікрофінансування в надзвичайних ситуаціях, в тому числі під час збройних конфліктів. БАПОР звітує тільки перед Генеральною Асамблеєю.

Важливе значення має Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) – спеціального агентства, створеного на підставі резолюції генеральної Асамблеї ООН у 1950 р. Даний орган спрямовує свою діяльність на захист прав біженців, сприяє добровільному поверненню осіб на батьківщину чи інтеграції до третьої країни. УВКБ також має на меті сприяти поширенню міжнародних угод щодо біженців та здійснення контролю за їх дотриманням [2].

УВКБ посідає вагоме місце в системі міжнародних органів які регулюють правовий захист біженців та сприяють їх зменшення в світі, допомагає у наданні гуманітарної допомоги особам, що проживають на територіях збройного конфлікту тощо. У ході своєї діяльності, спеціальний орган зокрема щороку звітує про результати своєї діяльності; кількість біженців, їх скорочення чи збільшення.

Офіційно орган визначає чотири головних напрямки діяльності, а саме: виявлення, запобігання, скорочення та захист. Важливим є також співробітництво Управління з іншими агенціями ООН. Наприклад, з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), що працює над удосконаленням реєстрації народжень та реєстрів актів цивільного стану; Фондом народонаселення ООН (ЮНФПА), який допомагає урядам у розробці та здійсненні національних переписів населення тощо [3].

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців має

регіональні представництва в таких країнах як Україна, Молдова, Білорусь. Безпосередньо через УВКБ було реалізовано низку проектів щодо правового захисту біженців та осіб без громадянства.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців має регіональні представництва в таких країнах як Україна, Молдова, Білорусь. Безпосередньо через УВКБ було реалізовано низку проектів щодо правового захисту біженців та осіб без громадянства. Серед інших міжнародних організацій, що сприяють врегулювання питання статусу іноземців та осіб без громадянства, а відтак й громадян в цілому є Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Дана організація має на меті збереження миру та безпеки людства й розвиток демократії на Європейському континенті. Однак, не менш важливо є те, що сама організація має велику кількість напрямків діяльності, серед яких є міграція та права людини. В цьому контексті варто зазначити, що одним з стратегічних факторів роботи організації є підтримка приватних осіб, громадян в питаннях свободи пересування, терпимості і недискримінації, інтеграції, зокрема міграції біженців. У прагненні сприяти питанням, що стосуються прав біженців, ОБСЄ взаємодіє з іншими регіональними та міжнародними організаціями за допомогою налагодження діалогу і співпраці на високому рівні [4]. Також, при організації діє секретаріат який вирішує питання щодо свободи пересування, протидії транснаціональним загрозам та направлення біженців.

Отже, Організація з безпеки і співробітництва в Європі є досить стратегічною у багатьох напрямках роботи щодо забезпечення прав і свобод людини, співпрацюючи з багатьма міжнародними організаціями й державами-членами. Дана структура має в собі допоміжні органи та спеціальні моніторингові комісії, які виступають як функціональні інститути.

Тому, ми дійшли висновку, що міжнародні організації займають центральне місце в міжнародно-правовому регулюванні статусу біженців та осіб, що постраждали від збройного конфлікту в цілому, оскільки їх основна функція виражається не лише у нормотворенні, а й у створенні нових програм, стратегій, інституцій які реалізуються у багатьох країнах світу.

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти Університету
Державної фіскальної служби
України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від м. Київ від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.. URL: <https://clck.ru/U3xCP>.
2. Податковий кодекс України, м. Київ 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://clck.ru/U3x94>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" Закон України м. Київ 23 березня 2017 року № 1989-VIII. URL: <https://clck.ru/U3x7Q>.
4. «Особливості сплати податків підприємствами, що перебувають в зоні АТО» журнал "Головбух", 07.06.2017 Ольга Решетова URL: <https://clck.ru/U3x3p>.

**СТЯГНЕННЯ ПОДАТКІВ У НЕВЕЛИКИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ**

Вже шостий рік поспіль на Сході нашої країни відбуваються воєнні дії. Люди, які там мешкають, повинні постійно боротися за свої порушені права і свободи якими вони наділені за Конституцією. Проте проблеми, захисту прав людей які проживають на окупованій території в Україні, залишаються нагальним і сьогодні.

Відповідно до п. 2 ст. 5 Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» Україна зобов'язується підтримувати і забезпечувати економічні, фінансові, політичні, соціальні, інформаційні, культурні та інші зв'язки з громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території [1].

Держава постійно намагається впровадити певні правові механізми для поновлення і захисту порушених прав осіб які мешкають на окупованій території.

Після того, як Донецька та Луганська території були окуповані внаслідок збройного конфлікту та тимчасово вийшли з-під контролю України, ведення господарської діяльності українськими підприємствами на цих територіях стало неможливим, ці організації змушені були тимчасово у 2014 році переміститися та перереєструватися на підконтрольну Україні території. Але виробничі приміщення та потужності при цьому залишилися на тимчасово окупованих територіях, які не підконтрольні Україні, що створило перешкоди у відновленні господарської діяльності для цих організацій після перереєстрації, внаслідок чого на цих підприємствах склалося тяжке фінансове становище, яке потягло звільнення працівників, оскільки виникла неможливість надання їм роботи, неможливість виконання підприємствами своїх зобов'язань та виплат за контрактами зі своїми контрагентами та по сплаті обов'язкових законодавчо встановлених податків та платежів до державного та місцевого бюджетів.

Так як, підприємства в зоні АТО занепадають через ведення бойових дій, для таких організацій держава запровадила певні податкові послаблення. В новій редакції Закон № 1989 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні" від 23 березня 2017 року законодавець виклав пункт 38 підрозділ 10 р. XX «Перехідних положень» Податкового кодексу України, яким затвердив певні особливості оподаткування організацій і підприємств, які перебувають на окупованій території. Серед них можна виділити такі:

- штрафи до підприємств в зоні АТО не застосовуються.
- об'єкти нерухомості, які знаходяться у власності юридичних осіб, що територіально знаходяться на окупованій території чи на лінії зіткнення автоматично перестають бути об'єктом оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки ;
- якщо земельна ділянка, які знаходиться в тимчасово окупованій зоні, перебуває у власності чи навіть в оренді у підприємства, вони мають право не сплачувати земельний податок, а також плату за оренду земельної ділянки державної чи комунальної власності. Проте, що стосується земель сільськогосподарського призначення, тут земельний податок сплачується за загальними правилами [2].

- земельні ділянки не є об'єктом оподаткування єдиним податком, якщо вони розташовані на тимчасово окупованій території (території на лінії зіткнення) [3].

Платники податків, які займаються виробництвом алкогольних чи тютюнових виробів які перебувають у зоні АТО не мають повноважень замовляти марки акцизного податку для маркування тютюнових чи алкогольних напоїв, які виготовляють на тимчасово окупованій території. Заборонено ввезення тютюнових або алкогольних напоїв, які випускають на підприємствах з тимчасово окупованій території на іншу територію України. Також під час проведення АТО зупиняється нарахування штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та пені за несвоєчасне погашення станом на 14.04.2014 року грошових зобов'язань для платників податків, які станом на 14.04.2014 року мешкали на тимчасово окупованих територіях чи територіях населених пунктів для лінії зіткнення, які не змінили своє місце проживання на іншу територію України [4].

Вагомим є рішення з приводу зупинення відліку строку давності, визначеного статтею 12 ПК на період протягом якого не застосовуються заходи стягнення. З дати реєстрації місцезнаходження ФОП і переселення на іншу територію України на постійне місце розташування ФОПа чи юридичної особи чинність даної норми припиняється.

Отже, підсумовуючи вищесказане можна зробити такі висновки:

- особи які проживають на окупованій території мають певні пільги щодо сплати податків як для фізичних так і для юридичних осіб;
- податкові пільги та звільнення від сплати деяких податків обумовлено тим що саме ця категорія платників є соціально вразливою, тому потребує підтримки від держави;

На нашу думку такий підхід є дуже важливим саме для підтримки єдності нашої країни та кожної її особи зокрема. Ті підприємства які знаходяться на окупованій території потребують нових правових механізмів, які б зробили їх діяльність більш зручною в цих не простих умовах. Адже виконуючи свою роботу, вони вершать великий подвиг який гідний нашої поваги і вдячності за їх труд.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Особливості захисту прав людини в
умовах збройного конфлікту**

**Кортукова
Тамара Олександрівна**

старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Міністерство соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19826.html>.
2. The UN Refugee Agency URL: <https://cutt.ly/acMSVbX>.
3. Проценко О. О. «Внутрішньо переміщені особи» як категорія теоретизування та соціальної практики. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2018. № 4. С. 47-55.
4. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення 1998 URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>.
5. The Parliamentary Assembly Recommendation 1631, Internal Displacement in Europe, Council of Europe (2003); URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17163&lang=en>.
6. Резолюція Парламентської Асамблеї 1708 про вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб від 2010 року URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d>.
7. The Lisbon Document, OSCE (1996)
8. The Treaty on Support to Refugees and Forced Migrants, CIS (1993); URL: [http://www.delhihighcourt.nic.in/library/articles/may/CIS%20treaty%20on%20support%20to%20refugees%20and%20forced%20migrants\(1993\).pdf](http://www.delhihighcourt.nic.in/library/articles/may/CIS%20treaty%20on%20support%20to%20refugees%20and%20forced%20migrants(1993).pdf).
9. Laws on internal displacement URL: <https://www.globalprotectioncluster.org/laws/>.
10. Нестерович В. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАУКМА. 2017. С. 85-92.
11. Офіс Ради Європи в Україні URL: [https://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2-ukr/-/asset_publisher/apxzANo4kCFp/content/human-rights-protection-in-situations-of-forced-displacement-european-standards-and-constitutional-jurisprudence?inheritRedirect=false#{\"38403717\"}:\[4\]](https://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2-ukr/-/asset_publisher/apxzANo4kCFp/content/human-rights-protection-in-situations-of-forced-displacement-european-standards-and-constitutional-jurisprudence?inheritRedirect=false#{\).

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ
ОСІБ В УКРАЇНІ**

Одним із найбільших викликів ХХІ століття є забезпечення захисту людей, які повинні були залишити свої оселі внаслідок небезпеки на території, де вони проживали та які вимушені були шукати захисту в межах своєї рідної країни. З початку 2014 року, зокрема з моменту окупації АР Криму та збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях Україна зіткнулася з новим явищем масового вимушеного внутрішнього переміщення населення. Станом на 29 березня 2021 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, 1 463 746 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим взято на облік [1]. На сьогодні ж Україна займає дев'яте місце у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб [2].

Основними критеріями, які характеризують внутрішнє переміщення є недобровільний характер руху, а також те, що внутрішньо переміщені особи мігрують в межах міжнародно-визнаного державного кордону [3]. Саме друга ознака і відрізняє внутрішньо переміщених осіб від біженців, що спричиняє відмінність у правовому регулюванні цих двох груп осіб. Наприклад, якщо питання біженців мають міжнародно-правове регулювання, то питання щодо внутрішньо переміщених осіб мають національне регулювання.

І все ж таки, хоча основна відповідальність за захист внутрішньо переміщених осіб покладається насамперед на уряди, на міжнародному та регіональному рівнях було прийнято ряд міжнародних документів, які хоча і не мають зобов'язального характеру, проте є авторитетним джерелом у цій сфері.

Наприклад, Порядок денний для сталого розвитку до 2030 року; Керівні принципи ООН з питань про переміщення осіб усередині країни від 1998 року, які були розроблені Комісією ООН з прав людини [4]; Рекомендація Парламентської Асамблеї 1631 про внутрішньо переміщених осіб в Європі в межах Ради Європи від 2003 року [5]; Резолюція Парламентської Асамблеї 1708 про вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб від 2010 р. [6]; Лісабонський документ, прийнятий ОБСЄ у 1996 році [7]; Договір про підтримку біженців та вимушених мігрантів, прийнятий СНД від 1993 р. [8] визначають внутрішньо переміщених осіб, як вразливу групу осіб, яка повинна бути захищеною.

Окрім того, слід зазначити, що в Україні такі міжнародні організації, як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Міжнародна організація з міграції залучені до надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. Наприклад, УВКБ ООН надає внутрішньо переміщеним особам в Україні гуманітарну допомогу, допомагає у наданні тимчасового житла та фінансової допомоги, а також займається питаннями адвокації, тощо. Водночас МОМ регулярно проводить опитування щодо ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні, допомагає з розселенням, надає психосоціальну підтримку, підтримку засобів до існування, грошову допомогу та індивідуальну допомогу, тощо.

Щодо національного законодавства, то необхідно зазначити, що у 2014 році Кабінет міністрів України видав Постанову № 595 про деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим

підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей, а також інших платежів з рахунків, відкритих в органах Казначейства. Зокрема, нею було закрито всі урядові установи в непідконтрольних уряду районах та припинене фінансування пенсій, соціальних виплат та інших послуг. До того ж, Постанова № 595 також відкликала підтримку для шкіл та лікарень.

Окрім того, Постанова Кабінету міністрів України № 637 про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам введена в дію також у 2014 році. Зокрема, нею передбачалось, що пенсії повинні виплачуватися лише зареєстрованим ВПО, які проживають у контрольованих урядом районах. Таким чином, багатьом пенсіонерам, які проживали на територіях, підконтрольних збройним угрупованням, довелося залишити місце проживання на підконтрольних їм територіях та переїхати до контрольованих урядом районів, щоб продовжувати отримувати свої пенсії. Офіси Центрального банку України також закрились, обмеживши доступ до готівкових та банківських послуг.

Завдяки цим діям пенсії та соціальні виплати тепер доступні лише особам, які мають зареєстроване місце проживання на території підконтрольних уряду районах, що призвело до збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб.

Так, з метою стабілізації ситуації та забезпечення конституційних прав та свобод внутрішньо переміщених осіб на національному рівні Україна прийняла ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 2014 року та створила Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Варто також зазначити, що станом на 2021 рік Україна знаходиться серед 26 країн світу, в яких розроблене спеціальне законодавство, що регулює питання внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, це такі країни: Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Колумбія, Хорватія, Сальвадор, Грузія, Кенія, Киргизстан, Мексика, Нігер, Перу, Російська Федерація, Таджикистан [9].

До національних судів внутрішньо переміщені особи найчастіше звертаються з метою встановлення фактів, що мають юридичне значення; вирішення пенсійних суперечок, та отримання соціальних виплат; отримання компенсації за шкоду, завдану здоров'ю та майну; вирішення податкових та трудових спорів.

Важливим у цьому контексті є застосування судами України «намібійських винятків», відповідно до яких документи, видані окупаційною владою, можуть братися судами до уваги та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності та взаємозв'язку, якщо їх нехтування веде за собою серйозні порушення або обмеження прав громадян. При цьому, розгляд судами таких документів не означає автоматичного визнання окупаційної влади [10, с. 90].

До того ж, за захистом своїх прав внутрішньо переміщені особи можуть звертатись до Європейського суду з прав людини. Проте необхідно враховувати, що внутрішньо переміщені особи не мають спеціального статусу, а тому вони можуть захищати свої права на загальних засадах, зокрема, посилаючись на Конвенцію про захист прав та основоположних свобод людини 1950 року, а також на ратифіковані Україною Протоколи до неї. Наразі Європейський суд з прав людини виніс ряд ухвал щодо прийнятності або неприйнятності стосовно внутрішнього переміщення в Україні, зокрема це такі справи, як: справа «Антон Васильович Лісний та дві інших заявки проти України і Росії»; Справа «Денис Олександрович Половинко та три інших заявки проти України і Росії»; Любов Миколаївна Цезар та шість інших заяв проти України; Хлєбїк проти України; Кандиба Людмила Миколаївна та інші проти України, тощо [11].

Таким чином, Україна зіштовхнулась з найбільшим внутрішнім переміщенням осіб з часів здобуття незалежності. Незважаючи на значні досягнення України у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб, питання щодо працевлаштування, відновлення документів, втрати майна внутрішньо переміщеними особами все ще залишається відкритим. Тому метою вирішення даних питань, необхідно удосконалювати законодавство та механізми реалізації прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. Щоб допомогти переміщеному населенню, уряду також потрібно впорядкувати свій підхід та запровадити гарантії захисту внутрішньо переміщених осіб.

**Гончаренко
Марина Володимирівна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Університету
ДФС України

**Костюк
Олександр Володимирович**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Університету
ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Федеральна конституція Швейцарської конфедерації від 18.04.1999 р. URL: <http://www.ditext.com/swiss/constitution.html>.
2. 430 тисяч дітей страждають від непосильного тягару конфлікту на Сході України. / ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/прес-релізи/430-тисяч-дітей-страждають-від-непосильного-тягару-конфлікту-на-сході-україни>.
3. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів від 12.12.1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317#Text.
4. Дослідницький звіт. Діти яких торкнувся збройний конфлікт в Україні 2019 р. URL: <https://radnyk.org/wp-content/uploads/2019/10/Doslidnyckyj-zvit-Dity-yakih-torknuvsya-zbrojnyj-konflikt-v-Ukrayini-.pdf>.
5. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
8. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
9. Офіс Генпрокурора. Офісом Генпрокурора розпочато провадження за численними фактами залучення неповнолітніх до участі у збройному конфлікті на Донбасі. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=pub

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ НА
СХОДІ УКРАЇНИ**

Права людини – це те, що не можна відібрати або ж обмежити. В контексті збройного конфлікту права людини так чи інакше порушуються, даний факт можна простежити у різноманітних військових конфліктах, зокрема у колишній Югославії, Грузії, Вірменії. Агресія з боку Російської Федерації щодо України також підтверджує цей факт, зокрема до особливої категорії населення – дітей. Кількість дітей, яких так чи інакше торкнувся збройний конфлікт в Україні, становить близько 200 тисяч на початок 2019 року [3].

Перш за все, необхідно дати визначення поняттю «дитина» у міжнародному гуманітарному праві. Звернемося до статті 1 Конвенції про права дитини «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [5]. Внаслідок вікових особливостей діти є найменш захищеними верствами населення і їм складно пережити часи війни.

Зважаючи на специфічну категорію населення – діти, міжнародне співтовариство, розуміючи проблему захисту їх прав, виробило ряд документів, зокрема: Загальна декларація прав людини 1948 року закріплює ряд прав, зокрема право на освіту, право на не завдання тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання [4]; Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року містить норми, що надають захист дітям як цивільним особам, зокрема це статті 17, 23, 24, 25, 38, 76, 94 [6]; Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 року, яка закріпила заборону нападів та бомбардування цивільного населення, використання хімічної і бактеріологічної зброї, здійснення заходів щодо заборони переслідування, тортур, каральних заходів, насильства, крім того, злочинами визнаються всі форми репресій, жорстокого та нелюдського поводження в тому числі з дітьми [2]; Конвенція про права дитини 1989 року покладає на держав-учасниць обов'язок «вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними»[5]; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах встановив, що збройні групи, відмінні від збройних сил держави, за жодних обставин не повинні вербувати або використовувати у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку та багато інших документів [9]. Всі згадані нами вище правові акти ратифіковані Україною (окрім Загальної декларації прав людини 1948, адже вона не ратифікована жодною з держав світу), а отже вона зобов'язана неухильно виконувати взяті на себе зобов'язання.

Міжнародне право прав людини застосовується завжди, в тому числі в ситуації збройного конфлікту, наряду з міжнародним гуманітарним правом. У виняткових випадках держава може відступати від своїх зобов'язань щодо повного дотримання прав людини на визначений період часу. Дане положення закріплене в статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Зокрема до таких виняткових випадках відносять війну або «іншу суспільної небезпеку, яка загрожує життю нації». Проте визначається умова, що такі заходи не можуть суперечити іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом [5]. Так, в 2015 році Україна скористалась даним правом [9].

lications&_c=view&_t=rec&id=274028.

10. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»: Постанова Верховної Ради України від 21 травня 2015 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>.

11. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

12. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, прийнята резолюцією 54/263 Генеральної Асамблеї ООН від 25.05.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text.

13. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік. / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: file:///C:/Users/Usher/Downloads/zvit_2020_rik_.pdf.

Задля забезпечення прав людей, зокрема дітей, в 1997 році між Урядом України та ЮНІСЕФ було підписано угоду щодо співробітництва. Дитячий фонд ООН представляє звіти, щодо дотримання прав дитини в Україні, починаючи з 2014 року особлива увага приділена захисту прав дитини на Сході України. Так, в 2019 році Регіональна директорка ЮНІСЕФ у країнах Європи та Центральної Азії Афшан Хан заявила, що в умовах збройного конфлікту на Сході України діти змушені реалізовувати своє законне право на освіту, гарантоване численною кількістю міжнародних угод, в умовах обстрілів, в розбомблених приміщеннях та замінованих територіях [1]. В березні 2020 року Уповноваженою Верховної Ради України було виявлено факт ведення бойових дій біля навчального закладу в Донецькій області, які призвели до евакуації дітей. Задля забезпечення права на освіту Уповноважена зреагувала на даний факт зверненням до обласних органів влади щодо встановлення безпечних умов навчального процесу [12].

Суттєвою проблемою є залучення неповнолітніх до участі у збройному конфлікті, що може проявлятися в різних формах: допомога в створенні бліндажу, безпосередні військові дії (шляхом надання зброї), патрулювання захопленої будівлі тощо. Так, в 2014 році на окупованому Сході України одним із ватажків незаконного формування, було залучено неповнолітню особу 16 років до участі в діяльності цього формування. Зокрема, неповнолітньому було видано вогнепальну зброю та покладено функцію здійснення патрулювання будівлі, що була захоплена незаконним формуванням [8]. Даний факт констатує порушення Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини, зокрема ст. 4, яка покладає на держав-учасниць обов'язок забезпечення не допуску осіб, які не досягли 18-річного віку до участі у військових діях [11].

Крім того, слід звернути увагу, на Закон України «Про охорону дитинства» 2001 року, який регулює питання участі неповнолітніх у збройному конфлікті. На території України передбачається кримінальна відповідальність за вербування, фінансування матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання їх у збройних конфліктах [10].

Отже, система міжнародного права формує чітку, логічну, кодифіковану систему міжнародно-правових положень що захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту. Однак, варто наголосити на тому, що забезпечення ефективного механізму захисту прав і свобод дітей на основі міжнародних стандартів та внутрішньодержавного регулювання є недостатнім без чіткості їх дотримання та відповідній правовій діяльності належних органів та інституцій.

Беззаперечно, що факт порушення прав дітей на Сході України в умовах збройного конфлікту має місце. Це підтверджується моніторинговими місіями, регулярними звітами різноманітних організацій, засобами масової інформації. Україна як суб'єкт міжнародних відносин, яка взяла на себе зобов'язання у сфері захисту прав людей, зокрема і особливої категорії населення – дітей, стоїть на варті постійної роботи, дотримання, гарантування прав цієї категорії населення. Крім того, Україна активно працює щодо внесення змін до чинного законодавства в цій сфері.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2344-XII. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
3. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18> (дата звернення: 31.03.2021).
4. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 10 грудня 2020 року у справі № 916/95/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94038769>.

**ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА
ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ**

У 2014 році внаслідок російської агресії частина території України, а саме окремі території Донецької та Луганської областей були окуповані, та встановлена влада збройних угруповань.

Оскільки, вказані території були окуповані внаслідок збройного конфлікту, Україна тимчасово втратила над ними контроль, та була позбавлена можливості здійснювати управління не тільки військовою сферою, а й економікою Донбасу.

У зв'язку з проведенням бойових дій, ведення господарської діяльності українськими суб'єктами господарювання на цих територіях стало неможливим. Підприємства змушені були тимчасово переміститися та перереєструватися на підконтрольній Україні території, однак виробничі приміщення та потужності, продуктові магазини, салони краси та інші об'єкти, залишилися на тимчасово окупованих територіях, що створило перешкоди для відновлення господарської діяльності за місцем перереєстрації.

Погіршення фінансового становища, стало підставою для звільнення працівників, неможливість забезпечити їх роботою, неможливість виконання своїх зобов'язань по виплатах за договорами з контрагентами та по сплаті обов'язкових платежів до державного бюджету, все це унеможливило ведення господарської діяльності більшості суб'єктів підприємницької діяльності.

Однак, існують і недобросовісні суб'єкти господарювання, які маючи на меті, позбавитися всіх своїх наявних боргів, перереєструвалися на підконтрольній території України, але фактично здійснюють свою підприємницьку діяльність на тимчасово окупованій території, користуються всім своїм майном, коштами, що були перераховані на рахунки банківських установ псевдо республік ДНР та ЛНР, тим самим позбавили своїх контрагентів – кредиторів, отримати кошти за виконані ними зобов'язаннями.

Тому, кредитори (зокрема банківські установи), все більше обирають процедуру банкрутства боржника, з надією повернути власні кошти.

З прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства [1], законодавці визначили новий порядок процедури банкрутства фізичних осіб-підприємців, незалежно від місця їх реєстрації та місцезнаходження.

На відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» 1992 р. [2], де визначено, що заяву про порушення справи про банкрутство фізичної особи-підприємця, може подати як боржник (фізична особа-підприємець), так і кредитор, то Кодекс України з процедур банкрутства [1] передбачає, що заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи-підприємця, подає виключно боржник за наявності визначених підстав. Також у заяві боржник наводить перелік кредиторів.

Таким чином, норма ст. 116 КУзПБ позбавляє права кредитора захистити свої інтереси законним шляхом.

Але, виключно після відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи-підприємця, кредитори шляхом заявлення вимог до боржника можуть захистити свої права, виключно у судовому процесі.

Також, проведенням аналізом судових рішень, встановлено, у разі подання кредитором, зокрема банком, заяви про задоволення грошових вимог до суду щодо боржника, який здійснював свою підприємницьку діяльність та зареєстрований на тимчасово окупованій території, пеня, як заборгованість, що була нарахована боржнику за несвоєчасну сплату кредиту відповідно до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» №1669-VII від 02.09.2014 [4],

передбачено, що на час проведення антитерористичної операції забороняється нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики з 14 квітня 2014 року громадянам України, які зареєстровані та постійно проживають або переселилися у період з 14 квітня 2014 року з населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, а також юридичним особам та фізичним особам - підприємцям, що провадять (провадили) свою господарську діяльність на території населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція.

Однак, даний Закон [4] не робить виключень для недобросовісних фізичних осіб-підприємців, тому і тут кредитори позбавлені повністю задовольнити свої вимоги.

З метою збереження майна та грошових коштів, що належить боржнику, після відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи-підприємця, кредитор має право заявити клопотання про накладення арешту на майно боржника відповідно до ст. 118 Кодексу України з процедур банкрутства [1]. У разі задоволення якого господарський суд виносить відповідну ухвалу.

Вищезазначений Кодекс [1] визначив, дві стадії процедури банкрутства фізичної особи-підприємця: реструктуризація боргів боржника, визнання банкрутом та проведення погашення боргів.

У випадку реструктуризації боргів боржника, що зареєстрований та знаходиться на тимчасово окупованій території, є менш перспективним варіантом задоволення вимог кредитора, оскільки дана фізична особа-підприємець вже не здійснює підприємницьку діяльність, та відновлювати її платоспроможність не має сенсу.

Тому, для банкрутства фізичної особи-підприємця, місцезнаходження та реєстрація якої встановлено на тимчасово окупованій території, є найбільш доцільним застосувати процедуру визнання банкрутом та погашення боргів.

В цьому випадку продається майно боржника, яке складає ліквідаційну масу. Ліквідаційна маса складається з усього майна боржника (рухоме, нерухоме, частина майна, корпоративні права та інше). Однак, варто зазначити, що Кодекс містить низку обмежень щодо майна боржника, завдяки якому можна погасити його борги.

Як свідчить судова практика, майно та грошові, які належить боржнику, місцезнаходження яких визначено на тимчасово окупованій території, не можливо жодним чином реалізувати, для задоволення грошових вимог кредиторів, тим самим це є підставою для визнання боржника банкрутом та прощення усіх його боргів.

Проте існують випадки, коли арбітражні керуючі самостійно, зловживаючи своїми повноваженнями, навмисно не вживають усіх необхідних заходів та передбачених законом дій у ліквідаційній процедурі банкрута, що зареєстровані на тимчасово окупованій території, а саме не вносять до ліквідаційної маси майно боржника, що знаходиться на тимчасово окупованій території. Неправомірність дій ліквідатора підтверджено висновком Постанови КГС ВС від 10 грудня 2020 року у справі № 916/95/18 [4].

Отже, із вище зазначеного, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день процедура визнання фізичної особи-підприємця банкрутом, що зареєстрована на тимчасово окупованій території є вкрай тяжкою, а задоволення грошових вимог кредиторів є майже неможливим.

**Веригенко
Дар'я Ігорівна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**Белицька
Каріна Анатоліївна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Доповідь Представника Уповноваженого з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності Аксани Філіпішиної «Обговорено питання дотримання прав жінок, дівчат на захист від фізичного та сексуального насильства, особливо на Сході України» URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/26216-td-obgovoreno-pitannya-dotrimannya-prav-zhinok-divchat-na-zaxist-vid-fizi/>.
2. Не приватна справа. Домашнє та сексуальне насильство щодо жінок на сході України: Доповідь Amnesty International EUR 50/3255/2020 URL: https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/dopovid-amnesty-international_ne-privatna-sprava.pdf.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017р. 2227-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.
4. Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція: Конвенція Ради Європи від 11.05.2011 №. 210 ст. 3 URL: <https://rm.coe.int/168046253f>.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. №2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

**ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК НА СХОДІ
УКРАЇНИ**

Жінки завжди займали особливе місце в будь-якому суспільстві, хоча роками їхня значимість припинувалась патріархальними нормами. Тому становлення інституту захисту прав жінок, в тому вигляді, якому ми маємо його зараз, пройшло досить складний шлях. Значна кількість наукових досліджень присвячена саме цьому важливому інституту. Проте, права жінок до сьогодні є тим інститутом, який зіштовхується зі значною кількістю труднощів та бар'єрів.

Одною з таких надважливих проблем є насильство. Проблема насильства над жінками давно є проблемою планетарного масштабу. З року в рік ми спостерігаємо за жахливими цифрами порушень прав жінок.

Україна не є винятком, особливо ситуація набуває загострення на Сході України, де через воєнні дії існує небезпека загострення насильства та порушення прав жінок. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами (Стамбульська конвенція) 2011 року дає таке визначення «гендерно зумовлене насильство щодо жінок – насильство, спрямоване на жінку через те, що вона жінка, або таке, яке здебільшого переживають саме жінки. Таке насильство набуває різних форм, включно з: діями чи бездіяльністю, які мають на меті або ж можуть із високою ймовірністю спричинити чи призвести до фізичних ушкоджень, травм сексуального чи психологічного характеру, економічних збитків або страждань жінок; погрозами вчинити такі дії, цькуванням, примусом та безпідставним позбавленням свободи» [4]. На територіях, що постраждали від збройного конфлікту, ризик зазнати різних форм насильства є підвищеним. З кожним роком місії ООН, журналісти та активісти публікують жахаючі історії про порушення прав з життя жінок та дівчат на непідконтрольних Україні територіях. Також на збільшення кількості випадків насильства впливають певні фактори, серед таких можна виділити наявність військових, пониження рівня безпеки зумовлене веденням воєнних дій, відсутність чи руйнування верховенства права, що призводить до безкарності винних у насильстві. На поширеність такого насильства також можуть впливати: відсутність системи реабілітації ветеранів, наявність психологічного та економічного тиску, руйнування існуючих родинних зв'язків та соціальних структур, економічна криза та інші лиха [1].

Останні роки були насиченими для української законодавчої бази в сфері захисту жінок та питань, що стосуються гендерно зумовленого насильства. Сюди можна віднести Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2018 року, а також запровадження надважливих термінових заборонних приписів, що мають забезпечити жертв від їхніх кривдників, та відкриття нових притулків для осіб, що зазнали насильство. В той же час жінки, що мешкають на постраждалих від конфлікту територіях Донецької та Луганської областей, вказують на нестачу або навіть відсутність послуг захисту найбільш вразливих верств населення, зокрема вище згаданих притулків. Дослідження, яке було проведено Amnesty International у 2020 році показало, що у осіб, які мешкають на непідконтрольних областях, є певна недовіра до влади, зокрема поліції. Це пов'язано з прямим чи непрямим примусом багатьох жінок відмовитися від подання офіційних заяв. Частою проблемою постає небажання або відмова співробітників поліції приймати заяву [2 с.13].

Згідно з дослідженням Amnesty International 2020 року, у

27 зафіксованих ними випадках насильства, 10 жінок не заявили про насильство [2 с. 14]. Ці цифри свідчать про недовіру до правоохоронних органів, адже більшість жінок просто не очікували, що влада зможе ефективно на нього відреагувати. Такі переконання зазвичай виникають на основі здобутого раніше негативного досвіду, у якому система, покликана захищати, не виконувала взятє на себе завдання. Так, за даними тієї ж Amnesty International, у трьох з десяти випадках, коли жінки телефонували до поліції, співробітники не реєстрували заяву, у восьми жінкам довелося дзвонити декілька разів, і в трьох випадках працівники поліції переконали жінок забрати заяву після того, як її вже зареєстрували [2 с. 71].

Проблема перевищення військовими та поліцейськими своїх повноважень та відмова від вирішення питань насильства, є провідною у даному питанні.

Вирішення проблеми гендерно зумовленого насильства, щодо жінок в Україні, а особливо в Донецькій та Луганській областях, має займати одне з провідних місць у здійсненні національної політики. Так, Україна застосовує певні кроки на шляху до створення «нульової толерантності». У міжнародній законодавчій сфері, Україна ще у 1981 році ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). У 2011 році Україна підписала Конвенцію Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульську конвенцію), яка досі не була ратифікована, через домінуючу, частину чоловіків у законодавчих органах та пережитків патріархального суспільства, яке не дозволяє сучасним громадянам нашої держави усвідомлювати всю масштабність проблеми. На національному законодавчому рівні Україна, також розвиває правову базу захисту жертв насилля, наприклад, 8 січня 2018 року набув чинності ключовий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5]. Цей закон заклав основу системи заходів для боротьби з насильством, серед таких є домашнє насильство, сексуальне насильство та домагання та інші види насильства також в 2019 році до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України було внесені зміни «з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [3].

З урахуванням вище наведеного можна зробити висновок, що Україна невеликими кроками, але все ж йде до поняття рівності та толерантності. Зрозуміло, що збройний конфлікт на сході України серйозно вплинув на причини та форми домашнього насильства, а також на ефективність інституційного реагування на нього в Донецькій і Луганській областях.

Для подальшого розвитку захисту жертв гендерно зумовленого насильства Україні необхідно ратифікувати Стамбульську конвенцію.

Також для попередження здійснення злочинів, треба запровадити виховання толерантності в закладах освіти для дітей. А також проводити інформаційну кампанію серед дорослого населення. Такі заходи допомогли б в усвідомленні громадянам, що жертви насилля є жертвами та потребують захисту та допомоги.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 1991 р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
2. Кодекс України про адміністративні порушення: Кодекс від 1984 р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 1992 р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/262-12#Text>.
4. Конституція України від 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

**ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

На сьогодні тема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України є досить актуальною. Низька увага, до основних питань соціального захисту військових та членів їх сімей, призводить до зниження соціального рівня. Причина - невиконання задекларованих стандартів соціальних норм, може призвести до низької боєздатності солдатів, відсутність активності в їх підготовці та зниження моральних якостей. Згідно із законодавством України соціальне забезпечення військовослужбовців включає в себе комплекс заходів, спрямованих на вирішення матеріального забезпечення, що здійснюється та фінансується за рахунок коштів, спрямованих безпосередньо на Збройні Сили України. Фінансування соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, безпосередньо залежить від достатності коштів державного бюджету і належного фінансування. Ефективність забезпечення соціального напрямку, залежить також від послідовної і цілеспрямованої політики, основна мета якої повинна бути спрямована на підвищення статусу військовослужбовців.

Також, потрібно звернути увагу, що для врегулювання прав військовослужбовців, відбулося внесення до Податкового кодексу доповнення про тимчасове, на період проведення ООС, звільнення військових від оподаткування (військовим збором).

Про це було наголошено у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», було посилено гарантії забезпечення військовим та членів їх сімей жилими приміщеннями, і завдяки цьому, зазнали змін такі статті як:

стаття 8, згідно з якою відтепер час перебування громадян України на військовій службі зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби; а також

стаття 10-1, присвячена праву військовим на відпустки, також встановлення порядку перенесення щорічної основної відпустки на наступний рік і надання військовослужбовцям у такому разі дозволу за бажанням об'єднувати щорічні основні відпустки за два роки [1].

Наслідком збройного конфлікту на Донбасі, було порушено деякі норми права. У 2015 р. було прийнято законодавчі зміни, якими посилено відповідальність за порушення встановлених законом гарантій працівникам, призваним на військову службу. Якщо аналізувати вищесказане, то українське законодавство не перешкоджає правам людей, точніше, вона його підтримує. Але, на жаль права військових все одно є порушеними. Завдяки проблемі, яка була вказана вище, було введено відповідні зміни до Кодексу законів про працю України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Цими ж змінами передбачено, що військові, яких засуджено до тримання в дисциплінарному батальйоні, та його родина, не втрачають право на пільги (соціальну допомогу) [2].

Якщо ж аналізувати проблеми прав військових, до них можна ще віднести фінансування та забезпечення військових пенсіями. Раніше, після закінчення контракту, військовослужбовцям не виплачували пенсійні виплати. А відтепер за Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09 квітня 1992 № 2262-ХІІ встановлено, що держава гарантує гідне фінансове забезпечення осіб, які мають право на пенсію шляхом встановлення їм соціального забезпечення, не нижче прожиткового мінімуму, визначеного законом [3].

Завдяки закону, про виплату пенсії військовослужбовцям, то їхнє соціальне забезпечення, буде в розмірі заробітної плати. Сьогодні грошове забезпечення військових Збройних Сил поступово підвищується шляхом підвищення розміру щомісячного фінансування (премії). Якщо брати до уваги, то згідно законодавство, грошове забезпечення, премії, повинні нараховуватися і військовослужбовцям, які звільнені від військової служби.

Також, задля покращення прав та свобод військових в Україні було прийнято закон в якому було затверджено, що під час збройного конфлікту, військовослужбовців працевлаштовують. Про це нам каже Стаття Конституції України 46, в законі зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [4].

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, та інші види соціальних виплат, допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

В результаті проведеного аналізу необхідно визнати, що останнім часом сфера соціального забезпечення військовослужбовців зазнає суттєвих змін. Соціальний захист військовослужбовців також є функцією держави, спрямованою на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їхньої службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Актуальні питання захисту прав
людини на Сході України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Конституція України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
3. Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні (16 лютого – 31 липня 2020 року). URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/30thReportUkraine_UA.pdf.
4. Питання компенсації цивільним особам використання об'єктів нерухомості військовими формуваннями під час збройних конфліктів: Звіт ГО «Український інститут з прав людини» (2020). URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/civilian-property-protection.html>.
5. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями: Наказ Міністерства оборони України від 31 липня 2018 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1020-18#Text>.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»: Указ Президента України від 30 квітня 2018 року № 116/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018#Text>.
8. Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ВАРТОСТІ
ЖИТЛА, ЗАЙНЯТОГО ВІЙСЬКОВИМИ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Основний Закон України гарантує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток... (ст. 41 Конституції України) [1]. Частиною 1 ст. 353 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника (тобто йдеться про позбавлення права власності) на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція) [2]. Законодавець також передбачає можливість примусового відчуження майна й із наступним відшкодуванням його вартості, але лише в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 353 ЦК України).

Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини у своїх регулярних доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні систематично звітує про використання військовими житла цивільних осіб, що розташоване вздовж лінії розмежування на Сході України, без будь-якого документування, наприклад, договорів оренди (найму) житла [3, с. 11]. У зоні збройного конфлікту є досить розповсюдженими випадки, коли залишені власниками будинки займаються військовими для тимчасового проживання та інших військових потреб у зоні бойових дій.

Нерідко сам факт зайняття житла військовими стає причиною переселення осіб до іншого житла (зазвичай орендованого за власний рахунок) у межах або поза межами населеного пункту свого постійного місця проживання. Як наслідок, власники житла, в якому проживають (базуються) військові, зазнають матеріальної шкоди не тільки через неотримання прибутку та недбале ставлення до свого житла і майна (меблів, побутової техніки тощо), а й через несплату військовослужбовцями за користування послугами водо-, газо-, електропостачання та інших комунальних послуг.

Деякі правозахисники вважають, що одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути направлення власниками такого житла командиру відповідної військової частини пропозиції щодо укладення договору оренди [4, с. 11]. Така точка зору аргументується положеннями Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями (далі – Інструкція), затвердженої Наказом Міністерства оборони України від 31 липня 2018 р. № 380 [5]. Так, відповідно до п. 1 розділу IX цієї Інструкції для військовослужбовців військових частин, які розташовані безпосередньо в районах ведення бойових дій, житло орендується, а договір оренди укладається між власником житла та командиром військової частини. Однак нам дуже важко погодитися з вищезгаданою точкою зору правозахисників із наступних причин.

По-перше, велика кількість власників житла, що займається або займалося військовими у зоні збройного конфлікту, вже зазнали майнової шкоди, навіть до затвердження в 2018 р. цієї Інструкції, у позадоговірних відносинах.

По-друге, на практиці власнику житла буде дуже складно встановити військову частину, до якої належать військовослужбовці, що займають їхнє житло, зокрема в умовах регулярної ротації.

ситуації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 року № 47-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47-2015-%D1%80#Text>.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 листопада 2018 року «Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні»: Указ Президента від 26 листопада 2018 р. № 390/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/2018#n5>.

10. Про часткову мобілізацію: Указ Президента від 17 березня 2014 р. № 303/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text>.

11. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

12. Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2000 р. № 1921. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-п#n10>.

13. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.

По-третє, як вже зазначалося вище, в багатьох випадках таке житло вже зруйноване, тобто стало непридатним для проживання внаслідок бойових дій, тому виникають сумніви щодо зацікавленості потенційних орендарів у предметі такого договору.

По-четверте, що вважаємо основним, правовідносини, які склалися у зв'язку з зайняттям житла військовими у зоні бойових дій, підкреслюючи суспільну необхідність в умовах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, суперечать суті договірних відносин, однією з характерних ознак яких є добровільність вступу сторін у такі відносини.

Взагалі кваліфікація правовідносин, які виникають в умовах військових дій у Донецькій та Луганській областях, залишається дискусійним питанням навіть на восьмому році збройного конфлікту. Адже починаючи із весни 2014 року встановлення різних правових режимів на території Донецької та Луганської областей, а саме антитерористична операція (з квітня 2014 року до квітня 2018 року) [6], операція об'єднаних сил (з квітня 2018 року до сьогодні) [7], надзвичайна ситуація (з січня 2015 року до сьогодні) [8], викликає низку питань щодо галузей законодавства та правових інститутів, які слід застосовувати, зокрема до правовідносин із відшкодування вартості житла, зайнятого військовими в умовах збройного конфлікту на Сході України.

Слід зазначити, що ані воєнного (крім 60 діб у листопаді 2018 р. [9]), ані надзвичайного стану, пов'язаного зі збройним конфліктом на Сході України, введено не було. Проте першу в історії України часткову мобілізацію було оголошено в березні 2014 року [10]. З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає, згідно Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII, особливий період [11].

Так, відповідно до ст. 1 цього Закону, особливий період – це період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Таким чином, спеціальним нормативно-правовим актом у сфері використання житла військовими під час особливого періоду є Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Саме цей нормативний акт, зокрема ст. 22, покладає на громадян обов'язок щодо надання під час мобілізації, в установленому порядку, майна (будівель, споруд, транспортних засобів тощо) Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, оперативно-рятувальній службі цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою її вартості в порядку, встановленому законом.

Однак на сьогодні врегульованим питанням є лише порядок надання та компенсації шкоди, завданої транспортним засобам і техніці внаслідок їх залучення під час мобілізації. Так, Положення про військово-транспортний обов'язок, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2000 р. № 1921, визначає порядок виконання військово-транспортного обов'язку під час

особливого періоду, повернення транспортних засобів та компенсації шкоди, завданої транспортним засобам внаслідок їх залучення під час мобілізації [12].

Щодо порядку надання житла військовим, його повернення та будь-якої компенсації шкоди, завданої такому житлу, то на сьогодні відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який врегулював б ці питання з урахуванням того, що збройний конфлікт на Сході України не супроводжується введенням правових режимів воєнного чи надзвичайного стану. Але тут варто згадати про Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 р. № 4765-VI [13], який, на нашу думку, міг би застосовуватися за аналогією закону до правовідносин щодо примусового зайняття житла в умовах особливого періоду без запровадження правових режимів воєнного чи надзвичайного стану.

Отже, питання відшкодування державою вартості житла або надання якихось компенсаційних виплат населенню, чиє житло використовується військовими у зоні збройного конфлікту, є неврегульованим, що свідчить про прогалину в чинному законодавстві.

Вирішення вищезазначеної проблеми вбачається можливим шляхом прийняття відповідного нормативно-правового акту щодо прийняття, розгляду заяв та здійснення компенсаційних виплат за житло, яке використовується або було використано військовими в умовах збройного конфлікту на Сході України. Враховуючи той факт, що здебільшого таке житло знаходиться в небезпечних для проживання районах та є зруйнованим внаслідок воєнних дій, вважаємо доцільним запровадження механізму відчуження цього житла на користь держави із повним відшкодуванням його вартості, що, в свою чергу, сприятиме вирішенню житлових питань осіб, які втратили своє житло внаслідок збройного конфлікту.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ
ПОШИРЕННЮ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ ІЗ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДОТРИМАННЯ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

аспірант кафедри теорії, історії
права і держави та конституційного
Університету державної фіскальної
служби України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Великий Юридичний словник
URL: <https://slovnnyk.me/search?term=%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E>.
2. Русинова В.Н. Права людини в збройних конфліктах: проблеми співвідношення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. М.: Статут, 2017. 400 с.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму Статус Конвенції. *Конвенцію ратифіковано з заявами і застереженнями Законом N 54-V (54-16) від 31.07.2006, BBP, 2006, N 39, ст.340.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text.
4. Декларація про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму Затверджено резолюцією 49/60 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1994 року. ст. 412. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_502#Text.
5. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом Страсбург, 27 січня 1977 року (Конвенцію ратифіковано Законом N 2990-III від 17.01.2002) Офіційний переклад: Збірка договорів Ради Європи Парламентське видавництво - Київ, 2000. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=013DXF738C>.
6. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво у боротьбі зі злочинністю *{Угоду затверджено Постановою КМН693 (693-2007-п) від 03.05.2007* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_074#Text.
7. Закон за киберсигурност Обн. ДВ. бр.94 от 13 Ноември 2018 г., изм. ДВ. бр.69 от 4 Август 2020 г., изм. и доп. ДВ. бр.85 от 2 Октомври 2020 г. URL: <https://www.mlsp.gov>.

**ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
ПРОТИДІЇ ПРОЯВУ ТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЇ**

На сьогоднішній день в міжнародному житті неприпустимо високий рівень стихійності. Як і в недалекому ще минулому, значна частина проблем вирішується не дипломатичним шляхом відповідно до міжнародного права, що серйозно загрожує світовій безпеці.

Одним з основних і необхідних інструментів управління міжнародними відносинами виступає міжнародна правова система. Необхідність надійного міжнародного правопорядку визначається тим, що неконтрольоване свавілля загрожує миру і перешкоджає співробітництву. В свою чергу право не обмежується системою норм і не завершується на створенні норми.

Право – це і правові аксіоми, правові ідеї, правові гіпотези і версії, концепції правового акту, юридична техніка, правові поняття і визначення, правові стандарти, правові презумпції, юридичні конструкції, правові поправки, правові примітки, правові класифікації, правові символи, правові фікції, правові застереження, правила застосування норм права тощо [1].

На жаль, так склалося, що суспільно-політичні процеси й настрої завжди випереджають розвиток юридичної науки й національного та міжнародного законодавства, а тому не усі явища дійсності одночасно підпадають під правове регулювання.

Між тим події в період з 2014 р. як в Україні, так і в світі, які пов'язані з веденням «гібридних війн», з вчиненням терористичних актів та стрімкою активністю терористичних організацій, розповсюдженням «інформаційного тероризму». негативними наслідками нелегальної міграції, вимагають насамперед удосконалення чинного законодавства в частині забезпечення належної протидії цим негативним явищам, а також вироблення єдиних підходів практики у боротьбі з проявами тероризму, сепаратизму на усіх рівнях [2].

Розвиток тероризму – це наслідок активного розшарування населення, об'єднань, оформлення та напрям політичних рухів. В нинішній час політична нестійкість виражається в появі і розвитку різних радикальних терористичних груп і, нажаль, незважаючи на низку міжнародних документів у сфері протидії тероризму, не один громадянин, ні в одній країні не може почувати себе повністю в безпеці.

Серед таких документів, слід відзначити:

- Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 р. [3];
- Декларацію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму від 9 грудня 1994 р. [4];
- Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом 1977 р. [5];
- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво у боротьбі зі злочинністю від 03.05.2007 р. [6];
- Закон про міру боротьби з фінансуванням тероризму від 12.03.2021 р. [7]

Тероризм серйозно позначається на цілому ряді основних прав людини, саме тому держави зобов'язані приймати дієві заходи для боротьби з ним. Глобальний індекс тероризму (The Global Terrorism Index) вимірює рівень терористичної активності в країнах світу, який розроблений міжнародною групою експертів під егідою Інституту

ernment.bg/uploads/3/zakonodatelstvo/za-kibersigurnost.pdf.

8. Рейтинг країн світу за індексом тероризму. Центр гуманітарних технологій, 2006-2021 (остання редакція: 11.03.2021). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-terrorism-index>.

9. Institute for Economics & Peace From Wikipedia, the free encyclopedia URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Institute_for_Economics_%26_Peace.

10. Министерство на вътрешните работи URL: <https://www.gdbop.bg/bg/counterterrorism>.

економіки і світу (The Institute for Economics and Peace) Сіднейського університету, Австралія [8].

Розрахункова частина виконана на основі інформації з глобальної бази даних тероризму Національного консорціуму з вивчення тероризму при Університеті штату Меріленд - найбільшій в світі статистичній базі про терористичну діяльність, що містить інформацію про більш ніж 100 тисячах випадків терористичних актів за останні десятиліття.

Тероризм визначається авторами дослідження як «загроза або реальне застосування сили незаконними організаціями, які домагаються своїх політичних, соціальних і релігійних цілей шляхом насильства і залякування». Глобальний індекс тероризму вимірює рівень терористичної активності всередині тієї чи іншої країни за чотирма основними показниками:

- Кількість терористичних інцидентів.
- Кількість загиблих.
- Кількість постраждалих.
- Рівень матеріального збитку.

При складанні Індексу аналізується ряд факторів, які можуть бути побічно пов'язані з терористичною активністю, наприклад використання в засобах масової інформації (ЗМІ), в соціальних мережах так званих «фейкових новин», тобто маніпулятивне спотворення фактів, дезінформація на поширення проявів тероризму, сепаратизму [9].

Поточне дослідження охоплює 164 держави (дані опубліковані в листопаді 2020 року). Актуальний (періодично оновлюваний) список країн світу і адміністративних територій без державного статусу, упорядкованих за Індексом тероризму представлений в таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за індексом тероризму

Рейтинг	Країна	Індекс
1	Афганістан	9.592
2	Ірак	8.682
3	Нігерія	8.314
4	Сирія	7.778
5	Сомалі	7.645
6	Ємен	7.581
7	Пакистан	7.541
8	Індія	7.353
9	Демократична Республіка Конго	7.178
10	Філіппіни	7.099
29	Сполучені Штати Америки	5.260
36	Україна	4.692
39	Росія	4.542
119	Республіка Болгарія	0.172

З представлених даних можемо спостерігати 10 країн з найбільшим проявом тероризму, Україна посідає 36 місце в рейтингу з індексом 4.692, Республіка Болгарія (далі РБ) в свою чергу очолює 119 сходинку, та має індекс тероризму 0.172, це свідчить насамперед про те, що РБ в більшій мірі приділяє увагу насущній світовій проблеми насамперед за рахунок досвіду у боротьбі з терористичними організаціями отриманих на Близькому Сході, в азіатському регіоні та в зоні бойових дій в Республіці Ірак та Афганістані, де болгарська армія має свої військові

контингенти, завдяки НАТО (в якій Республіка Болгарія є членом з 29.03.2004 р.), все це впливає на рівень терористичної загрози в країні, який відповідно до вищезазначених досліджень є мінімальним у порівнянні з Україною. Серозної активності ісламських радикальних угруповань, загрожуючи життю та спокою населення та роботі державних органів в Республіці Болгарії немає згідно даних болгарських правоохоронних органів [9]. Що ж стосується України, індекс якої становить 4.692, це майже в чотири рази вищий за індекс країни сусіда пояснити це можна за рахунок ведення гібридної війни на території України, що в значній кількості послаблює всі сфери діяльності країни, економіку, політику тощо. Складність правового забезпечення боротьби з названою загрозою полягає у тому, що сучасний тероризм має велику різноманітність цілей та підходів. Тероризм стає багатоманітним за цілями та характером враження, перетворюючись нерідко у прибутковий бізнес через страждання та смерть людей, яка в дійсності виступає уже не як мета самого теракту, а як засіб. Важливою складовою у системі протидії діяльності міжнародних терористичних організацій є розширення та укріплення співробітництва та взаємодії України з іноземними спецслужбами, правоохоронними органами, а також міжнародними організаціями у сфері боротьби з тероризмом. Такий позитивний досвід і показує нам країна сусід – Республіка Болгарія.

Протидіяти тероризму в повній мірі дуже складно, адже тероризм багатовекторний, але зменшити вплив на сфери діяльності країни та захистити населення можливо, завдяки чіткій роботі внутрішніх органів, армії та залучившись підтримкою зовнішніми партнерами та міжнародними організаціями.

**Литовченко
Віта Русланівна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Міжнародного університету
фінансів

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
2. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#Text>.
3. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 і від 5 квітня 2017 р. № 268; Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2018-п#Text>.
4. Старовойтов О. Защита детей в период вооруженных конфликтов. Белорусский журнал международного права и международных отношений 1999 г. – Вып. №3. URL: <http://evolutive.info/ru/journal-menu/1999-3/1999-3-starovoitov>.
5. Чернега К.И. Защита детей в период вооруженных конфликтов. Международный гуманитарный университет. С. 246-248. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3545/Чернега.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
6. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройних конфліктів на сході України. За ред. А. П. Буценка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. С. 82.
7. Захист прав дітей під час збройного конфлікту на території Східної України: проблема правової визначеності. URL: http://ukrainepravo.com/international-law/public_international_law/zakhyst-prav-ditey-pid-chas-zbroynogo-konfliktu-na-terytoriyi-skhidnoyi-ukrayiny-problema-pravovoyi-

**ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Останнім часом все більшої значущості набувають питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина саме в Україні у зв'язку зі збройним конфліктом на Донбасі, а також правової відповідальності держави перед своїми громадянами, які проживають в окремих районах Донецької і Луганської областей. Однією з найбільш складних проблем у всіх випадках збройних конфліктів є проблема забезпечення захисту цивільного населення, в тому числі дітей, на частку яких випадають основні тяготи війни.

Дотримання прав людини є ключовою національною ідеєю усіх демократичних країн світу. Незалежно від обраної формули національної ідеї, в її центрі має знаходитися людина, її інтереси, дотримання прав і свобод. Незважаючи на те, що Україна ратифікувала більшість найважливіших міжнародних актів в сфері прав людини, їх дія на території нашої держави номінальна.

Схід України поступово перетворюється на зону замороженого конфлікту. Міжнародні правозахисні організації, які стежать за ситуацією на Донбасі, основну увагу приділяють порушенню міжнародних норм та законів України під час бойових дій. Натомість питання дотримання прав мирних жителів, у тому числі і дітей, на територіях, де наразі не діють українські закони, майже не піднімається. Основна проблема полягає у тому, що правозахисні організації фактично не мають доступу до підконтрольних бойовиками територій, і тому моніторинг найчастіше зводиться до аналізу інформаційних повідомлень, які з'являються у ЗМІ.

Те, що права і інтереси дітей заслуговують спеціального захисту, певною мірою очевидно: діти, проходячи критичні етапи свого розвитку, в більшому ступені відчувають вплив війни, ніж дорослі; дітям складніше адаптуватися до конфліктної ситуації або реагувати на неї; вони практично ніколи не несуть відповідальності за виникнення конфлікту; вони набагато більшою мірою, ніж дорослі, залежать від того захисту, який в мирний час забезпечують сім'я, суспільство і закон. Тому проблема співпраці держав в області захисту прав дітей під час збройних конфліктів є актуальною в міжнародному праві.

Питання про юридичний захист дітей в міжнародному гуманітарному праві було піднято після Другої світової війни [4]. До цього діти не виділялися в спеціальну категорію, що вимагає особливого захисту.

Не зважаючи на існування значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють різні аспекти захисту прав дітей, за даними Гельсінської спілки, «сьогодні дуже мало правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання права дітей в умовах збройного конфлікту» [6, с. 28]. Сьогодні інститут міжнародного захисту прав дитини являє собою сукупність міжнародно-правових принципів і норм, що визначають права і свободи дітей, що встановлюють зобов'язання держав по забезпеченню і практичному втіленню в життя (реалізації) цих прав і свобод, а також міжнародні механізми контролю за виконанням державами своїх міжнародних зобов'язань [5, с. 247]. Міжнародне гуманітарне право передбачає широкий спектр заходів щодо захисту дітей. У разі збройного конфлікту, діти користуються загальним захистом, який надається цивільним особам, які не беруть участі у військових діях. З огляду на особливу вразливість дітей, Женевські конвенції 1949 року і Додаткові

протоколи до них 1977 встановлюють ряд конкретних норм, що надають дітям особливий захист.

Так, відповідно до Конвенцій, дітям гарантується особливе поводження, відповідно до якого діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх віку або з якоїсь іншої причини». Конвенції містять ряд норм, спрямованих на захист прав дітей: евакуація з особливих зон, допомога і догляд, встановлення особистості, возз'єднання сімей, заборона виносити смертний вирок дітям і т.д. [1].

Окремо необхідно зупинитись на порушеннях прав дітей та молоді, які констатували міжнародні організації у зв'язку зі збройним конфліктом та Сході України. У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації на Сході України Урядом затверджено Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (постанова КМУ від 05.04.2017 №268) [2].

Проте моніторингом Уповноваженого з прав людини з року в рік виявляються недоліки прийнятого Порядку. Наприклад, про це свідчить те, що при виїзді сімей з дітьми з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, вивезенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з інтернатних закладів на безпечну територію України відповідний статус отримали лише декілька дітей. Представниками Секретаріату Уповноваженого під час засідань робочої групи в Міністерстві соціальної політики наголошувалося, що діти, які втратили своє звичне оточення, друзів і живуть сьогодні в зовсім іншому середовищі, окрім того, зазнають психологічних страждань.

У квітні 2018 року було внесено зміни до зазначеного Порядку (постанова КМУ від 11.04.2018 №301), якими розширено підстави надання статусу дитині, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а саме у зв'язку із психологічним насильством [3].

Водночас на сьогодні не створено ефективного механізму захисту прав і свобод дитини, яка постраждала внаслідок збройного конфлікту, зокрема, надання їм відповідних соціальних і реабілітаційних послуг. Зауважимо і про той факт, що станом на 2021 рік незаконні збройні формування, розташовані на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, продовжують обстрілювати населені пункти України. Внаслідок цього під небезпеку підпадають, зокрема, і дитячі заклади. У зв'язку з цим Уповноваженим звернуто увагу голів Донецької та Луганської обласних військово-цивільних адміністрацій щодо здійснення аналізу розташування дитячих закладів у зоні досягнення обстрілів та вжиття заходів для гарантування безпеки дітей.

Уваги потребують і факти використання дітей у військовому конфлікті і пов'язаних з ним діях (допомога з облаштуванням блок-постів, виконання прохань військових, пов'язаних знесенням служби, та ін.). Однак, в чинному законодавстві відсутнє поняття «залучення дитини у збройний конфлікт», що згідно з прийнятим у міжнародному праві визначенням не обмежено прямою участю у бойових діях, а відноситься до будь-якого використання дітей збройними силами або угрупованнями. [7] Проте, у Кримінальному Кодексі України також немає визначення залучення (втягнення) дитини у збройний конфлікт (збройні сили/угруповання), як злочину.

Отже, на сьогодні відсутня єдина скоординована соціальна політика відносно захисту прав дітей на окупованих територіях; немає консолідованої статистичної бази щодо жертв війни, передусім, дітей, з початку бойових дій (2014 року), а також відсутній чіткий механізм надання їм відповідного соціального статусу та адекватної соціальної допомоги. Більшість ініціатив у цій сфері є ситуативними і неефективними. Захист прав дітей на окупованих територіях потребує нормативно забезпеченого механізму та надання реальної допомоги, чітко визначеного статусу дітей, які проживали/проживають на окупованих територіях та під час збройного конфлікту; окремого порядку відшкодування завданої шкоди здоров'ю під час військових дій. Тому, на нашу думку, Міністерству соціальної політики України необхідно розробити механізм надання допомоги дітям, постраждалим внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Донецькій та Луганській обласним військово-цивільним адміністраціям необхідно здійснювати постійний контроль за безпечним перебуванням дітей у закладах освіти, які розташовані в зоні досягнення обстрілів. А Міністерству оборони України здійснювати роз'яснювальну роботу серед військовослужбовців та осіб начальницького складу щодо вимог законодавства стосовно недопущення використання дітей у військових діях.

здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Про Національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 р. № 912-IX від 17.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про дію окремих положень міжнародних договорів України з Російською Федерацією: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2019 № 1056 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2019-%D0%BF#Text>.
3. Обмеження свободи пересування та інші перешкоди у виконанні мандата СММ: Тематичний звіт ОБСЄ січень – червень 2020 URL: <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/469857>.
4. Втрачений зв'язок. Дотримання прав людини на Сході України під час пандемії коронавірусу: звіт Trans house від 02.03.2021 URL: <https://truth-hounds.org/vtrachenyj-zvyazok-dotrymannya-prav-lyudyny-na-shodi-ukrayiny-pid-chas-pandemiyi-koronavirusu/>.
5. Розміщення спеціальної моніторингової місії: ОБСЄ Рішення № 1117 в Україні URL: <https://www.osce.org/files/f/document/s/0/1/225036.pdf>.
6. Дотримання прав людини на Сході України під час пандемії COVID-19: звіт ОБСЄ 9-13 листопада 2020 URL: <https://www.osce.org/files/f/document/s/0/1/225036.pdf>.

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В
УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ ПІД ЧАС
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ**

За останній рік ситуація в світі, а зокрема в Україні сильно загострилась. 12 березня 2020 року в Україні згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» був запроваджений локдаун та з ним ряд обмежень, а саме: перебування в громадських будинках і спорудах, громадському транспорті без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, перебування на вулицях без документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство чи її спеціальний статус, без посвідчення про взяття на облік бездомної особи, довідки про звернення за захистом в Україні, самовільно залишати місця самоізоляції, обсервації, перетин кордону і т.д.. Пандемія вдарила по кожній сім'ї, як фінансово так і морально. Не обійшла стороною і військовослужбовців.

Права громадян в умовах карантинних обмежень були максимально стиснуті, наприклад: право на вільне пересування – обмеженням прав людини на свободу пересування; право на освіту – освітяни не можуть відвідувати заклади освіти але дистанційне здобування освіти ніхто не обмежує; право на мирні зібрання – адже не дозволено масове скупчення людей в одному місці. Однією з найбільших проблем цивільних громадян у світі став перетин кордону. Число перетинів кордону на території де проводяться бойові дії з березня 2020 року знизилась більш ніж на 90 %. Така ситуація сильно відзначилась на можливості людей бачитися з рідними, доглядати за літніми, хворими мати доступ до елементарних послуг, наприклад, медичне обслуговування або ж освіта. Про закриття КПВВ та відповідних блокпостів в Луганській та Донецькій областях майже не повідомлялось, багато хто вимушено залишився по один бік кордону без можливості його перетину, близьких та рідних людей та засобів для існування. Також, процедуру перетину ускладнили Постанови Кабінету Міністрів України «Про дію окремих положень міжнародних договорів України з Російською Федерацією» Відповідно до Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації, вчиненої 16 січня 1997 р. зі змінами від 18 грудня 2019 р. в м. Москві, зупинити дію пунктів 1 (Паспорт громадянина України.) і 6 (Свідоцтво про народження для дітей віком до 16 років (за умови виїзду у супроводі батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників або осіб, уповноважених на це батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками)) переліку документів громадян України для в'їзду, виїзду, перебування і пересування територією Російської Федерації, наведеного в додатку 2 до Угоди, в частині можливості громадян України в'їжджати, прямувати транзитом, перебувати і пересуватися територією Російської Федерації на підставі паспорта громадянина України або свідоцтва про народження для дітей віком до 16 років (за умови виїзду у супроводі батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників або осіб, уповноважених на це батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками) [2]. З 9 по 13 листопада 2019 р. українські правозахисні організації ГО Truth Hounds та БФ “Восток СОС” із моніторинговою місією відвідали 7 КПВВ у підконтрольних районах.

Ціллю моніторингу було спостереження за тим, як людей пропускають через лінію розмежування в умовах карантинних обмежень. Організації також перевіряли, в якій мірі КПВВ готові працювати у звичайному режимі після скасування карантинних обмежень.

Головні задокументовані порушення: необґрунтовано довге прийняття рішень командуванням ООС щодо перетину людьми КПВВ залишається проблемою. Щонайменше задокументовано один випадок, коли літня людина була вимушена марно витратити гроші на проїзд і чекати за поганих погодних умов на відкритому повітрі; безпідставні відмови у наданні дозволу на перетин КПВВ з боку командування ООС; особливі процедури в'їзду – виїзду збільшили проблеми, що існують через несприятливу інфраструктуру КПВВ: люди вимушені годинами очікувати просто неба без достатньої кількості місць для сидіння та інших зручностей; відсутність адекватних санітарних умов, зокрема туалетів та водопостачання на деяких КПВВ, що становить особливу небезпеку в умовах пандемії [6].

Щодо не контрольованих урядом ділянок. З введенням карантинних обмежень у березні 2020 року перетин лінії кордону на локальних пунктах пропуску заборонили. З 27 березня 2020 року в так званій «ЛНР» ввели кримінальну відповідальність і штрафи за перетин лінії розмежування. Щоб потрапити в населений пункт або навіть на сусідню вулицю по іншу сторону лінії розмежування, місцевим жителям необхідно долати шлях у сотні кілометрів через загальні КПВВ. Перетин КПВВ ускладнений необхідністю отримувати дозволи від командування Операції Об'єднаних Сил чи підтримуваних Росією сепаратистів, а також додатковими вимогами, поганою інфраструктурою самих КПВВ та іншими перешкодами [4].

В Україні ще з 21 березня 2014 року почала свою роботу Спеціальна моніторингова місія (далі – СММ) ОБСЄ на підставі запиту від уряду України до ОБСЄ і консенсусного рішення всіх 57 країн-учасниць ОБСЄ. СММ – це неозброєна цивільна місія, яка працює цілодобово, 7 днів на тиждень у всіх кутках України.

Основні завдання: встановлювати і доповідати факти, реагуючи на конкретні інциденти та повідомляти про порушення основоположних принципів і зобов'язань, прийнятих в рамках ОБСЄ; здійснювати моніторинг дотримання прав людини і основних свобод, включаючи права осіб, які належать до національних меншин, і надавати підтримку їх дотриманню; сприяти діалогу на місцях з метою зниження напруженості та сприяння нормалізації ситуації; [5].

Доповідати про будь-які обмеження свободи пересування моніторингової місії або про інші обставини, що перешкоджають виконанню її мандата і т.д. в Україні, зокрема на сході де з'ясували, що вся кількість обмежень на різних блокпостах протягом лінії зіткнення, за спостереженнями Місії, зросла (225 випадків за період із 1 січня до 20 березня 2020 року супроти 169, зафіксованих за попередні 80 днів), водночас їхня частка в загальній структурі обмежень залишилась на тому ж рівні (приблизно 73% супроти близько 74%). Із 225 випадків обмежень два сталися в підконтрольних урядові районах Донецької області (затримки доступу поблизу Невельського та неподалік Маріуполя), один – у непідконтрольних урядові районах Луганської області (заборона доступу біля Леонівського), а решта 222 – у непідконтрольних урядові районах Донецької області. Із 222 випадків обмежень свободи пересування на блокпостах у непідконтрольних урядові районах Донецької області близько 80% (177 випадків) становили заборони доступу – аналогічний показник порівняно з попередніми 80 днями (129 зі 164, близько 79%) [3].

COVID 19 значно знизив боєздатність армій, хворі є як і серед високих рангів, так і серед звичайних солдатів. Дух бійців також падає, це впливає на злагодженість роботи підрозділів, виконання бойових завдань ЗС України в зоні операції Об'єднаних сил (далі – ООС), які зараз на кожному етапі своєї діяльності несуть ризики впливу вірусу. Необхідність карантину щодо всіх контактуючих з тими, хто захворів, збільшує нестачу людей в бойових порядках. Неповна укомплектованість лав військовослужбовців особовим складом – один з чинників, що посилює вразливість військових частин.

Під час пандемії Збройні сили переживають серйозні зміни. 28 березня розділили посади головнокомандувача ЗСУ та більш адміністративну – начальника Генштабу. Про це йшлося ще в ухваленому у 2018 році законі «Про національну безпеку України». Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [1].

Питання з захисту прав людини в умовах пандемії під час збройного конфлікту врегульовується далеко недосконало в умовах, коли більшість контактів з людьми перевели в дистанційний режим роботи нелегка. Пропускні пункти не обладнані місцями очікування, занадто ускладнена процедура видачі перепусток, що обтяжує пересування громадян. Військовослужбовці вимушені максимально скоротити контакти з цивільними та з усіма хто може переносити вірус. Через це військовим скасували відпустки. У кого ж знаходять симптоми негайно відправляють на самоізоляцію. Щодня на фронті тепер ведуть боротьбу не лише на вогневих позиціях, а і в частинах з вірусом.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Порушення норм міжнародного
гуманітарного права у сучасних
умовах**

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Rules of Air Warfare : drafted in December, 1922 – February, 1923. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/275?OpenDocument>.
2. Overy, Richard. The Battle of Britain: Myth and Reality. London : Penguin Books, 2010. 192 p. P. 109-110.
3. Kaplan, Philip. Fighter Aces of the Luftwaffe in World War Two I. Auldgrith, Dumfriesshire, UK: Pen & Sword Aviation, 2007. 208 p. P. 15.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95_199#Text.
5. Turkey downs Russian plane for «violating airspace». URL: <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-downs-russian-plane-violating-airspace>.

ОБСТРІЛ ПАРАШУТИСТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА

Роки Першої світової війни характеризувались масованим застосуванням літальних апаратів легших та важчих за повітря. Літаки, дирижаблі та аеростати використовувались для спостереження, розвідки, коректування артилерійського вогню, бомбардування та боротьби з ворожою авіацією.

Ураження літака або дирижабля у повітрі (особливо те, що призводило до втрати керування чи виникнення пожежі) практично завжди мало своїм наслідком загибель його екіпажу (якщо тільки останньому не щастило здійснити вимушену посадку). Натомість спостерігачі підбитих аеростатів доволі часто встигали вистрибнути з гондולי та скористатись наявним у них парашутом. Пілотами літаків-винищувачів, які полювали на аеростати спостереження, були здебільшого офіцери, причому значну їх частину складали колишні кавалеристи, яких перехід до позиційної війни (та небажання гинути у траншеях) спонукав змінити коня на літак. Розглядаючи себе нащадками лицарів Середньовіччя та прагнучи зберегти «чистоту та шляхетність» нового виду збройного протистояння (тим більше, що саме так їх підносила пропаганда), вони за мовчазною згодою утримувались від обстрілу супротивника, який рятував своє життя, стрибаючи із парашутом.

Протягом останнього року війни, коли парашутами почали масово забезпечувати німецьких пілотів, льотчики союзників так само не обстрілювали ворога, який покидав підбитий літак. Вважалося, що пілот, який зазнав поразки у повітряному двобої та більше не здатний зашкодити супротивнику, заслуговує на гідне поводження та на рятування свого життя. Більше того, недосконалість тодішніх парашутів зумовлювала часті їх відмови, і льотчики гинули через те, що купол не розкривався повністю; в інших випадках (навіть при належному спрацюванні) для цього просто не вистачало висоти. Тим не менше обопільна жорстокість та боротьба на знищення вже тоді виявлялася у стрільбі по парашутах, пілотах, які ними скористались, або спробах згорнути (загасити) купол потоком повітря від власного літака. Утім, подібні випадки все ж являли собою скоріше виключення з правил.

По завершенню Першої світової війни уряди країн Антанти під впливом громадської думки та для уникнення війн були змушені вжити заходів до обмеження щодо певних видів озброєнь. Так, Вашингтонська конференція 1921-1922 рр. наклала обмеження на морські озброєння, Женевський протокол 1925 р. – на застосування задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів тощо. Розпочалась і робота щодо підготовки загальнообов'язкових Правил повітряної війни. Створена рішенням Вашингтонської конференції і очолювана професором Колумбійського університету (США) Джоном Бассетом Муром, спеціальна комісія юристів із Великої Британії, Франції, Італії, Японії та Нідерландів у грудні 1922 – лютому 1923 рр. розробила у Гаазі проект цих Правил [1], заснований на усталених звичаях та загальних принципах чинних на той час законів війни. За досвідом повітряних боїв Першої світової війни та після консультацій із військовими льотчиками стаття 20 Правил була сформульована у такій редакції: «Члени екіпажу пошкодженого літального апарата, які намагаються врятуватись із парашутами, не повинні бути атаковані протягом часу їх зниження».

Нажаль, через низку причин Правила повітряної війни так і не набули чинності. Відтак у роки Другої світової війни жодної міжнародно-правової заборони обстрілу льотчиків, які покинули підбитий літак із парашутом, не існувало. Як і раніше, льотчики ворогуючих сторін утримувались від подібних дій в силу неписаних звичаїв ведення війни. Тим не менше під час Битви за Британію влітку – восени 1940 р. Г'ю Даудінг, головнокомандувач Винищувального командування Королівських ВПС, у бесіді із прем'єр-міністром Вінстоном Черчиллем припустив, що німецькі пілоти, які рятується із парашутами з підбитих над територією Британії літаків, не можуть бути обстріляні (оскільки вони вже припинили брати участь у бойових діях, а після приземлення все одно потраплять у полон), тоді як британські льотчики у разі стрибка із парашутом будуть врятовані та вже за кілька годин зможуть знову вступити у бій, а тому є для німців цілком законною ціллю для атаки. На щастя, визнав Даудінг, німці, навіть формально маючи право на подібні дії, дуже рідко вдавались до них [2].

Цікаво відзначити, що майже в той самий час Герман Гьорінг у розмові із тодішнім командиром 26-ої винищувальної ескадри «Шлагетер» (та майбутнім генерал-інспектором винищувальної авіації) Адольфом Галландом поцікавився, як той поставиться до наказу обстрілювати ворожих пілотів, які вистрибнули із парашутами з підбитих літаків над Британією. Галланд відповів, що вважатиме це вбивством та зробить все, що тільки можна, аби не виконати такий наказ. Гьорінг негайно промовив: «Це саме та відповідь, яку я розраховував від Вас почути» [3].

Так чи інакше, проте протягом наступних років випадки обстрілу льотчиків, які рятувались із парашутами зі збитих літаків, мали місце з боку всіх без винятку ворогуючих сторін та на всіх театрах бойових дій. Вони не набули широкого розповсюдження, але спонукали (вже після завершення війни) до розробки відповідних міжнародно-правових норм з метою встановлення заборони на подібні дії, тим більш що обстріли та вбивства льотчиків, які покинули із парашутами підбиті літаки, неодноразово траплялися і надалі (зокрема, під час війни у Кореї 1950-1953 рр.).

Нарешті, 8 червня 1977 року така заборона була втілена у Додатковому протоколі, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [4]. Стаття 42 даного міжнародно-правового акта передбачала, що жодна особа, яка рятується із парашутом із літака, що зазнав лиха, не може бути об'єктом атаки протягом зниження, а у разі приземлення на території, контрольованої противником, такій особі перед атакою на неї має бути надано можливість капітулювати, за виключенням випадку, коли явно зрозуміло, що така особи вчиняє ворожі дії. Окремим застереженням визначалось, що чинність цієї статті не розповсюджується на повітрянодесантні війська.

Слід зазначити, що навіть після закріплення вказаної міжнародно-правової заборони обстріли членів екіпажів підбитих літальних апаратів, які рятували своє життя за допомогою парашутів, не припинилися. Одним із останніх відомих випадків є вбивство у листопаді 2015 року сирійськими бойовиками одно з двох членів екіпажу російського бомбардувальника Су-24, збитого турецьким винищувачем F-16 у районі сирійсько-турецького кордону (пілот та штурман катапультиувались із ураженого ракетою літака, проте перший під час зниження був обстріляний та вбитий вогнем із землі) [5].

Випадки втрати літаків та вертольотів Збройних Сил та інших військових формувань України неодноразово мали місце у 2014 році під час Антитерористичної операції на південному сході нашої держави. І хоча жодних фактів обстрілу членів екіпажів, які рятувались із парашутами, не встановлено, це не означає виключення подібних дій у майбутньому. Звідси постає питання їх кримінально-правової оцінки. Як відомо, стаття 438 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, у тому числі і засобів війни, заборонених міжнародним правом. При цьому відповідальність за застосування заборонених методів війни окремо не встановлена. З огляду на зазначене об'єктивно необхідно удосконалити дану кримінально-правову норму, доповнивши диспозицію частини 1 статті 438 Кримінального кодексу України словами «...та методів...» між словами «...застосування заборонених засобів...» і «...ведення війни...».

Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що на даному етапі розвитку кримінального законодавства України цей крок є нагально необхідним та об'єктивно обумовленим для удосконалення чинного кримінального закону у частині відповідальності за воєнні злочини.

**Кот
Юлія Вадимівна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**Колісниченко
Аліна Андріївна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Про державний кордон : Закон України від 18 грудня 1991 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t177700?an=575>.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 16 вересня 2005 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010?find=1&text=%D0%B8%D1%80+%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8#w1_1.
3. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах : Наказ Міністерства Оборони України від 23 березня 2017 року України. URL : https://ips.ligazakon.net/document/re30572?an=154&ed=0000_00_00.
4. Про референдуми в Україні : Закону України від 26 квітня 2010 року № 6278-2. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JF4UE02A?an=6>.
5. П'ять років тому почалася російська анексія Криму : проект української служби Радіо Свобода «Крим Реалії». URL : <https://ua.krymr.com/a/news-5-rokiv-tomu-pochlas-rosiyska-aneksia-krymu/29780402.html>.
6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах: Наказ Міністерства Оборони України від 23 березня 2017 року № 164. URL: https://ips.ligazakon.net/document/re30572?an=47&ed=0000_00_00&dtm=&le=.

**АНЕКСІЯ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД**

Державний кордон України визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, які були погоджені з нормами права України та ратифіковані Верховною Радою України. Захист державного кордону будь-якої держави є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом кожної з країн [1].

Згідно зі статтею 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй, чітко прописано, що однією з цілей даної організації є підтримання міжнародного миру та безпеки, а також з цією ціллю необхідно колективно приймати заходи щодо усунення загрози миру та придушення актам агресії або інших проявів порушення світового миру. Акцентуючи увагу на події на Кримському півострові, стає зрозуміло, що норма Статуту ООН була порушена, де Україна та Росія були одними із співзасновників [2].

У лютому 2014 року в АР Крим було захоплено будівлю Верховної Ради Кримської Автономної Республіки та інші стратегічні об'єкти, а також заблоковано дії українських військових озброєними людьми у формі без видимих розпізнавальних знаків. Президент Росії деякий час відмовлявся визнати, що озброєні військово службовці є представниками російської армії, але пізніше було визнано їхнє відношення до Росії, після чого стало зрозуміло, що територія Криму підлягла воєнній окупації.

Згідно з чинним Наказом Міністерства Оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» від 23.03.2017 р., воєнна окупація – це тимчасове зайняття збройними силами сторони, що воює, у збройному конфлікті міжнародного характеру частини або всієї території супротивника на період ведення воєнних дій. Воєнна окупація не тягне за собою позбавлення суверенітету окупованої території. Відповідно до Четвертої Женевської конвенції 1949 року держава-окупант повинна вжити всіх заходів для відновлення і забезпечення суспільного порядку й безпеки населення окупованої території, сприяти задоволенню його першочергових потреб, дотриманню прав і основоположних свобод, забезпечувати захист культурних цінностей, у тому числі шляхом організації на окупованій території військових адміністрацій [3].

16 березня 2014 року у Севастополі відбувся «референдум». За Законом України «Про референдуми в Україні» від 26.04.2010, референдум – це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного, республіканського та місцевого значення [4].

Щодо України, то не було офіційно встановленої дати про початок агресивних дій на території півострова. В подальшому вважалося, що дата «27 березня 2014 року», коли була ухвалена резолюція Генеральної Асамблеї ООН про територіальну цілісність України, є початком агресії з боку Росії. Акцентуючи увагу на діях ООН в 2014 році, можна зійти до логічного підсумування, що в цей день Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про "Територіальну цілісність України" № 68/262, в якій підтримала українську сторону і визнала територіальну цілісність України, відзначивши, що АР Крим є від'ємними частинами України.

7. Про Заяву Верховної Ради України щодо невизнання легітимності так званих місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях України - в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі : Постанова Верховної Ради України від 30 вересня 2020 року № 932-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-20#Text>.

Щодо Росії, то згідно з деякими діями цієї держави стає зрозумілим те, що агресія почалася раніше, аніж визнала її українська влада. По-перше, в Російській Федерації після захоплення Криму нова медаль «За повернення Криму», якою було нагороджено військових, політиків та представників «кримської оборони», де чітко зазначено, що вона присуджувалася за значний вклад та допомогу в операції щодо повернення Кримського півострова, яка проводилася з 20 лютого 2014 року до 18 березня 2014 року, тобто поки не заявила російська сторона про референдум. По-друге, посягання на територію іншої держави, проведення однією державою на території іншої референдуму є прямим порушенням принципу територіальної цілісності як основного принципу міжнародного публічного права [5].

Даний референдум про статус півострова не був визнаний більшістю країн світу, серед яких були: Україна, Сполучені Штати Америки та Європейський Союз, однак Російська Федерація оголосила, що за результатами референдуму Крим включається до складу федерації. Згідно з даною заявою російського президента, в Україні АР Крим почав вважатися анексованими. Відповідно до затвердженої інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, анексія – це протиправне насильницьке приєднання однією державою території або частини території іншої держави або будь-якого простору, що перебуває під контролем чи у спільному користуванні міжнародного співтовариства [6].

Міжнародні організації визнали окупацію та анексію Криму незаконними і засудили дії Росії. Країни Заходу запровадили економічні санкції. Росія заперечує анексію півострова і називає це «відновленням історичної справедливості» [5].

У Постанові «Про Заяву Верховної Ради України щодо невизнання легітимності так званих місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях України - в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі» від 30 вересня 2020 року № 932-IX, Верховна Рада України офіційно оголосила датою початку тимчасової окупації Криму і Севастополя Росією 20 лютого 2014 року. Також Верховна Рада України наголосила, що проведення таких незаконних виборів є грубим порушенням Конституції та законодавства України, а також загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, у тому числі Статуту ООН, Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни, Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінського заключного акта), зобов'язань Російської Федерації за двосторонніми міжнародними договорами та інших норм міжнародного права [7].

Отже, агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася з воєнної окупації української території та незаконної анексії, вже має негативні наслідки для Росії у співробітництві федерації з іншими країнами, припинилася і діяльність у Великій Вісімки, членство у якій тимчасово припинили для Росії. Також слід зазначити, що негативні економічні наслідки торкнулися і України.

**Соколенко
Іван Сергійович**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Національного авіаційного
університету

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

- 1.Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : навч. посібник. Київ, 2008. 253 с.
- 2.Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
- 3.Reports on the human rights situation in Ukraine. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/UARports.aspx>.

**ПОРУШЕННЯ НОРМ ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД
ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ
УКРАЇНИ**

Російська Федерація розпочала свою збройну агресію проти України ще в далекому 2014, початком якої стала анексія Автономної Республіки Крим, та підтримкою незаконних збройних груп, які підривають територіальну цілісність України, сформувавши на території Донеччини та Луганщини так звані «народні республіки». Ці події ставлять перед Українською правовою системою завдання, вирішення яких дозволить правильно розуміти й застосовувати норм гуманітарного права. Особливо гостро постає питання про дотримання Міжнародного гуманітарного права, та його положень, як основних інструментів дотримання прав людини у зоні проведення бойових дій.

Головною помилкою серед уряду і юристів України є визначення про те що гуманітарне право, а з ним і положення що встановлюють кримінальну відповідальність за порушення гуманітарних норм, не підлягають застосуванню через офіційну позицію, яка вважає що воєнні дії на сході України характеризуються як «Антитерористична операція». Також стверджується що застосування норм міжнародного гуманітарного права та норм кримінальної відповідальності за його порушення не можуть використовуватись правосуддям без офіційного введення воєнного стану.

Міжнародне гуманітарне право застосовується тільки під час збройного конфлікту, норми як входять в нього захищають тих хто не є учасником бойових дій, а також комбатантів включаючи поранених та полонених. Та має на меті зменшити втрати і страждання, на скільки це можливо, цивільного населення.

До основних джерел міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів належить так зване "право Женеви" (Женевські конвенції 1949 року: про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях; про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які потерпіли аварію корабля, зі складу збройних сил на морі; про поведінку з військовополоненими; про захист цивільного населення під час війни; Додаткові протоколи до них 1977 року) і "право Гааги" (Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років про закони і звичаї сухопутної війни, про відкриття воєнних дій, про права й обов'язки нейтральних держав і осіб у разі сухопутної і морської війни, Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р.) [1].

Міжнародне гуманітарне право (право збройних конфліктів) - система міжнародно-визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв конфлікту та визначають відповідальність за порушення цих норм, висуваючи такі вимоги: а) щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях; б) обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту, а вона може полягати (незалежно від причин, через які конфлікт розпочався) лише у тому, щоб послабити військовий потенціал супротивної сторони [2].

У ситуації, яка відбувається на сході України, обидві сторони застосовують міномети, і важке озброєння з великою площею ураження (артилерія). Така зброя має невідбійний обстріл, який може призвести

до смерті, заподіяння тілесних ушкоджень і завдання шкоди майну, цивільного населення. Можливо припустити що був порушений принцип розрізнення між цивільними особами й тими хто не бере участі в бойових діях.

Можна навести як деяких прикладів різні ситуації, які свідчать про грубі порушеннях МГП:

З 27 по 29 серпня в селищах Комсомольське та Осикове за маршрутом відступу українських сил під час обстрілу було вбито принаймні п'ять цивільних осіб (трьох жінок та двох чоловіків).

- 7 грудня. Артобстріл Дебальцеве тривав з першої години ночі до семи ранку. Пошкодженими виявилися 24 будинки в приватному секторі мікрорайону Черемушки і 5-поверховий будинок, у якого від вибухової хвилі вилетіли шибки.

- У Горлівці від обстрілу 29 січня загинуло 8 жителів, 19 поранено. Тривалі на території міста бойові дії призвели до нових руйнувань інженерних комунікацій. За даними департаменту ЖКГ, на ранок 31 січня по причині відсутності електроенергії і газу зупинено роботу 29 котелень, що опалюють 446 житлових будинків, 22 об'єкти соціальної сфери, а також 31 інший об'єкт.

- 11-30 січня загинули щонайменше 224 цивільних. Автобусні зупинки і громадський транспорт, ринки, школи і садки, лікарні та житлові квартали Донецької і Луганської областей стали полем бою.

З середини квітня 2014 р по 5 лютого 2015 року на сході України були вбиті 5 тисяч 486 осіб, 12 тисяч 972 людини отримали поранення, включаючи 153 дітей.

Ця статистика ґрунтується на даних, зафіксованих наявними джерелами, і дійсна кількість убитих може бути значно більшою [3].

На сьогоднішній день практика притягнення до відповідальності, якою керується Україна, вказує на відсутність покарань за порушення норм гуманітарного права. Це виключає можливість встановлення та пошук осіб підозрюваних у скоєнні воєнних злочинів, а також виключає можливість притягнення їх до відповідальності національними судами, або передачі їх до суду в іншу країну.

Беручи до уваги ці події можна зробити висновок, що принцип і норми міжнародного гуманітарного права постійно порушуються. Для того щоб виправити ситуацію слід необхідно широке розуміння своїх повноважень регіональними та міжнародними установами, до сфери відповідальності яких входять моніторинг і контроль за дотриманням прав людини. По-друге, створення спеціальних органів для розгляду випадків серйозного порушення гуманітарного права, і, при необхідності, покарання відповідальних за них осіб. Врегулювання цієї проблеми і збільшення відповідальності за грубі порушення посприяють покращенню ситуації на міжнародному рівні.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Цивільно-військова співпраця, як
форма комплексних заходів
врегулювання кризових ситуацій

Тітко
Ельвіра Валентинівна

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного
права та порівняльного
правознавства ННІ Університету
державна фіскальна служба
України, Голова Українського
осередку з прав людини та розвитку
освітніх новацій

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Тітко Э.В. Международно-правовые аспекты (CIMIC). Винница. ТОВ «Нилан-ЛТД». 2021. 544 с.
2. MC 411/1 NATO Military Policy on Civil-Military Co-operation, 2001. URL: <http://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm>.
3. Deputy Secretary-General's remarks at briefing of the General Assembly on Rights Up Front, 2013. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/dsg/statement/2013-12-17/deputy-secretary-generals-remarks-briefing-general-assembly-rights>.
4. Resolution A/55/305 – S2000/809, 2000 г. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/594/72/PDF/N0059472.pdf?OpenElement>.
5. Civil-Military Coordination Policy, DPKO, 2002. URL: <http://www.refworld.org/pdfid/451ba7624.pdf>.
6. Civil-Military Coordination in UN Integrated Peacekeeping Missions (UN-CIMIC), DPKO, 2010. URL: <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/89511/2010.02UNCIMIC/Policy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
7. A Guide for the Military, Humanitarian Civil-Military Coordination, OCHA, UN, 2014. URL: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/UN%20OCHA%20Guide%20for%20the%20Military%20v%201.0.pdf>.
8. Consolidating the EU's Crisis Management Structures: Civil-Military Coordination and the Future of the EU OHQ, 2010. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede260410studyfutureohq_/sede260410studyfutureohq_en.pdf.
9. EU Concept for Civil-Military Co-operation (CIMIC) for EU-led Military Operations, 2008. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede260410euconceptcimic_/sede260410euconceptcimic_en.pdf.

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА СТАНДАРТИЗАЦІЯ
ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА (СІМІС)**

Сьогодні необхідність вивчення такого феномена, як цивільно-військове співробітництво (СІМІС, ЦВС), вже не викликає сумнівів. Так як під час виконання операцій завдання збройних сил полягають не в досягненні результатів будь-якими засобами та витратами, а проведення місії, в першу чергу, повинно проходити з мінімізацією втрат та наданням захисту місцевому населенню, на благо «життя», де очікуваний результат – це мир і безпека для людини. Збройні сили повинні тісно співпрацювати із цивільною складовою, яка включає в себе все цивільне середовище: місцеве населення, цивільну місцевість, організації (урядові, неурядові), цивільні установи, місцеві авторитети та багато іншого. Багаторічна практика показала, що без тісної взаємодії виконання місії обтяжується та занадто ускладнюється.

Після Другої світової війни та встановлення нового світового порядку, насамперед, акцентується увага на попередженні збройних конфліктів, на введенні превентивних дій з метою запобігання заворушенням, злочинам, кризовим ситуаціям та, безумовно, на захисті прав людини. Проте, історичний досвід XX–XXI століття показав, що утримувати мир та спокій у світовому співтоваристві досить складно, враховуючи наявні історичні передумови появи нових політичних орієнтирів того чи іншого суб'єкта міжнародних відносин та ін. Не стало винятком і сьогодення, де мають місце збройні конфлікти: Сирія, Ірак, Туреччина, Конго, Афганістан, Україна тощо. У світі новітніх технологій та надможливостей збройні конфлікти і тероризм не припиняються, а останні дві світові війни нічому не навчили, особливо у сфері захисту людських цінностей, де основна мета національної безпеки кожної країни – це захист населення. Світовий військовий потенціал зростає, а такий потужний військовий альянс, як НАТО, сприяє постійній модернізації вказаної силової структури і наближенню його до цивільних орієнтирів. Така позиція повинна слугувати основою для тісної взаємодії з цивільною сферою, для швидкого та чіткого реагування на кризові ситуації, які виникають у сучасному світі. Саме така переорієнтація Воєнної організації є певним нововведенням, а фактично – трансформацією воєнізованої структури.

Практична потреба у ЦВС підтвердилася у 90-ті роки (в операціях по вирішенню Югославського конфлікту), і з того часу зростала з кожним днем, що стало необхідною передумовою для вдосконалення норм права, які регулюють діяльність системи ЦВС, розробки механізму забезпечення функціонування всіх учасників такої сили, а також теоретичного розуміння системи ЦВС [1, с. 22-23].

Таким чином, саме в умовах врегулювання Югославського конфлікту, де діяли міжнародні сили ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ. Саме тоді Північноатлантичний Альянс дійшов висновку, що застосування військової сили не є головним фактором для досягнення мети, тому необхідно залучати нових невійськових учасників. У такому контексті цивільний елемент виступає прообразом або індикатором зв'язку з людиною, що дає можливість збройним силам більш детально вивчити ситуацію, яка склалася, як на державному, так і на міжнародному рівнях. Адже саме цивільний елемент виступає суб'єктом одержання захисту і є складовою, яка може надати допомогу, як в мирний, так і у воєнний час для вирішення існуючих проблем.

Станом на сьогодні вже відома діяльність, так званих, перших

елементів сил CIMIC в період конфлікту на Балканах через такі міжнародні сили: UNPROFOR, UNPREDEP, IFOR, SFOR, KFOR, AFOR та ін. Основними практичними завданнями сил того часу стали: підтримка цивільного населення; надання необхідної допомоги; проведення розмінування деяких районів та полегшення доступу до них співробітників гуманітарних організацій; надання необхідної інформації командуванню операціями щодо діяльності, наприклад, громадських організацій; відновлення цивільної інфраструктури, встановлення контактів з місцевою владою, прийом скарг від місцевого населення на дії військовослужбовців у місіях, проведення зустрічей з місцевими гуманітарними організаціями тощо. Дуже важливим у такій діяльності було встановлення контакту із цивільними організаціями, вони, здебільшого, були закриті щодо військових сил, що значно ускладнювало проведення операції та надання допомоги населенню. Все це сприяло розробці загальної доктрини CIMIC – Директиви Військового комітету НАТО № 411, прийнятої у серпні 1997 р. [2]. У ній зазначено, що CIMIC визначається як військова операція, основною задачею якої є підтримка цивільної влади, населення, міжнародних організацій, яка сприятиме реалізації військової мети. Отже, це було тільки невеликим експериментальним кроком зі своїм позитивним досвідом, недоліками та підтвердженням необхідності такої Доктрини і сил.

Міжнародно-правова основа суті CIMIC формується на основі системи ООН, НАТО, ЄС тощо. Саме захист цивільного населення у кризових ситуаціях, як об'єктивної сторони необхідної цивільно-військової взаємодії в універсальній системі захисту прав людини окреслює особливості пріоритетної ролі захисту цивільного населення в діяльності збройних сил під егідою ООН, яка виступає одним з найбільш ефективних інститутів щодо підтримання миру та забезпечення безпеки.

Загальна декларація з прав людини 1948 р. задекларувала основні права і свободи людини. Сьогодні у світі проводиться безліч місій з підтримання миру під егідою ООН, незважаючи на те, що в цілому наявність конвенційного та інституційного механізму забезпечення прав людини і вироблення політики, яка повинна базуватися на верховенстві права та захисті прав людини, не повинно залишати шансів для появи загроз (збройних сутичок). У цьому контексті система ООН почала звертати особливу увагу на захист цивільного населення (правове врегулювання) в умовах кризових ситуацій, до яких належать збройні конфлікти, надзвичайні ситуації, стихійні лиха тощо, крім вироблених норм МГП, які відіграють пріоритетну роль у захисті жертв в умовах військових конфліктів.

Слід згадати про переосмислення політики ролі прав людини і діяльності військових сил в операціях, де особливий акцент зроблено на прийнятті плану дій ООН «Права людини понад усе» у 2013 р., згідно з яким основним гаслом є наступна ідея: «Немає розвитку без миру, немає миру без розвитку, і немає ні того, ні іншого без прав людини» [3].

Зауважено, що головною проблемою XX століття була відсутність механізму налагодження відносин між військовими і цивільними силами, передусім для того, щоб мінімізувати страх цивільних перед військовими.

Зазначено, що більшість дій в межах операцій з підтримання миру, в частині надання допомоги та захисту цивільного населення, були такими, які зараз вказують на функції CIMICa, що ще раз підтвердило практичну необхідність взаємодії таких сил.

Разом з тим, ряд певних документів поступово вказував на крайню необхідність цивільно-військової взаємодії, як форми співпраці, наприклад Agenda for Peace 1992, Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations 1995, Report of the Panel on United Nations Peace Operations 2000, відомої як «Доповідь Брахімі» та інші. Саме ці положення вказали на: повагу прав людини; підтримання миру повинно забезпечуватися, переважно військовим, поліцейським та цивільним персоналом; цивільні відіграють не менш важливу роль, ніж військові; необхідність у постконфліктному миробудівництві; створення сил швидкого реагування; необхідність ретельного координування роботи всіх учасників; розширення захисту цивільного населення у збройному конфлікті; надання допомоги населенню при досягненні перемир'я у постконфліктній ситуації; наділення миротворців повноваженнями для захисту цивільних осіб під час збройного конфлікту.

Особливе значення мала «Доповідь Брахімі», яка вивела на новий рівень розуміння ролі цивільних спеціалістів у наданні допомоги та захисту цивільному населенню в умовах проведення операції військовими силами, а саме: у Доповіді було зазначено, що необхідно створити прозорий та децентралізований механізм набору цивільного персоналу для роботи на місцях; поліпшити стан справ із формуванням системи цивільних спеціалістів, які необхідні у кожній комплексній операції заради підтримки миру, створюючи резервну систему для забезпечення швидкого розгортання таких сил [4].

Особливості правового регулювання діяльності CIMIC в системі ООН визначено, наприклад через Doctrine UN-CIMIC розглядається у двох напрямках: координація з підтримання миру (DPKO) і координація в гуманітарній діяльності (OCHA).

1). Координація з підтримання миру (DPKO) – (UN-Policy 2002 [5] і «Цивільно-військова координація в місіях ООН з підтримання миру (ООН-СІМІС)» 2010 [6]) – така взаємодія включає в себе обмін інформацією, переговори, взаємну підтримку та планування на всіх рівнях між військовими елементами і гуманітарними організаціями, організаціями розвитку або місцевим цивільним населенням для досягнення відповідної мети.

2). Координація в гуманітарній діяльності (ОСНА) – (Резолюції ООН та інструкції UN-CMCoord) – координація розглядається як спільна відповідальність, яка полегшується завдяки зв'язку і загальній підготовці, спрямована на підвищення ефективності зусиль з реагування за допомогою нових партнерів і просування нових технологій/ідей. Зазначено, що гуманітарна місія спрямована на порятунок життя та зменшення страждань всіх людей у кризовій ситуації, незалежно від їх походження[7].

У контексті Doctrine NATO-СІМІС стратегія СІМІС використовується як інструмент для досягнення поставленої мети. Отже, сили СІМІС можуть бути структурною одиницею будь-якої місії або операції, що проводиться під егідою НАТО, де Альянс визначає СІМІС як важливу особливість успішного завершення воєнних операцій. СІМІС є більш інтегрованою частиною командної структури, і він повинен бути невід'ємною складовою всієї операції, що вимагає тісної координації та взаємодії як з іншими військовими можливостями і діями, так і з цивільним компонентом. В результаті такої діяльності користь отримують всі сторони (активні та пасивні учасники операції). СІМІС під впливом численних аспектів сучасних військових операцій є важливою складовою, оскільки, крім виконання своєї місії у військовій сфері, він також зосереджений на цивільному середовищі і у такий спосіб відіграє ключову роль у внеску НАТО в комплексний підхід своєї діяльності в цілому при виконанні поставлених задач з прямою дією на захист цивільного населення. Тому внесок та вплив сил СІМІС повинні бути присутніми на всіх рівнях проведення операції. Такий правовий аналіз показаний через такі базові правові документи: МС 411, МС 411/1, МС 411/2, АJP-9, АJP-3.4.9, CFPG, СІМІС PG, ТТР, ТТР 1, ТТР 2, SOI, SOP.

Однак ідеологія політики безпеки ЄС – забезпечення безпеки; надійний захист своїх народів; повне дотримання основних прав і свобод; підвищена прозорість і демократичність контролю для відновлення довіри громадян до європейських інституцій; забезпечення більш ефективної дії правових документів Союзу; співробітництво між установами та секторами безпеки; об'єднання всіх аспектів внутрішньої та зовнішньої безпеки.

Слід нагадати, що ЄС за своєю природою є цивільною організацією. В умовах своїх інтеграційних процесів оборонна сфера набувала форми, що виходило із зовнішньої та внутрішньої політики Союзу. У цьому контексті ЄС не був винятком і його «політика сили» також виходила з ідеології захисту державності, а не громадян. До того ж нові загрози в Європі означали те, що політики «м'якої сили», покладеної в основу цивільної організації, вже недостатньо. Все це призводило до розуміння політики об'єднання як військового, так і цивільного середовища, що було відображено в провідних стратегіях безпеки ЄС.

Розуміння суті концепції ЄС щодо об'єднання цивільних та військових сил (яке проходить через два напрямки): цивільно-військове співробітництво (СІМІС) і цивільно-військова координація (СМСО), де СІМІС стосується співробітництва на оперативному і тактичному рівнях із конкретною метою підключення та використання військового потенціалу у зоні проведення операції, для координації та співробітництва з національними, міжнародними урядовими та неурядовими цивільними суб'єктами, а СМСО являє собою можливість створити, координувати в ЄС, культуру координації для місій ЄС по боротьбі із кризою. В основі СМСО лежить Концепція управління кризою 2010 [8], яка розуміється як «концептуальна основа, що описує загальний підхід ЄС до управління конкретною кризою», а в основі діяльності сил СІМІС – Концепція ЄС для цивільно-військового співробітництва (СІМІС) у військових операціях під егідою ЄС 2008 [9]. Саме, згідно з положеннями цього документа, СІМІС визначається як координація та співробітництво на всіх рівнях між військовими компонентами воєнних операцій під егідою ЄС і цивільними суб'єктами, зовнішніми стосовно ЄС, включаючи місцеве населення і владу, а також міжнародні, національні та неурядові організації/установи, – для підтримки досягнення військової місії, поряд з усіма іншими військовими функціями.

Таким чином, СІМІС є необхідною силою в умовах виконання військової місії, операції; працює в кризовий (мирний і воєнний) період; в захисті цивільного населення та відіграє пріоритетну роль в системі комплексу заходів (співробітництво, взаємодія, координація тощо), як структурованої військової одиниці (сили) із цивільним населенням, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними та громадськими організаціями, з метою створення сприятливих умов для виконання задач повсякденної діяльності військ (сил), їх підготовки та ведення операцій, надаючи необхідну допомогу місцевому населенню для захисту їх прав та інтересів у кризовій ситуації [1, с. 232].

аспірантка кафедри господарського
права Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби
України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Наден О. Нові тенденції розвитку феномена найманства. Право України. 2005. №5. С. 118-120.
2. Матюшина А. Найманець: між божевільням і надлюдиною. Урядовий кур'єр. 2002. №12. С.13.

**МІЛІТАРИЗОВАНІ ОХОРОННІ ПОСЛУГИ ДЛЯ
ПІДПРИЄМСТВ З ДЕРЖАВНОЮ ЧАСТКОЮ
ВЛАСНОСТІ**

У кінці XX та на початку XXI столітті відзначеного процесами політичної та економічної глобалізації, особливо загострилась проблема забезпечення надійності та безпеки здійснення підприємницької діяльності, комерційних перевезень, видобутку корисних копалин. Досить часто сфери економічних інтересів окремих підприємств та компаній знаходяться у регіонах охоплених громадянським конфліктами або війнами. Скерування окремих військових та їх формувань до участі у забезпеченні безпеки діяльності суб'єктів господарювання стало неефективним через відсутність відповідної підготовки та характеру виконуваних завдань. Проблема породила її вирішення через залучення до процесу надання послуг з охорони приватних охоронних фірм та компаній. Еволюція збройного найманства завершилася і у такій формі, як створення комерційних підприємств з надання охоронних послуг, супроводження вантажів, захисту персоналу суб'єкта господарювання.

З середини 50-х – початку 60-х років XX століття використання спеціалізованої допомоги у військових конфліктах для вирішення політичних криз набуває суто комерціалізованого прояву. Послугами військових спеціалістів користуються не лише «легальні» або «нелегальні» уряди окремих держав, але й окремі фізичні та особливо юридичні компанії. Із сфери політичних акцентів діяльність військових найманців переноситься на забезпечення економічних інтересів їхніх «клієнтів». До числа таких великих охоронних формувань відносяться: південноафриканська фірма «Executive Outcomes», «Всесвітня організація безпеки», агентство Sandline International, компанія Military Professional Resources Inc. Діяльність «Всесвітньої організації безпеки» набула широкого розголосу після масового розміщення оголошень про набір найманців у Інтернеті на русифікованих сторінках. Згадана фірма «Executive Outcomes» на початку 90-х років була найнята урядом Анголи для захисту нафтоносних районів країни від атак УНІТА.

У 1997 році уряд Папуа-Нової Гвінеї найняв представників Sandline International для придушення повстання на південно-тихоокеанському острові Бугенвіль. Агентство послало своїх представників – південноафриканських, ефіопських і британських солдатів на Бугенвіль, але обурення громадськості з приводу їх використання змусило найманців залишити країну. Ще одна компанія - Military Professional Resources Inc. (MPRI) заснована у 1987 році відставним генералом В. Л'юїсом. Ця фірма на суто комерційних засадах займається такими справами, як добір озброєння і його закупівля, реформування збройних сил, керування ними [1, с.120].

З позицій сучасного прагматичного погляду на військову службу та участі у збройних конфліктах у «приватному» порядку наведемо досить цікаву думку: «Хоча людство в цілому проти війни, поодинокі особи тільки нею і живуть... Люди цікавляться вербуванням. Якщо така позиція спочатку сприймається розбещеним, спотвореним цинізмом, то потім спливає істинна причина – бажання заробити. Варіант цілком резонний, адже війна – це також робота. Її вчать, але криваво-стратегічний хист дається від природи. Мало хто вміє це робити, тому за навички встановлені такі високі тарифи. ... Здається, найманство не має брудного відтінку. Люди виконують свою роботу. Зізнаємося, що завжди триває війна, завжди хтось десь має вбивати. Іноді без зброї, але завжди з першого разу» [2, с.13].

Зрозуміло, що далеко не з усім наведеним у цій тезі ми можемо погодитись, особливо у частині відсутності «брудного відтінку» такої справи. Попри це, на одній вагомій рисі акцентуємо увагу. Збройне волонтерство дійсно є різновидом певного роду занять, винятково специфічним, але досить поширеним.

Необхідно пам'ятати, що у сфері міжнародних відносин діють численні правові норми, закріплені у міжнародно-правових актах, пов'язаних із засудженням та протиправністю природи найманства.

Україна ратифікувала Конвенцію 4-ї Генеральної асамблеї ООН «Про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців» від 4 грудня 1989 року, в якій термін «найманець» визначається як особа, спеціально завербована у країні чи за її межами для участі у спільних насильницьких діях, спрямованих на повалення уряду чи підривання територіальної цілісності держави. Відповідно, найманець не є громадянином країни, що знаходиться у конфлікті, і не входить до особового складу збройних сил сторони, яка воює (п.2 ст.1 Конвенції).

Найбільш яскравим прикладом використання громадян інших країн для вирішення власних військово-політичних завдань є французький іноземний легіон (французів у легіоні близько 20 відсотків). Утримання легіону є виправданим з позицій забезпечення власних інтересів (оплата, пільги, можливість набутти громадянство Франції), що здійснюється руками особисто зацікавлених приватних осіб. Особливий статус вояків цього утворення підкреслює той факт, що вони не мають своїх документів, лише легіонерські, та вигадане ім'я [1, с.19]. Зазначене лише зайвий раз підкреслює зовнішню легітимізацію фактичного найманства за матеріальну винагороду.

Особливим суб'єктом надання військової допомоги виступають і спеціалізовані охоронні компанії. «Сучасні міжнародні охоронні компанії – відтворена форма найманських організацій минулого, – зазначає О.Наден, і продовжує, – але хоча за формою вони схожі на своїх попередників, нинішні охоронні компанії розробили нові способи діяльності, що відповідають потребам і структурам міжнародної системи держав, яка склалась у останнє десятиліття. Таким чином, поява найрізноманітніших за формою приватних охоронних компаній пов'язана, насамперед, з прагненням країн походження останніх впливати на виникаючі конфлікти, перебуваючи при цьому осторонь, і це важливо при визначенні правового статусу найманців та реакції держав на феномен найманства. На мій погляд, організація та діяльність таких охоронних компаній є «замаскованою» формою найманства», – завершує автор [1, с. 120].

Таким чином, під мілітаризованими охоронними послугами ми пропонуємо розуміти послуги приватних (комунальних) охоронних підприємств спрямовані на забезпечення належних та безпечних умов організації праці, забезпечення виробничого процесу, супроводження вантажів та здійснення фізичної та інтелектуальної охорони майна та персоналу підприємства, установи або організації (у тому числі і підприємств з державною часткою власності).

При цьому з двох можливих варіантів, - або створювати власні охоронні підрозділи на основі укладання трудових угод, або укладання угод з національними або міжнародними охоронними компаніями, саме другий варіант виглядає більш раціональним та економічно вигідним. Зрозуміло, що сам вибір охоронної компанії для надання мілітаризованих охоронних послуг має відбуватися у визначеному законодавством України порядку через процедуру проведення відповідного тендеру (конкурсу).

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права
Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

- 1.Гнатівський М.М., Короткий Т.Р., Кориневич А.О., Лисик В.М., Поєдинок О.Р., Хендель Н.В.; за ред. Короткого Т.Р. Міжнародне гуманітарне право: посібник. Київ-Одеса : Українська гелсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. – 2017. 145с. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/МНП-final.pdf>.
- 2.Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
- 3.Батичко В. Т. Международное право : Конспект, Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2011.
- 4.Carnegie endowment. Civil-Military Cooperation in Afghanistan: The French Experience, 2019. URL: <https://carnegieendowment.org/2014/12/19/civil-military-cooperation-in-afghanistan-french-experience-pub-57576>.
- 5.AJP-9 (civil-military cooperation Doctrine) URL: <https://www.nato.int/ims/docu/ajp-9.pdf>.
- 6.Rietjens, S. 2008. Managing Civil-military Cooperation: A 24/7 Joint Effort for Stability. Aldershot: Ashgate. ISBN: 9780754672814.
- 7.Тітко Е.В. Доктринальні підходи до розуміння концепції цивільно-військового співробітництва (CIMIC) в оборонних стратегіях Хорватії, Данії, Норвегії та Нідерландів. Право, 2017, № 1 (55). С. 126-130. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2017/26.pdf.
- 8.Бериславська О. Цивільно-військове співробітництво як вид суспільно-правових відносин у системі публічного управління. Social development & Security, 2019, № 2. С. 23-36. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=URN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILEA=&S21STR=socdevsec_2019_9_2_5.

**ФЕНОМЕН «СІМІС» В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ПОСЕРЕДНИЦТВО ЧИ МІСІЯ**

За час свого існування людство пережило багато стихійних лих, соціальних та політичних формацій, війн, що не могло не відзначитися на його світогляді та менталітеті. Ідея-прагнення до миру, демократії, створення громадянського (а також інформаційного) суспільства та захисту прав людини починає свій відлік ще з XIX століття. Проте, якби дивно це не звучало, у XXI ст. економічно розвинуті країни та країни, що розвиваються все частіше звертаються до воєнних дій як засобу вирішення спору та врегулювання конфліктів, замість переговорів. Прикладом можуть слугувати відносини між Україною та Російською Федерацією 2014 року (бойові дії на Сході України, анексія Криму), збройний конфлікт за Нагірний Карабах між Армєнією та Азербайджаном. Тобто, можемо констатувати те, що відбувається негативна тенденція збільшення воєнних конфліктів, видозмінюється і характер таких конфліктів, що свідчить про втручання військового елемента у простір цивільного населення.

У своїх працях питання цивільно-військового співробітництва висвітлювали: Е. Тітко, В. Батичко, Ю. Калагін, В. Школярєнко, І. Чобіт, П. Ткачук, О. Бериславська та ін.

Перш за все доцільно розглянути природу та сутність міжнародного гуманітарного права (МГП): «МГП – це сукупність юридичних норм, які відображають у своїй сутності загальнолюдські норми моралі, які застосовуються під час збройних конфліктів» [1]. Тобто з даного визначення можемо зробити висновок, що у міжнародному гуманітарному праві юридичні норми і норми моралі є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Також це свідчить про те, що у випадку, коли законодавець у договорі не передбачив весь спектр можливих подій та ситуацій (прогалина у законодавстві), які могли б вплинути на комбатантів та цивільне населення, або якось погіршити їхнє становище, ми звертаємося до норм моралі та засад гуманності, які в цей момент автоматично набувають статусу частини норм власне міжнародного гуманітарного права.

Джерелами міжнародного гуманітарного права є наступні: Женевські конвенції 1949 року та додаткові до них протоколи 1977 року [2]. На державу, яка приєдналася до вищевказаних міжнародних договорів, покладається договірне зобов'язання дотримання вищезазначених джерел.

На нашу думку, асоціативно, МГП можна ототожнити з правом війни. За В.Т. Батичковим: «Війна – це такі взаємовідносини між державами, при яких між ними ведуться військові дії і повністю припиняються всі правовідносини мирного часу» [3]. Законною метою будь-якої війни або збройного конфлікту є підпорядкування ворога-противника, тобто іншої сторони. При цьому для будь-якої із сторін конфлікту є важливим мінімізація людських втрат, захист цивільного населення та їх середовища життя. З цього всього, можемо зробити висновок про маргінальність міжнародного гуманітарного права: адже з одного боку діє принцип військової необхідності, що передбачає застосування сили до супротивника з метою досягнення законної мети збройного конфлікту чи війни, а з іншого боку – принцип гуманності, що направлений на мінімізацію людських страждань.

Резюмуючи, можна дійти висновку, що сутністю МГП (міжнародного гуманітарного права) є забезпечення захисту жертв війни, що як наслідок важливий при умові дотримання співробітництва між цивільним та військовим елементами.

9.Ткачук П.П., Середенко М.М., Кізло Л.М., Радзіковський С.А. Особливості діяльності органів цивільно-військового співробітництва на Сході України: склад, завдання та перспективи розвитку. Військово-технічний збірник, 2018, №18. С.36-40. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/145176-311880-1-PB%20.pdf>.

11. Національний університет оборони України: веб-сайт. URL: <https://nuou.org.ua/u/news/kurs-czivilno-vjskovogo-spvrobtncztva.html>.

12. Українські CIMIC взяли участь в курсі цивільно-військового співробітництва в Румунії. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/03/20/speczpriznachenczi-desantuvalis-u-til-protivnika/>.

13. Цивільно-військове співробітництво стало першою у ЗСУ структурою, сформованою за стандартами НАТО. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/czyvilno-vijskove-spvrobtncztvo-stalo-pershoyu-u-zsu-strukturoyu-sformovanoyu-za-standartamy-nato/>.

14. Тітко Е.В. Міжнародно-правові аспекти цивільно-військового співробітництва (CIMIC). Автореф., 2019. 32 с.

Розглядаючи природу та сутність міжнародного гуманітарного права стає очевидним, що під час війни або збройного конфлікту завжди перетинаються такі категорії як: «цивільне населення» та «військові», і як вже зазначалося вище, збільшення воєнних конфліктів і їх деформація призводить до «втручання військових у простір цивільних». Тому важливим було створення цивільного компоненту в системі військового управління, звідси й бере початок «CIMIC» / цивільно-військове співробітництво.

Перш ніж говорити про створення та функціонування феномену «CIMIC» в Україні, розглянемо короткий історичний екскурс зарубіжних країн та їх досвід щодо даного виду співробітництва. Як ми вже зазначали, деформація військових конфліктів призводить не лише до фізичної шкоди, а й супроводжуються психологічним тиском, дезінформацією і т.п., що не може не вплинути на місцеву громаду (цивільне населення). Саме тому актуальним є створення CIMIC для роботи з цивільним населенням.

Історично, одним із перших прикладів впровадження CIMIC був досвід США в рамках НАТО. Руанда, Північний Ірак, Сомалі – локації перших центрів співробітництва, де відбувалися зустрічі органів муніципалітету, військових, урядових служб США задля надання гуманітарної допомоги (розмір та кількісний склад такого центру динамічно змінювався залежно від подій та потреб). Такі перші зародки цивільно-військової колаборації послуговували активізації нормативної роботи збоку НАТО. Перший документ, що стосувався CIMIC був прийнятий у серпні 1997 року (військова політика НАТО CIMIC MC 411), ця директива надає визначення CIMIC: «військова структура, основним завданням якої є підтримка цивільних органів влади, місцевого населення, урядових та міжнародних організацій, що забезпечить успішне виконання завдань при застосуванні військ під час проведення міжнародних операцій з підтримки миру та безпеки» [4]. Тобто, НАТО зробив вибір на користь цивільно-військового співробітництва, адже швидке врегулювання конфлікту можливе лише за взаємодії з мирним цивільним населенням.

Національні доктрини цивільно-військового співробітництва (ЦВС) різняться між собою, адже базуються на нормах національного законодавства, проте спільним для них є стандарти НАТО, які відображені у AJP-9 (civil-military cooperation Doctrine) [5].

Досвід CIMIC в США: доктрина США пропагує поєднання «військового» та «цивільного» компонентів для оперативного досягнення поставлених цілей. Усі військові проходять обов'язкове навчання для налагодження зв'язків з цивільним населенням [6]; цікавим також є досвід Франції: уряд Франції дотримується специфічного підходу щодо діяльності CIMIC, основними напрямками співпраці є управління; безпека, економічний та соціальний розвиток, також Франція запропонувала НАТО комплексний підхід щодо планування та проведення операцій, співпраці з зовнішніми суб'єктами, інформування громадськості і т.д. [4]; щодо досвіду Німеччини, то головним вбачалося оперативне врегулювання конфлікту та відстоювання національних інтересів держави, збройні сили Німеччини або Бундесвер активно співпрацює з державними та недержавними організаціями, цивільним населенням задля виконання військових завдань та досягнення військових та цивільних цілей в рамках спільного забезпечення безпеки [4].

Досвід Данії: доктрина Данії визначає ЦВС як військову структурну одиницю, яка є посередником між військовою частиною та громадянським

суспільством, яка створена задля досягнення спільних задач. Представники ЦВС Данії активно співпрацюють з цивільним населенням: надають консультації, інформацію та інші необхідні роз'яснення. Уряд Данії дотримується норм міжнародного гуманітарного права, тому для координації військових та цивільних зусиль було створено спеціальну постійну групу державних службовців. Склад такої групи становлять представники Міністерства закордонних справ, Міністерства оборони, Національної поліції, Агентства надзвичайних ситуацій, Командування оборони [7].

Розглянемо стан ЦВС в Україні. Тлумачення ЦВС можемо знайти у Положенні «Про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України», де прописано: «цивільно-військове співробітництво визначене як систематична, планомірна діяльність ЗСУ по взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів ЗСУ з метою формування позитивної громадської думки про діяльність ЗСУ і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій» [8]. Перші підрозділи ЦВС в Україні (пілотний проєкт) були створені у травні 2014 року на території Донецької та Херсонської областей, кількісний склад яких становив 14 осіб. Після цього у січні 2015 року начальник ГШ-ГК ЗСУ ухвалив рішення «Про створення управління ЦВС», чисельність якого складала спочатку 35 осіб, а потім поступово збільшувалася [9].

Наразі відбувається постійна професійна підготовка фахівців у сфері цивільно-військового співробітництва, до прикладу курс цивільно-військового співробітництва для військовослужбовців Збройних Сил України та Національної Гвардії України на базі навчально-наукового центру міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняховського [10], окрім цього минулого року «СІМІСи» проходили курс та переймали міжнародний досвід з цивільно-військового співробітництва в Румунії [11].

У зв'язку з бойовими діями на Сході України, наведемо приклади які саме завдання або проблеми місцевого цивільного населення доводиться вирішувати «СІМІСам»: «відновлення інфраструктури, водо- та електропостачання, а також доставка вантажів гуманітарної допомоги; окрім цього гібридна війна з боку Росії супроводжується й інформаційною війною, тому працівники ЦВС допомагають населенню боротися з дезінформацією; також відбувається моніторинг та обмін інформацією з місцевими представницькими та виконавчими органами влади; працівники ЦВС розшукують та транспортують тіла загиблих (гуманітарний проєкт «Евакуація») [12]. Тобто з вищеперелічених дій між військовим та цивільним елементами, спостерігаємо роль або місію, яку виконують «СІМІСи» задля якісної та безпечної співпраці з цивільним населенням, мінімізації жертв та досягнення мети збройного конфлікту.

До функцій ЦВС належать наступні: надання допомоги цивільному населенню, надання допомоги військовим частинам та підрозділам, співпраця з міжнародними організаціями, робота зі ЗМІ, органами муніципалітету і т.д. Структура управління ЦВС налічує такі рівні: оперативно-стратегічний, оперативно-тактичний та тактичний рівні [9]. Особливістю роботи українських працівників ЦВС є те, що працюють вони виключно на території України.

Отже, резюмуючи вищезазначене, за Е.В. Тітко: «СІМІС – комплекс заходів (співробітництво, взаємодія, координація тощо), які реалізуються через структуровану військову одиницю (сили), спрямовані на організацію взаємодії командуванням військ (сил) з цивільним населенням, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними та громадськими організаціями, з метою створення сприятливих умов для виконання задач повсякденної діяльності військ (сил), їх підготовки та ведення операцій, надаючи необхідну допомогу місцевому населенню для захисту їх прав та інтересів у кризовій ситуації. Цивільно-військове співробітництво організується в районах розташування військ (сил) у мирний час, в операційній зоні (районі) проведення місій (бойових дій), у районах проведення міжнародних миротворчих операцій і в районах проведення антитерористичних операцій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [13]. Останні події на Сході України змушують задуматися над недосконалістю функціонування управління ЦВС та пошуку шляхів вирішення проблеми, адже незважаючи на роботу з цивільним населенням, як бачимо окуповані території досі залишаються з таким статусом. Важливо віднайти причини, які можливо на виконавчому та законодавчому рівнях гальмують процеси досягнення законної мети даного конфлікту. Варто зважати на те, що оскільки для України феномен «СІМІС» є відносно новим і доктрина співробітництва не є ще сформованою, варто переймати позитивний міжнародний досвід та міжнародні стандарти, однак це необхідно робити дотримуючись принципів добросовісності та розумності, а не номінально чи то механічно. Також варто все ж таки допрацювати законопроекти «Про ЦВС», аби удосконалити національне законодавство. СІМІС відіграє важливу роль, місію, у відносинах між військовим та цивільним населенням, на щастя, феномен «СІМІС» вказує на еволюційно-правову та історичну зрілість суспільства.

**Петренко
Тетяна Миколаївна**

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти Навчально-
наукового інституту права
Університету ДФС України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Титко Э.В. Международно-правовые аспекты (СИМІС). Винница. ТОВ «Нилан-ЛТД». 2021. 544 с.
2. Удосконалення системи підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у Збройних силах України. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2012. Вип. 1 (30). С. 46 – 51.
3. Цивільно-військове співробітництво стало першою у ЗСУ структурою, сформованою за стандартами НАТО. 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/czy-vilno-vijskove-spivrobitnyctvo-stalo-pershoyu-u-zsu-strukturoyu-sformovanoyu-za-standartamy-nato/>.
4. Голуби миру у військовій формі. URL: <https://defence-ua.com/index.php/statii/8054-holuby-myru-u-viyskoviy-formi-ch1>.
5. Про затвердження Тимчасової настанови з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України: Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 02.04.19 № 131.
6. Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 20.12.2017 р. № 446 (зі змінами – наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.12.2018 р. № 471).

**НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

Цивільно-військове співробітництво (далі – ЦВС або СИМІС) можна поділити на дві категорії: суб'єкти «внутрішнього споживача СИМІС» і «зовнішнього споживача СИМІС». Аналізуючи перший тип, мова йде про ті елементи, які спрямовані на внутрішню роботу СИМІС для швидкого, з мінімізацією втрат, виконання військової місії в цілому. У цю категорію входять, наприклад, співпраця з міжнародними, міжурядовими, неурядовими та іншими організаціями, а також будь-якими іншими громадянськими інститутами/органами, поліцією, радниками/авторитетами і просто цивільними особами. Відповідно, другий буде тим суб'єктом, якому повинна спрямовуватися допомогу в результаті діяльності цих сил за допомогою роботи внутрішніх активів СИМІС. Така категорія представлена місцевим цивільним населенням, яке опинилося в зоні ризику (кризової ситуації), а саме захистом їх прав та інтересів, наданням допомоги в забезпеченні їх потреб, відновленням і реконструкцією їх же громадянської середовища (інфраструктура, школи, дороги, мости і т. д.), де провідну роль відіграє період постконфліктних ситуацій, фактично під керівництвом ГВА [1, с. 369 – 370].

Передумови створення структури цивільно-військового співробітництва в Європі наприкінці минулого століття полягали в тому, що, як правило, під час миротворчих/гуманітарних/військових операцій потенційним джерелом проблем у стосунках збройних сил із цивільним оточенням є збільшення присутності представників засобів масової інформації в регіоні збройного конфлікту і надмірні очікування міжнародних кіл і місцевих громад. Тому для вирішення можливих конфліктів надзвичайно важливим стали створення і підтримка ефективних відносин між військовими формуваннями, цивільними організаціями, місцевим населенням, владою. Ці відносини почали включати у механізми планування дій військ (сил), військових частин на всіх рівнях. Інструментом командувачів (командирів) у встановленні і підтримці цих відносин є ЦВС.

Важливим кроком до запровадження взаємодії цивільного населення і Збройних сил України були зроблені ще на початку ХХІ ст., під час виконання миротворчих завдань в Республіці Ірак (2003 – 2005 рр.). Український миротворчий контингент у Республіці Ірак виконував миротворчі завдання у складних умовах глибокої економічної і соціальної кризи, хаосу, проявів тероризму і зростання організованої злочинності, унаслідок порушення системи державного управління у країні [2].

Наприкінці 2014 року знову постало питання створення Управління цивільно-військового співробітництва як окремого військового органу та початку розвитку системи відповідно до стандартів НАТО, оскільки на Сході України розгорнувся збройний конфлікт, а населення не сприймало збройні сили як почесний обов'язок громадянина, а місцеві органи влади й навіть деякі державні органи влади на рівні областей, не приділяли уваги популяризації Збройним силам України. З огляду на що, у травні 2014 році було запропоновано інструмент цивільно-військове співробітництво, який існує в Північноатлантичному альянсі та ООН, як саме той, що може подолати прірву взаємовідносин між цивільним середовищем і Збройними силами України [3].

І 05 травня 2014 року було започатковано пілотний проект, де на базі Національного університету оборони України ім. Івана Черняховського було розпочато підготовку офіцерів для цивільно-військового

співробітництва на прифронтових територіях проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях.

Тоді цей проект продемонстрував, що взаємодія з цивільним населенням та місцевою владою військовим в сучасних умовах дуже необхідна, оскільки конфлікт на Донбасі триває на дуже урбанізованій території.

Згодом наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 03 лютого 2015 року № 34 було введено в дію Положення про Управління цивільно-військового співробітництва Збройних сил України.

Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 02.04.2019 року № 131 визначено, що цивільно-військове співробітництво – це систематична, планомірна діяльність Збройних Сил України по взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки про діяльність Збройних Сил України і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій [4].

Як зазначає українська вчена Тітко Е.В., цивільно-військова співпраця (CIMIC) визначається як комплекс заходів (співпраця, взаємодія, координація і т.д.), які реалізуються через структуровану військову одиницю (сили), спрямовані на організацію взаємодії командування військ (сил) з цивільним населенням, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними та громадськими організаціями з метою створення сприятливих умов для виконання завдань повсякденної діяльності військ (сил), їх підготовки і ведення операцій, надаючи необхідну допомогу місцевому населенню з метою захисту їх прав та інтересів в кризовій ситуації [1, с. 475].

Цивільно-військова співпраця охоплює всі види відносин між військовим компонентом і цивільним сектором у мирний час або під час конфлікту і проводиться з метою налагодження співпраці та координації, що необхідні для підтримки та виконання військового завдання. Часто відсутність такої взаємодії чинить негативний вплив на всіх учасників у зоні вирішення конфлікту. Тому центри ЦВС вважаються необхідним, а іноді й надзвичайно важливим засобом у загальній структурі цивільно-військової взаємодії.

Відповідно до Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України, метою цивільно-військового співробітництва ЗСУ є створення сприятливих умов для виконання покладених на ЗСУ завдань за призначенням, а також недопущення перешкоджання цій діяльності з боку місцевого населення у районах постійної дислокації військових частин та підрозділів ЗСУ (далі – військові частини), на шляхах переміщення військ (сил) та під час запровадження заходів правового режиму надзвичайного та воєнного стану, участі в стабілізаційних (антитерористичних) операціях, операціях з підтримання миру і безпеки – в районах відповідальності військових частин, операційних зонах угруповань військ (сил) ЗСУ, інших військових формувань та правоохоронних органів, залучених до виконання завдань оборони, шляхом реалізації заходів цивільно-військового співробітництва, спрямованих на формування позитивного іміджу ЗСУ, пошуку ефективних форм взаємодії з цивільним населенням та забезпечення його першочергових потреб за рахунок військових та невійськових ресурсів, а також мінімізації негативного впливу на місцеве населення факторів застосування військ (сил), досягнення успіху інформаційно-психологічних та спеціальних операцій [5].

Необхідно зазначити, що головною метою та завданням ЦВС визначаються відповідно до цілей державної влади. Функціонування інституцій цивільно-військового співробітництва під час проведення бойових дій підпорядковується меті досягнення та закріплення успіху воєнних операцій, відновлення функціонування державної влади на кризовій території.

З метою встановлення та підтримки співробітництва збройних сил з цивільною владою, організаціями, агентствами і населенням у межах зони відповідальності, а також для забезпечення виконання місії особовий склад ЦВС повинен: співпрацювати з цивільними діями на відповідних рівнях; брати участь разом з відповідними цивільними органами у процесі; планування (як на стратегічному, так і на оперативному рівні) перед початком та протягом військової (гуманітарної) операції; постійно здійснювати оцінку місцевого цивільного середовища; включаючи місцеві потреби для визначення можливих проблемних питань та шляхів їх вирішення; сприяти своєчасному переходу обов'язків за організацію та забезпечення життєдіяльності цивільного населення до відповідних органів влади; взаємодіяти з іншими структурними підрозділами штабу щодо інших аспектів військової операції (бойових дій); інформувати командувача (командира) щодо стану справ у галузі ЦВС.

Варто зауважити, що на сьогодні розроблено ряд нормативно-правових актів, що регулюють діяльність цивільно-військового співробітництва в Україні. Серед таких, необхідно виділити наступні:

1) ті, що стосуються загальних питань ЦВС (Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України, Положення про Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, Концепція розвитку цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України, Положення про структури цивільно-військового співробітництва

Збройних Сил України, наказ Міністерства оборони України від 29.03.2019 № 141 «Про трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України»; Тимчасова настанова з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України, Положення про підрозділи цивільно-військового співробітництва, які виконують завдання в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях);

2) щодо питань виконання завдань у районі проведення операції Об'єднаних сил (Тимчасова інструкція з планування цивільно-військового співробітництва під час проведення операцій військ (сил) Збройних Сил України, Тимчасовий порядок перебування осіб, які безоплатно передають товари, лікарські засоби, медичну техніку та вироби медичного призначення, виконують роботи або надають послуги в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях);

3) щодо питань військово-патріотичного виховання дітей та молоді (Директива Генерального штабу Збройних Сил України від 06.08.2018 № Д-12 «Про організацію співробітництва з Українським державним центром позашкільної освіти у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді»);

4) щодо питань стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України (наказ Міністерства оборони України від 22.11.2017 № 612 «Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України», Інструкція з реалізації стратегічних комунікацій у Збройних Силах України);

5) щодо питань пошукової роботи (Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», Закон України «Про поховання та похоронну справу», тощо);

6) щодо питань евакуації (Кодекс цивільного захисту України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2013 № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», тощо).

Таким чином, за допомогою цивільно-військового співробітництва на території України підвищилася довіра населення до діяльності Збройних сил України та інших військових формувань в районах дислокації військових частин. Діяльність ЦВС полягає у допомозі населенню на Сході України, а також організації взаємодії з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами, місцевими органами влади, ЗМІ, різноманітними гуманітарними організаціями.

Поступове впровадження ЦВС на території України та із урахуванням міжнародного досвіду, дозволило розробити ряд нормативно-правових актів, що чітко та всебічно регулюють діяльність у даній сфері, а також затвердити в Концепцію цивільно-військового співробітництва під час участі Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях, Концепцію цивільно-військового співробітництва Збройних сил та Доктрину цивільно-військового співробітництва ВКП 9-00(01).01.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Економічна складова питання
національної безпеки, збройного
конфлікту та захисту прав людини

**Вовкочин
Інна Василівна**

аспірантка кафедри фінансового
права Університету державної
фіскальної служби України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95_004#Text.
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СЕКТОР БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК ПРІОРИТЕТНОГО НАПРЯМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В умовах сьогодення особливості правового регулювання видатків бюджету на сектор безпеки та оборони вбачаються актуальними для обговорення світовою спільнотою з огляду на те, що вони виступають вагомим чинником та пріоритетним напрямом захисту прав людини і суспільства в цілому. Оскільки міжнародна та національна безпеки перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності держав, постає за необхідне здійснити перегляд їх правового регулювання та запропонувати відповідні шляхи вдосконалення системи здійснення окреслених процесів в сучасних умовах.

Відношення людини і сфери безпеки та оборони є тісним, без нього неможливо реалізувати завдання національних стратегій різних держав та світової доктрини міжнародної безпеки, в контексті її забезпечення задля захисту прав людини.

Сфера національної безпеки та оборони й права людини – це категорії, які перебувають у діалектичному взаємозв'язку, а також передбачають єдність та протистояння. Права людини у досліджуваному секторі передбачають реалізацію прав на свободу переконань і на вільне їх виявлення, на доступ до інформації та її поширення. Водночас національна безпека та оборона спрямовані на встановлення режиму належної, ефективної реалізації суб'єктивних прав кожної людини. Усвідомлення вищевикладеного ґрунтується на тому, що права та свободи особистості є одним із найважливіших об'єктів політики у сфері національної безпеки та оборони, виокремлюючи цілісну систему національної безпеки людини.

Вважаємо за доцільне зосередити особливу увагу на правовій основі державної політики у сфері національної безпеки й оборони, яку становлять Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» та інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до статті 21 Конституції України права людини є невідчужуваними і непорушними; а згідно ч. 2 ст. 22 конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані [1].

Законом України «Про національну безпеку України» визначено, що державна політика у сфері національної безпеки і оборони спрямована на захист людини і громадянина, а її визначальними принципами є пріоритетність прав і свобод вказаних суб'єктів, а також верховенство права [2].

Варто зауважити, що ключовим та найвпливовішим інститутом забезпечення та захисту основоположних прав та свобод людини на європейському рівні є Рада Європи, в рамках якої у 1950 році було прийнято головний документ – Конвенцію про захист прав людини та основних свобод (далі – Конвенція) [3].

Загальновідомо, що у кожній країні сектор безпеки та оборони в різних своїх проявах становить потужну спільноту і часто відіграє домінуючу роль. Так, із огляду на тему дослідження, статтею 19 Конвенції проголошено право кожного на свободу переконань і на вільне їх виявлення, зокрема це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу збирати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [3].

Відтак, одним із головних критеріїв, що характеризують прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку сектору безпеки та оборони, а також підтримання рівня його діяльності в належному стані виступає рівень фінансування видатків та їх розподіл за ключовими напрямками. Із урахуванням викладеного постає за необхідне забезпечити доступ кожної людини та громадянина до інформації щодо використання фінансових ресурсів на потреби досліджуваного сектору, встановити фактичний стан використання бюджетних коштів на національну безпеку та оборону України, а також надати оцінку стосовно своєчасності і повноти бюджетних надходжень, результативності і економності використання бюджетних коштів на зазначені цілі.

Згідно положень Бюджетного кодексу України фінансування сектору національної безпеки і оборони здійснюється винятково за рахунок коштів Державного бюджету України в розмірі, який щорічно визначається Законом України «Про Державний бюджет України» [4]. Однак, може мати місце й скорочення видатків бюджету, що обмежується критично важливими складниками, насамперед програмами, пов'язаними з підвищенням обороноздатності й безпеки держави, соціальним захистом та соціальним забезпеченням. Так, на даному етапі становлення України сектор безпеки і оборони належить до найбільш фінансованих, оскільки держава змушена захищати свою незалежність та відстоювати територіальну цілісність.

У подальшому для ефективного вирішення нагальних проблем, пов'язаних із забезпеченням видатків бюджету на сектор безпеки та оборони в цілому, та з метою захисту прав людини зокрема, вбачаємо за доцільне виокремити такі перетворення:

по-перше, вдосконалити інституційне середовище функціонування бюджетно-податкової системи із урахуванням принципів соціальної справедливості, економічної ефективності, фінансової достатності, формування ефективної системи видатків на досліджуваний сектор. Важливим є створення дієвої системи контролю за ефективним використанням бюджетних ресурсів на потреби національної безпеки та оборони, а також сприяння утвердженню соціального миру та забезпеченню захисту прав людини в державі;

по-друге, сформувавши оптимальну структуру видатків бюджету, раціональний розподіл яких має відбуватися з мінімальними втратами в забезпеченні рівня та якості суспільних благ і послуг за принципом узгодженості нормативно-правового забезпечення;

по-третє, забезпечити збалансованість рівнів бюджетної системи, цільове спрямування з урахуванням реальної потреби, прозорість, посилений державний контроль за видатками бюджету на сектор безпеки та оборони.

Отже, дослідження особливостей правового регулювання видатків бюджету на сектор безпеки та оборони як пріоритетного напрямку захисту прав людини є важливим і представляє не лише науковий, а й практичний інтерес для подальших досліджень та вдосконалень національного законодавства у вказаній сфері.

**Комишнюк
Юрій Олександрович**

аспірант кафедри кримінального
процесу та криміналістики,
Університет державної фіскальної
служби України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Дацюк А., Садовський В., Рена Марутян О. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. Київ, 2015. С. 40. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf..>
2. Про національну безпеку України: Закон від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Малишко В.М. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 4. С. 129-133.
4. Стеценко С.П. Економічна безпека: сутність і структура. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 24. С. 104-106.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 №121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СФЕРИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ З РФ**

Вибудована за роки незалежності система функціонування національної безпеки України на початок збройного конфлікту з РФ проявила свої недоліки і слабкі сторони. Економічна криза, яка розпочалася ще у 90-х роках і загострилася з приходом світової кризи, спершу в 2008 році, а потім у 2020 році та продовжується сьогодні. І це все на тлі падіння курсу національної валюти, загострення відносин з РФ, яка анексувала Автономну Республіку Крим та активно підтримує сепаратистів в Донецькій та Луганській областях України й веде активні бойові дії на тій же території. Проведення спочатку Антитерористичної операції, згідно Указу Президента України від 14.04.2014 № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», а потім Операції об'єднаних сил, згідно Указу Президента України від 30.04.2018 № 116/2018 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року "Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях" несе значні бюджетні витрати, які негативно впливають на економіку країни, тим самим створюючи загрозу економічній безпеці України.

Указом Президента України від 24.03.2021 № 117/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» було введено в дію рішення РНБО України про деокупацію АРК. Деокупація та відновлення контролю, над кордоном України, в межах окупованих Донецької і Луганської областей потребує значних економічних вкладень з державного бюджету України. На сьогоднішній день, вільних коштів немає, адже триває чергова світова криза. В разі нерационального використання бюджетних коштів, Україна може послабити своє економічне становище, тим самим спричинити загрозу національній безпеці і обороні країни. Економічна безпека займає значне місце в блоці безпеки країни в цілому, тому потребує великої уваги зі сторони держави.

Нестабільна ситуація в країні дає привід деяким державам використати це на свою користь. Тому на сьогоднішній день важливим є дослідження сутності економічної безпеки як однієї з основних складових національної безпеки України.

Військові дії зі сторони РФ показали реальні загрози в різних сферах існування держави (воєнна, безпека державного кордону, політична, інформаційна гуманітарна, економічна та інші). До загроз в економічній сфері варто віднести:

- енергетична залежність України від РФ;
- торговельно-економічна війна проти України;
- олігархізація української економіки і перешкоджання розвитку малого бізнесу;
- монополізація стратегічних галузей національної економіки російським капіталом;
- здійснення силового тиску на суб'єктів підприємницької діяльності в політичних та економічних цілях [1 с. 10];
- окупація значної території України;

- втрата контролю над великою кількістю об'єктів промисловості;
- знищення інфраструктури;
- збільшення видатків на оборону та підтримку внутрішньо перемішених осіб і біженців;
- міграція населення в багатші країни
- корупція у всіх ешелонах влади тощо.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, з поточними змінами і доповненнями, не дає конкретного визначення економічної безпеки держави, але відносить її до фундаментальних національних інтересів України і зазначає, які органи здійснюють діяльність спрямовану на безпеку в економічній сфері. Даний закон визначає підходи до планування у сферах національної безпеки і оборони [2].

Основними елементами економічної безпеки є: економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі; стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів; здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [3].

У науковій літературі визнають такі чинники, що визначають значення економічної безпеки серед інших видів системи національної безпеки [3]:

1) при вирішенні проблем в усіх сферах діяльності підкреслюється базисна роль економіки, тому що виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ первинні для кожної з них і визначають життєдіяльність та життєздатність суспільства. Не може бути військової безпеки при слабкій і неефективній економіці, так само як не може бути одночасно ні військової, ні економічної безпеки в суспільстві, яке переживає соціальні конфлікти;

2) в Україні криза суспільства здебільшого охопила саме економіку, оскільки мали місце катастрофа планової економічної системи та намагання побудувати щось інше, схоже на капіталізм західного зразка. Подібна "перебудова" уже сама по собі є джерелом численних потрясінь, а отже, і загроз безпеці країни.

В результаті збройної агресії зі сторони РФ, Україна зазнала значних економічних потрясінь і збитків на анексованих і окупованих ворогом територіях. Держава вимушена компенсувати можливий дохід, з даних територій, які перебувають під контролем ворога, за рахунок інших областей держави і їх економічних потужностей. З іншої сторони держава витрачає значні кошти для підтримання своїх громадян, які перебувають на окупованих територіях, прифронтовій зоні і громадян які були вимушені переїхати в інші області країни (внутрішньо переміщені особи). Держава виконує всі свої зобов'язання, що стосуються економічної сторони відносно своїх громадян: виплата пенсії, соціальні допомоги та інше.

З кожним днем збройного конфлікту, Україна зазнає все більших збитків і потребуватиме значних капіталовкладень, для відновлення втрачених територій після їх повернення під свою юрисдикцію. Перші місяці розгортання бойових дій на території півострова Крим, Донецької та Луганської областей показали не спроможність економіки держави реагувати на такі виклики і потрясіння. Фінансово-економічний сектор не був спроможний задовольнити ті потреби, які виникали в сил безпеки і оборони, які стали на захист суверенітету України.

З кожним загостренням військових дій, економіка стикалася з усе більшими економічними проблемами, які показали, що велика кількість бюджетотворюючих підприємств перебувають в руках олігархів і монополістів, які мають на меті отримання прибутку і тільки. Деяка частина олігархату вела і веде подвійну гру в своїх інтересах, тим самим зменшуючи економічну стійкість України.

Збройний конфлікт, який був спровокований РФ і який триває по сьогоднішній день показав, що національна безпека і оборона вимагає значного вдосконалення. Економічна складова, як основа національної безпеки має відповідати вимогам сучасності і орієнтуватися на провідні країни світу. Економічна безпека створює можливість і готовність економіки держави забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протидіяти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Надійна і ефективна система економічної безпеки є необхідною умовою для стабільного та стійкого соціально-економічного розвитку держави й захисту її незалежності.

За останні роки, Україні все ж вдалося сформувати стратегію національної безпеки і оборони, яка втілюється в Закон України «Про національну безпеку України», Указах Президента України: №392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» та №121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Вдалося налагодити співпрацю з міжнародними партнерами для

відновлення територіальної цілісності України, контролю над окупованими територіями та захисту прав людини, які зазнали порушення в результаті проведення бойових дій.

Економічна безпека країни є фундаментальною основою національної безпеки в цілому. Економічна безпека являє собою складну категорію, яка визначається станом економічного механізму, який має сприяти економічному зростанню і розвитку країни. В результаті формується здатність протистояти і протидіяти, як внутрішнім так і зовнішнім загрозам. Конкурентна національна економіка – високий економічний і оборонний потенціал країни.

Історичний досвід розвитку провідних країн світу підтверджує, що держава повинна постійно використовувати свої економічні важелі і можливості. Дієві економічні механізми держави – це запорука забезпечення національних економічних інтересів, високий рівень розвитку національної економічної безпеки і покращення рівня та якості життя населення країни.

.

**Заболотня
Вікторія Віталіївна**

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Університету Державної фіскальної
служби України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1700-18>.
2. Чи Конституційне декларування держслужбовців: аналіз подання в КСУ. 2020 URL: <https://ti-ukraine.org/news/chy-konstytutsijne-deklaruvannya-derzhsluzhbovtiv-analiz-podannya-v-ksu/>.
3. Технічне керівництво з реалізації Конвенції ООН проти корупції. Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності. Нью-Йорк: ООН. 2010. С. 31. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/TechnicalGuide/10-53208_ebook_r.pdf.
4. Про запобігання корупції: Пояснювальна записка до проекту Закону України: реєстровий № 5113 від 30 вересня 2014 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5113&skl=8.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 р., Справа № 1-24/2020(393/20) № 13-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

**ВІДМІНА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
УМИСНЕ НЕПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЙ ЯК ЗАГРОЗА
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ**

Національна безпека та стан законності є одними з ключових напрямків функціонування держави, результатами реалізації якого позначається рівень забезпечення суспільства дієвими механізмами превенції та ліквідації наслідків техногенно-екологічних, криміногенних та надзвичайних ситуацій.

Забезпечення національної безпеки України є гострою проблемою, яка постає на сьогодні. Головними об'єктами національної безпеки України є: особа - її права та свободи; держава - її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів; суспільство – його духовні та матеріальні цінності. До реальної та потенційної загрози національним інтересам відноситься корупція. Корупція, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., – це коли особа використовує надані їй службові повноваження або пов'язані з ними можливості з ціллю отримати неправомірну вигоду [1].

Інструментом щодо протидії корупції є електронне декларування, а стримувальні санкції за завідомо недостовірні відомості в деклараціях є міжнародним стандартом. Так, наприклад, у 2013 році був прийнятий Модельний закон про декларацію капіталовкладень, прибутків та відповідальність осіб, які здійснюють державні функції, країнами Міжамериканської конвенції проти корупції. У якому прямо зазначена кримінальна відповідальність за підробку або зумисне не вказування даних про декларації. Декларування допомагає антикорупційним органам викривати випадки корупції. В умовах сьогодення цей інструмент знаходиться під загрозою через відміну кримінальної відповідальності за завідомо недостовірну інформацію та умисне неподання декларації, позаяк кримінально-правова відповідальність за завідомо недостовірну інформацію та умисне неподання декларації є одним з елементів «системи об'єктивного фінансового контролю за майновим станом публічних службовців» [4].

З 2016 року була запроваджена електронна система декларування, яка знаходиться на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції. На даному сайті можна побачити дані декларацій, відповідно до чинного законодавства, за вирахуванням персональних. Одним з чинних антикорупційних інструментів є публічне декларування доходів державних та місцевих посадовців. Це підтверджується численною міжнародною практикою. Основною реальною та потенційною загрозою національній безпеці України, на день ухвалення Закону України «Про запобігання корупції» була корупція. Тому будь-які можливі обмеження прав і свобод, які може спричинити система декларування, спричиняється в інтересах національної безпеки, як це передбачено Конституцією України [2].

Зарубіжний досвід у сфері запобігання корупції є яскравим прикладом, де кримінальна відповідальність за завідомо недостовірну інформацію та умисне неподання декларації є поширеним та ефективним явищем. У багатьох державах передбачені й цивільно-правові, адміністративні або кримінальні санкції, які застосовуються в тих випадках, коли будь-яка державна посадова особа не виконує вимоги щодо подання декларації про активи [3]. Наприклад, законодавством США передбачена кримінальна відповідальність: штраф, або ув'язнення на один рік, або ж застосування обох санкцій

за умисну підробку чи неподання інформації. У Грузії діють покарання у вигляді штрафу або суспільно-корисні відпрацювання від сорока до ста двадцяти годин, із позбавленням права займати посади на строк до трьох років. Таке покарання передбачене за ненадання декларації про майновий стан або ж внесення неправдивих чи неповних відомостей у декларацію.

У різних державах у випадках ненадання декларації про активи широко застосовуються такі цивільно-правові санкції, як штрафи, проте не виключається можливість і кримінального переслідування в разі подання посадовою особою недостовірної або такої, що вводить в оману, інформації [4].

Позиція Конституційного Суду України, а саме: «Декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації мають бути підставою для інших видів юридичної відповідальності» [5], цілком справедлива і правильна. Отже, відповідальність за несвочасне подання (без поважних причин) декларації, або ж подання неправдивих відомостей у декларації особи є, адміністративною.

Подання неправдивих декларацій може стати причиною суттєвих політичних дискусій з міжнародними партнерами. Таким чином, можна припустити, що відміна кримінальної відповідальності за завідомо недостовірну інформацію та умисне неподання декларацій вирівнює сутність і систему електронного декларування. Так як воно є елементом системи об'єктивного фінансового контролю, це означає, що така система не є злагодженою і виникає потенційна загроза національним інтересам у вигляді ознак корупційного правопорушення.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Гбур З.В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. Державне управління. 2018. №11. С. 111-116.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
3. Конституційні права людини і громадянина. Механізм реалізації цих прав. Захист прав людини і громадянина. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8158.
4. Мандзіновська Х.О. Економічна безпека України: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Наукові записки. 2016. №53. С. 159-167.
5. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. Інноваційна економіка. 2013. №6. С. 336-340.
6. Тітко Е.В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. №2. С. 126-134.
7. Устенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2019. №9. С. 133-145.
8. Яремко І.І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. Вісник Львівського Національного університету «Львівська політехніка»: веб-сайт. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

На сьогоднішній день, в умовах глобалізаційних процесів та кризових явищ, економіка України характеризується значною фінансовою залежністю, проблемами внутрішнього та зовнішнього характеру, наявністю дестабілізуючих факторів, що значною мірою впливають на економічний розвиток, знижуючи рівень економічної безпеки та національної безпеки загалом.

Разом з тим, вирішення проблеми щодо забезпечення сталого економічного та соціального розвитку, вироблення механізмів протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам, підвищенню рівня життя населення, захисту економічних та інших прав і свобод людини, а також повноцінної інтеграції України до цивілізованого світового економічного простору значною мірою актуалізують дослідження теоретичних та практичних аспектів економічної безпеки держави.

Дослідженню питання економічної безпеки держави присвячено низку праць вітчизняних науковців, серед яких: З. Варналій, В. Гець, В. Горбулін, Б. Губський, Л. Дмитриченко, Я. Жаліло, В. Мунтян, О. Прокопчук, В. Ткачук, С. Шкарлет, В. Шлемко та багато інших. Однак, поряд вагомим науковим доробком подальшого змістовного дослідження потребує питання щодо особливостей забезпечення економічної безпеки держави у контексті захисту прав людини, що набуває значної актуальності. Розуміння сутності економічної безпеки, сучасного стану її складових елементів та тенденцій розвитку в сучасних умовах має важливе значення, оскільки дає змогу вчасно вживати заходів з економічного, політичного та правового характеру щодо забезпечення економічних прав громадян та економічної безпеки держави загалом.

Сьогодні в науковій літературі наведено низку трактувань та визначень поняття «економічна безпека держави», що характеризує як особливості діяльності держави та реалізації відповідних напрямів державної політики, так і загальний стан економічної системи, процес адаптації до внутрішніх та зовнішніх економічних загроз й вироблення механізмів їх нівелювання, а також створення умов для сталого економічного розвитку [4, с. 159].

В узагальненому вигляді економічна безпека держави – це здатність держави реагувати на внутрішні та зовнішні дестабілізуючі чинники, що проявляються у формі економічної, соціальної, політичної та інших загроз, а також можливість створювати і розвивати ефективні умови для економічного розвитку та підвищення добробуту населення.

Позиції більшості вітчизняних дослідників щодо питання економічної безпеки держави дозволяють виділити такі її ключові структурні елементи:

- фінансова безпека;
- соціальна безпека;
- сировинна безпека
- енергетична безпека;
- продовольча безпека;
- інноваційна й технологічна безпека;
- зовнішньоекономічна безпека держави [8].

Значення та роль економічної безпеки держави проявляється у тому, що вона є ключовою складовою системи національної безпеки загалом, оскільки саме економічна безпека є головною умовою для стабільного соціального та економічного розвитку держави і захисту її незалежності.

Так як система національної безпеки держави у всіх її напрямках фінансується через державне фінансування, основою якого внутрішній валовий продукт, то саме економічна безпека є першочерговою ланкою цієї системи [7, с. 135].

В той же час, основним критерієм економічної безпеки держави слід вважати здатність економіки зберігати або швидко відновлювати рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення поставок ресурсів (товарів, послуг, технологій тощо) або кризових ситуацій внутрішнього чи зовнішнього характеру.

Головні стратегічні завдання економічної безпеки характеризуються виконанням таких довгострокових показників:

- економічна незалежність (фінансова, технологічна, інноваційна, сировинна та ресурсна незалежність);
- економічна стабільність (такий рівень соціально-економічного розвитку держави, що забезпечує відчуття безпеки як у даний момент, так і у майбутньому);
- економічний розвиток (розвиток інновацій, інвестиційна активність, фінансове оздоровлення тощо) [5, с. 138].

З наведеної вище функціональної складової економічної безпеки можна зробити висновок, що вона виступає не лише як елемент захисту національних інтересів держави, але і як важливий механізм впливу на економічні процеси щодо гарантування добробуту населення, захисту його економічних та інших прав і свобод.

Сьогодні основоположним принципом побудови демократичної, правової та соціальної держави є гарантії та реальне забезпечення прав людини і громадянина. Зазначене питання є досить непростим та потребує досить зваженого підходу. Економічна безпека, як і будь-які інші складові національної безпеки держави, а також права людини перебувають у певному зв'язку, що передбачає як єдність, так і певне протистояння цих категорій. Характеристика та особливості забезпечення економічної безпеки держави в умовах захисту прав людини полягає у тому, що з одного боку держава на конституційно гарантує основні економічні права і свободи, а з іншого боку, права людини і громадянина, реалізація яких передбачає свободу економічних дій, можуть обмежуватись з огляду на вимоги національної безпеки, публічного інтересу, громадського порядку, територіальної цілісності держави тощо [6, с. 127].

Однією з ключових груп основних прав людини в Україні є соціально-економічні права [3]. Конституція України гарантує такі ключові економічні права і свободи:

- право на приватну власність, володіння та розпорядження власним майном;
- право на здійснення підприємницької діяльності;
- право користування природними та іншими об'єктами державної та комунальної власності;
- право на працю, вибір професії та сфери діяльності, гідні умови праці та гідну оплату праці;
- право на захист прав споживачів;
- право страйки з приводу економічних та соціальних питань та інше [2].

Господарський кодекс України у площині забезпечення балансу інтересів між економічними правами людини та економічною безпекою держави закладає категорію правового господарського порядку. Її нормативні засади закріплені у ч. 1 ст. 5 Господарського кодексу України «Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання». Відповідно до зазначеної норми – правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Варто зазначити, що тенденція забезпечення економічної безпеки держави в умовах дотримання та захисту прав людини вже тривалий час знаходиться на порядку денному провідних країн світу. Зокрема, одним із ключових документів у цьому напрямі є Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Він передбачає насамперед міжнародний захист на світовому рівні індивідуальних, але не колективних прав і свобод людини. Реалізація цих прав, зокрема економічних, пов'язана із збалансуванням патерналістських функцій держави, що завжди містять потенційну загрозу авторизації влади, а тому повинні мати межі [6, с.131].

Виходячи з викладених вище норм вітчизняного законодавства та міжнародного права, фактично мова іде про систему ідеального економічного середовища (так звану модель «ідеального ринку»), яке має ґрунтуватися на нормах Конституції та законів України і вибудовувати ефективний баланс між приватними і державними інтересами учасників різних рівнів економічних відносин (державно-приватний сектор).

У контексті дотримання економічних прав людини і громадянина, сучасними завданнями економічної безпеки держави є: забезпечення пропорційного та сталого економічного розвитку та зростання, подолання інфляції та безробіття, формування ефективної структури економіки, забезпечення соціального захисту і підвищення якості життя населення, зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, стабілізація

національної валюти, підвищення конкурентоспроможності, сприяння залученню прямих іноземних інвестицій [1, с. 114].

Важливим на сьогоднішній день вбачається у контексті як зміцнення економічної безпеки й розвитку економіки, так і забезпечення економічних прав людини реформування системи економічних відносин. Зокрема, доцільним вбачається державне стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, дерегуляція економічних відносин та усунення бюрократичних перепон, зменшення податкового навантаження, поліпшення системи надання кредитів та пільг для суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Разом з тим, держава та політичні еліти мають створити рівні та комфортні умови для всіх учасників економічних відносин, для чого доцільно: посилити відповідальність за реальні економічні злочини, посилити боротьбу з корупцією, реформувати судову систему, реформувати роботу митних та податкових органів, усунути ознаки втручання силових структур в перевірки діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Таким чином, лише баланс цілеспрямованого впливу держави на всіх інших суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави, а також забезпечення державою економічних прав і свобод громадян можуть стати запорукою сталого економічного розвитку та забезпечення добробуту населення.

НАПРЯМ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Свобода вираження поглядів в умовах
збройного конфлікту**

здобувач третього (аспірантського)
рівня вищої освіти Київського
університету права Національної
академії наук України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Драгоманов М. Борьба за духовную власть и свободу в XVI-XVII ст. URL: <http://litopys.org.ua/drag/drag05.htm>.
2. Зачепа А.М. Проблеми військово-релігійної взаємодії і необхідність їх вирішення під час війни. Квалілогія книги. Збірник наукових праць. Вип. 1(25). 2014. С. 90-95.
3. Brock P. Why Did St Maximilian Refuse to Serve in the Roman Army? The Journal of Ecclesiastical History. Volume 45. Issue 2. April 1994. P. 195 – 209. URL: <https://www.cambri-dge.org/core/journals/journal-of-ecclesiastical-history/article/abs/why-did-st-maximilian-refuse-to-serve-in-the-roman-army/7FA7EEC6B871EEB89F38127887F40F3E#>.
4. Military Service Act, 1916. The official home of UK legislation URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1916/104/contents/enacted>.

**ЗАРОДЖЕННЯ ЯВИЩА ВІДМОВИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ
СЛУЖБИ З МІРКУВАНЬ СОВІСТІ**

Війна є напевно одним з найдавніших явищ у всій історії людства. Якщо на найбільш ранньому етапі розвитку людства в епоху первіснообщинного ладу ніякого розрізнення між особою чоловічої статі і воїном не існувало, оскільки всі чоловіки були воїнами, то з виникненням перших державних утворень виникають і армії, що, в свою чергу призводить до появи людей, які з тих чи інших міркувань відмовлялися брати зброю у руки. Самим раннім обґрунтуванням відмовників від військової служби з міркування совісті можна вважати принцип ненасильства, даний принцип виник в Індії у 6 ст. до н.е. в буддизмі і джайнізмі. Під цим розуміють відмову від насильства як умова духовного вдосконалення. Ця концепція знаходить своє відображення у вченні Лао-цзи, китайського філософа, який жив приблизно за 300 р. до н.е. і вважав війну помилкою держав.

Історія різних країн знає чимало випадків, коли особи, які відмовлялися від військової служби з міркувань совісті, були страчені, ув'язнені або іншим чином покарані, коли їх переконання призводили до дій, що суперечили правовим приписам та інтересам їхніх урядів. Протягом багатьох років в різних країнах юридичне визначення та статус відмовників від військової служби з міркувань совісті змінювався. Для більшості країн відправною точкою для визнання за особою права на відмову від військової служби з міркувань совісті стали саме релігійні переконання.

В перших письмових згадках про відмовників від військової служби згадується Максиміліан Тебескій ранньохристиянський святий мученик, що постраждав за часів імператора Діоклетіана [3]. У 295 році, після досягнення 21 річчя, Максиміліана, як сина ветерана римської армії було призвано до легіону. Однак, як повідомляється, він сказав проконсулу в Нумідії, що через його релігійні переконання він не може служити солдатом. Він наполягав на своїй відмові, за що був страчений

У перші півтора століття н.е. лише порівняно незначна частина християн служили в римській армії, бо не схвалювали війну і вбивства, так само як і політико-релігійний культ імператора, що був невід'ємною частиною ритуалів військової служби. Проте після то, як імператор Костянтин прийняв християнство, церква стала важливим інструментом впливу держави, а у 314 році Арльській собор навіть засудив християн, які відмовлялися брати зброю до рук [2, С. 91].

Починаючи з 13 ст. у християнській політико-правовій думці стало домінувати вчення про відмінності між справедливими і несправедливими війнами, що займало помітне місце в працях Блаженного Августина 354-430 рр. і було розвинуто Фомаю Аквінським 1225-1274 рр. Згідно з цією доктриною священики і монахи звільнялися від участі в кровопролитті, проте мирян могли відправити битися у справедливій війні. Періодично виникали рухи, які висували ідею відмови від війни з міркувань совісті як основоположний принцип. Такими були альбігойці, у 11-12 ст. проти яких за наказом папи Інокентія III був оголошений хрестовий похід.

В Англії 17 століття, принцип відмови від військової служби проповідували квакери. Єлизавета I скаржилася французькому посланцю, що «боротьба католиків і протестантів представляє особливі небезпеки для всіх держав (государів), так як протестанти стверджують, що вони можуть відмовлятися від покори государям, згідно з волею Божою і совісті, і виганяти їх з держави,

а Папа зі своєї сторони оголошує вакантними держави тих, яких він вважає розкольникими і єретиками» [1]. Прихильники секти заснованої анабаптистом Менно Сімонс в Америці з колоніальних часів активно пропагували принцип «совісного відмовництва».

У 18 ст. спільнота братів зіграла важливу роль в поширенні ідей відмови з міркувань совісті в Німеччині, а духобори принесли цю концепцію у Росію. Серед її прихильників були анархісти-толстовці, адвентисти сьомого дня, свідки Єгови і «оксфордська група», до якої входив філософ Бертран Рассел. У 19 ст. в Пруссії менонітів звільняли від військової повинності, якщо вони платили військовий податок.

У 20 ст. протестантські церкви Америки і Великобританії поступово визнали статус відмовника совісті. Деякі католицькі громади, ґрунтуючись на критерії, сформульованих Фомою Аквінським та іншими мислителями, зробили висновок, що сучасні війни не можуть вважатися справедливими і відмова з міркувань совісті є єдиною етично виправданою позицією.

Проте у позитивному законодавстві держав аж до часів Першої світової війни офіційно визнаного статусу відмовників совісті майже ніде не було закріплено. В Європі відмовники совісті не мали легітимного статусу. Багато країн - причому навіть в Європі - і в даний час його не визнають. Менонітів Росії звільняли від служби в армії аж до 1874 року, однак пропонували членам багатьох релігійних груп проходити альтернативну службу на лісопосадах.

Підчас Першої світової війни у таких країнах, як Австро-Угорська імперія та Німеччина відмовників з міркувань совісті відправляли до психіатричних лікарень або в'язниці. Франція ж розстрілювала всіх, хто відмовлявся йти до армії та брати зброю у руки, як дезертирів. Лише Велика Британія гуманно та зрозумінням ставилася до відмовників з міркувань совісті. А в січні 1916 року було прийнято Закон про військову службу. За законом, відмовникам надавали вибір, бути звільненим по-перше, від служби в діючій армії з проходженням альтернативної служби в небойових частинах, і по-друге, від служби в бойових і небойових частинах з заміною на обов'язкову цивільну службу.[4] Однак, ті хто відмовлявся навіть від такої альтернативи, називали «абсолютистами» і садили за ґрати.

Отже, можна зазначити, що в історії простежується певне становлення такого поняття як «відмовник з міркувань совісті, або ж совісний відмовник» ще з давніх часів. Перші згадки датуються до н.е.. В римські часи, Імператори намагались використовувати переконання християн на власну користь, проте братства розвивали свою думку та доносили її до інших. Пізніше можемо спостерігати, як відмова від військової служби почала змінювати свої корені. Якщо раніше це була віра, то надалі це певний стиль життя, власні переконання які пов'язані із совістю, не з Богом. Згодом відмовники починають набувати юридичної визначеності, що стає визначним явищем у світі.

**Шульга
Анастасія Андріївна**

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Міжнародного університету
фінансів

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/paran4269#n4269>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 17.07.97 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95_004#Text.
3. Про Національну стратегію у сфері прав людини, Указ Президента України від 24.03.2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року. № 2657-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. Барометр свободи слова: Випадки порушення свободи слова ІМІ в Україні на 2020 рік; Інститут масової інформації USAID "Медійна програма в Україні", який виконується міжнародною організацією Internews Network. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/229-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-v-ukrayini-u-2020-rotsi-i36905>.
6. Резолюція 1003(1993) Парламентської Асамблеї Ради Європи про етичні принципи журналістики. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>.

**ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ЗМІ НА
ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА СПЕЦИФІКА ЗАГРОЗИ
ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Проблематика: В останні роки Україна потерпає від конфлікту на Сході країни. Під час такої напруженої ситуації журналісти залишились без відповідного правового захисту. А саме тому в цей час дуже актуальна є тема щодо поширення засобів масової інформації в умовах демократичного суспільства. Але, головною проблемою ЗМІ лишається обмеження свободи думки певним чином в умовах сьогодення.

На жаль, у країні, де відбувається збройний конфлікт, журналісти стикаються із загрозою власного життя, оскільки інші сторони у збройному конфлікті прагнуть контролювати їх діяльність. Цим вони порушують права журналістів. Виходячи з положень статті 34 Конституції України, яка гарантує право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожному надається право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1].

Також, важливо звернути увагу на положення статті 10 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950-го року. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету та безсторонності суду [2].

Також, слід звернути увагу, що з метою подальшого удосконалення діяльності щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини була прийнята Національна стратегія у сфері прав людини, яка затверджена Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021 «Про Національну стратегію у сфері прав людини». В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України проблема захисту прав і свобод людини є особливо гострою.

Стратегія є ефективною для реалізації кожною людиною в Україні права на свободу думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації. Цей Указ спрямований на забезпечення свободи діяльності засобів масової інформації, ефективного розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти журналістів та правозахисників. Також, забезпечення доступності інформації для осіб з інвалідністю та удосконалення законодавчих механізмів юридичної відповідальності за порушення права на інформацію і механізмів реалізації права на доступ до публічної інформації [3].

Заборона цензури та заборона втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації передбачена статтею 24 Закону України «Про інформацію», відповідно до якої забороняється цензура – будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника, видавця,

керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації.

Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України [4].

Виходячи з вищесказаного, українське законодавство не перешкоджає журналістській діяльності, а навпаки, підтримує її. Але, на жаль права журналістів все одно порушуються та діють обмеження розповсюдження засобів масової інформації.

Станом на 2020 рік експерти Інституту ЗМІ зафіксували 229 випадків порушень свободи слова, 20 випадків побиття журналістів, 125 перешкод для юридичної професійної діяльності та 19 випадків погроз та залякування, 103 журналісти та 90 журналісток були пригноблені. У 2020 р. кількість перешкод для легальної професійної діяльності журналістів зросла на 26% у порівнянні з 2019 р.

Повертаючись у період початку збройного конфлікту на Сході України було зафіксовано 709 фактів порушень прав журналістів, з яких 194 – у Донецькій та 89 – у Луганській областях. Такі дані наводить Інститут масової інформації (ІМІ) за результатами власного моніторингу «Барометр свободи слова» [5].

З вищезазначеної статистики можна зрозуміти, що ситуація з правами журналістів досить невтішна та потребує допомоги. Особливо в умовах загрози життю. Тому, можна зробити висновок, що під час такої складної ситуації потрібно базуватися на нормах та стандартах міжнародного права у сфері захисту прав людини. Роль журналістів та ЗМІ під час напруженої ситуації в країні є визначальною. Адже саме вони налаштовують внутрішні зв'язки у державі, жертвуючи власним життям.

Останнім часом більшість журналістів покинули окуповані території через високу ймовірність загрози життю: залякувань, нападів та перешкод, які залишаються безкарними. Тому правоохоронні органи повинні звернути увагу на це важливе питання та вжити певні заходи.

Під час збройного конфлікту головна роль засобів масової інформації полягає у проведенні власного розслідування та грамотному розповсюдженню інформації. Замість дезінформації суспільства, після чого конфлікт загострюється. Перед журналістами, що працюють в «ООС», стоїть складне завдання: донести до людей істину та належним чином вплинути на формування громадської думки.

Основною проблемою ЗМІ та журналістів є дезінформація аудиторії, особливо на користь однієї або іншої сторони, яка впливає і формує, наприклад, редакційну політику. Як наслідок: недовіра аудиторії, погіршення конфліктів та міжособистісних відносин, що гірше на міжнародному рівні. Під час конфлікту в умовах дестабілізації на Сході України журналісти з обох сторін надавали зручну і, як правило, компрометуючу інформацію. В цьому контексті доречно звернути увагу на членство України в Раді Європи з 9 листопада 1995 р., де вона зобов'язалась неухильно дотримуватись запроваджених демократичних принципів, включаючи принципи свободи ЗМІ. Ці принципи включають узгоджений набір Рекомендацій до Ради Європи, який детально визначає права та взаємодію ЗМІ, правила роботи ЗМІ з певними типами контенту та аудиторіями. Основою саморегулювання в Україні є Резолюція 1003 (1993) "Про етичні принципи журналістики", яка використовувала етичні принципи журналістики та встановлювала, що вони повинні приєднатися до усієї Європи. ЗМІ повинні спілкуватися з громадянами та реагувати на їх вимоги щодо точності та вірогідності інформації [6].

Таким чином виходячи з вищенаведеного слід констатувати, що в Основному Законі України вдосталь положень, які стосуються свободи думки в умовах збройного конфлікту не є достатньо сприятливими. В Україні відсутній захист інформаційного простору в цілому. Під час збройного конфлікту на національному рівні дуже важко протистояти кібератакам, «інформаційним війнам» та тиску агресора. Тому, національні засоби масової інформації повинні більш чітко дотримуватись міжнародно-правових стандартів і переймати демократичний досвід різних провідних зарубіжних держав світу.

Співорганізатори:

АДВОКАТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ОБ'ЄДНАННЯ КИЇВСЬКИХ АДВОКАТІВ»
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ
ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

та за підтримки

ТОВ «Нептун» – підприємство, яке займається видобутком зі своєї свердловини, яка знаходиться на території підприємства глибиною 830 м, мінеральної лікувально-столової гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвої води.

(вул. Гастелло, 3, м. Мена, Чернігівська обл., тел. +380674613939)

Опубліковані матеріали відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії.

Відповідальність за зміст тез несуть автори та їх наукові керівники.

© ГО «Український осередок з прав людини та розвитку освітніх новацій»,
2021